

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**SOSYAL HİZMET UZMANLARININ ÇEVRESEL FARKINDALIK
SEVİYELERİ İLE ÇEVREYE YÖNELİK TUTUMLARININ
BELİRLENMESİ**

İrfan DOĞAN

**SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**DANIŞMAN
Doç. Dr. Eda PURUTÇUOĞLU**

2015 - ANKARA

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**SOSYAL HİZMET UZMANLARININ ÇEVRESEL FARKINDALIK
SEVİYELERİ İLE ÇEVREYE YÖNELİK TUTUMLARININ
BELİRLENMESİ**

İrfan DOĞAN

**SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**DANIŞMAN
Doç. Dr. Eda PURUTÇUOĞLU**

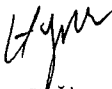
2015 - ANKARA

KABUL VE ONAY

Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü
Sosyal Hizmet Yüksek Lisans Programı
Çerçevesinde Yürütülmüş Olan Bu Çalışma, Aşağıdaki Jüri Tarafından
Yüksek Lisans Tezi Olarak Kabul Edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi : 15/01/2015

Prof. Dr. Veli DUYAN
Ankara Üniversitesi
Jüri Başkanı

Prof. Dr. Hakan YIGİTBAŞIOĞLU
Ankara Üniversitesi

Doç. Dr. Eda PURUTÇUOĞLU
Ankara Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	ii
İÇİNDEKİLER	iii
ÖNSÖZ	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR	vii
ŞEKİLLER	viii
ÇİZELGELER	ix
1. GİRİŞ	1
1.1. Çevre	4
1.1.1. Nitelik Açısından Çevre	5
1.1.2. Mekan Açısından Çevre	6
1.2. Ekoloji	9
1.2.1. Ekolojiyle İlgili Kavramlar	10
1.2.2. Çevrenin Canlı ve Cansız Etmenleri	12
1.2.3. Besin Zinciri ve Madde Döngüleri	14
1.3. Doğa	16
1.4. Çevre Sorunları	17
1.4.1. Sanayileşme ve Çevre Sorunları İlişkisi	19
1.4.2. Kentleşme ve Çevre Sorunları İlişkisi	20
1.5. Küresel Çevre Sorunları	22
1.5.1. Hava Kirliliği	23
1.5.2. Su Kirliliği	24
1.5.3. Toprak Kirliliği	26
1.5.4. Gürültü Kirliliği	27
1.5.5. Radyoaktif Kirlilik	28
1.6. Türkiye'nin Çevre Sorunları	29
1.7. Çevresel Farkındalık	31
1.8. Çevreye Yönelik Tutum	33

1.9. Çevre ve Ekolojinin Sosyal Hizmet Mesleğindeki Yeri	34
1.9.1. Sosyal Hizmetin Ekolojik Yönelimi	36
1.9.2. Sosyal Ekoloji	39
1.9.3. Sosyal Hizmette Çevre Konusunda Paradigma Değişikliği İhtiyacı	41
1.9.4. Doğal Çevrede Sosyal Hizmetin Etik Konumu	43
1.9.5. Çevre Sorunları, Ekolojik Krizler ve Sosyal Hizmet	45
1.9.6. Sürdürülebilirlik ve Sosyal Hizmet	49
1.9.7. Sosyal Hizmet Uygulaması İçin Çıkarımlar	52
1.10. Araştırmanın Problemi	58
1.11. Araştırmanın Amacı	59
1.12. Araştırmanın Önemi	61
2. GEREÇ VE YÖNTEM	62
2.1. Araştırma Evreninin Saptanması ve Örneklem Seçimi	62
2.2. Veri Toplama Yöntem ve Araçları	63
2.2.1. Sosyo-Demografik Bilgi Formu	63
2.2.2. Çevre Sorunlarına Yönelik Farkındalık Ölçeği (ÇSFÖ)	63
2.2.3. Çevresel Tutum Ölçeği (ÇTÖ)	64
2.3. Anket Formuna Geçerlik ve Güvenirlik Testinin Uygulanması	64
2.4. Verilerin Toplanması	69
2.5. Verilerin Değerlendirilmesi	69
2.6. Araştırmanın Sayıtları	70
2.7. Araştırmanın Sınırlılıkları	70
3. BULGULAR	71
3.1. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Sosyo-Demografik Bilgilerine İlişkin Bulgular	71
3.2. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çevresel Farkındalıklarına İlişkin Bulgular	74
3.2.1. Cinsiyete ve Yaşa Göre Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çevresel Farkındalıklarının Dağılımı	75
3.2.2. Cinsiyete Göre Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çevresel Farkındalıklarına İlişkin t-testi Sonuçları	89

3.2.3. Yaşa Gore Sosyal Hizmet Uzmanlarının evresel Farkındalıklarına İlişkin Kruskal Wallis Analiz Sonuçları	90
3.3. Sosyal Hizmet Uzmanlarının evreye Yonelik Tutumlarına İlişkin Bulgular	91
3.3.1. Cinsiyete ve Yaşa Gore Sosyal Hizmet Uzmanlarının evresel Davranış Alt Boyutuna Yonelik Tutumları	92
3.3.2. Cinsiyete ve Yaşa Gore Sosyal Hizmet Uzmanlarının evresel Düşünce Alt Boyutuna Yonelik Tutumları	102
3.3.2. Cinsiyet ve Yaşa gore Sosyal Hizmet Uzmanlarının evreye Yonelik Tutumları	112
4. TARTIŞMA	116
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	124
ÖZET	129
SUMMARY	130
KAYNAKLAR	131
EKLER	143
EK - 1	143
EK - 2	145
EK - 3	146
ÖZGEÇMİŞ	150

ÖNSÖZ

Çevre, inceleme konusu olarak pek çok meslek ve disiplini ilgilendirmekle birlikte disiplinler arası bir yaklaşımla ele alınmaktadır. Sosyal hizmet disiplini de tarihsel gelişimi boyunca hem bireylere hem de onların çevrelerine odaklanarak ikili bir bakış açısı içinde uygulamasını sürdürmüştür. Sosyal hizmet, insan dışındaki dünyaya ve fiziksel çevreye de katkı sağlamalıdır. Ulusal ve uluslararası sosyal hizmet etik kodlarında (IFSW, NASW, AASW, BASW) fiziksel çevre özellikle de doğal çevre ile ilgili konularda sosyal hizmet mesleğinin sessiz kalmasına ya da eylemden kaçınmasına yer bırakılmamıştır. Fiziksel çevrenin sosyal hizmete eklenmesiyle, bireyi etkileyen sorunların daha ötesine geçilebilecek, arka planda yer alan sorunların tespiti yapılabilecek ve sorunların çözümü kolaylaşacaktır. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalığı, mesleki açıdan büyük önem taşımaktadır ve bu bağlamda sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalık seviyeleri ile çevreye yönelik tutumlarının belirlenmesi çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Araştırmamın her aşamasında, bilgi, tecrübe ve yönlendirmeleri ile bana rehberlik eden, samimi, sabırlı ve sevgi dolu yaklaşımları ile beni destekleyen, zamanını ve emeğini hiçbir zaman esirgemeyen, çok saygıdeğer ve değerli danışmanım Doç. Dr. Eda PURUTÇUOĞLU'na teşekkürlerimi sunarım.

Araştırma verilerini toplarken tüm içtenlikleri ile bilgilerini paylaşan, kıymetli meslektaşlarım değerli sosyal hizmet uzmanlarına teşekkürü büyük bir borç bilirim.

Araştırmam boyunca yönlendirmeleri, kaynak konusunda yardımcı olmaları, cesaretlendirmeleri ve teşvikleri ile beni her zaman destekleyen değerli hocalarım Prof. Dr. Veli DUYAN ve Prof. Dr. İlhan TOMANBAY'a,

Araştırmamın veri toplama aşamasında yardımlarını hiçbir zaman unutmadığım kıymetli hocalarım Prof. Dr. Yasemin ÖZKAN ve Doç. Dr. Ayşe Sezen SERPEN'e,

Araştırmamın veri toplama aşamasında izinlerini aldığım, anketlerimin paylaşılmasını sağlayan ve bu konuda büyük destek olan Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Başkanı Murat ALTUĞGİL'e, Sosyal Hizmet Meslekte Birlik Derneği Genel Başkanı Bekir Sıtkı BAYOĞLU'na, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yönetim Kurulu Üyesi Umut YANARDAĞ'a, Sosyal Hizmet Meslekte Birlik Derneği Yönetim Kurulu Üyesi Levent AHMETOĞLU'na ve Öğr. Gör. Murat ÇAY'a

Akademik yaşamın yoğun temposu ile birlikte, araştırma boyunca zorlu süreçte yanımda olan bölüm hocalarım ve araştırma görevlisi arkadaşlarıma,

Bana her zaman güvenen, sabır gösteren, desteklerini hiç esirgemeyen sevgili aileme çok teşekkür ederim.

SİMGELER VE KISALTMALAR

AASW	Australian Association of Social Workers (Avustralyalı Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği)
BASW	British Association of Social Workers (İngiliz Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği)
ÇSFÖ	Çevre Sorunlarına Yönelik Farkındalık Ölçeği
ÇTÖ	Çevresel Tutum Ölçeği
DEHB	Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu
DEWR	Department of Environmental and Water Resources (Çevre ve Su Kaynakları Bölümü)
UN	United Nations (Birleşmiş Milletler)
IFSW	International Federation of Social Workers (Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu)
NASW	National Association of Social Workers (Amerikan Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği)
S	Sayı
SHÇEK	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
SPSS	Statistical Package for Social Sciences (Sosyal Bilimler İçin İstatistik Paketi)
TÇV	Türkiye Çevre Vakfı
TDK	Türk Dil Kurumu
TKİB	Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UDÇRM	Amerikan Ulusal Dinlenme ve Çevre Rapor Merkezi

ŞEKİLLER

- Şekil 1.1.** Çevre ve Boyutları
- Şekil 1.2.** Besin Zinciri Şeması
- Şekil 1.3.** İnsan-Doğa İlişkisi
- Şekil 1.4.** İnsan-Doğa Sistemi
- Şekil 1.5.** Ekolojik Yaklaşımındaki Güçler/Faktörler Arasındaki İlişki: Çevresel Felaket Örneği
- Şekil 1.6.** Ekoloji Temelli Sosyal Hizmet Müdahalesi Basamakları

ÇİZELGELER

- Çizelge 1.1.** Çevresel ve Ekolojik Adalet
- Çizelge 1.2.** Ekolojik Gerçeklikler
- Çizelge 1.3.** Toplum Odağında Sürdürülebilir ve İçerici Bir Yaşam İçin Sosyal Hizmet Uzmanlarının Kriterleri ve Bunları Nasıl Oluşturacağına Dair Stratejiler
- Çizelge 2.1.** Araştırma Kapsamın Alınan Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çevresel Farkındalıklarına İlişkin Faktör Analizi ve Madde Analizi Sonuçları
- Çizelge 2.2.** Araştırma Kapsamın Alınan Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çevreye Yönelik Tutumlarına İlişkin Faktör Analizi ve Madde Analizi Sonuçları
- Çizelge 3.1.** Sosyal Hizmet Uzmanlarının Sosyo-Demografik Bilgilerine İlişkin Bulgular
- Çizelge 3.2.** Cinsiyete ve Yaşa Göre Bilgi Alt Boyutuna İlişkin Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çevresel Farkındalıklarının Dağılımı
- Çizelge 3.3.** Cinsiyete ve Yaşa Göre Kavrama Alt Boyutuna İlişkin Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çevresel Farkındalıklarının Dağılımı
- Çizelge 3.4.** Cinsiyete ve Yaşa Göre Analiz Alt Boyutuna İlişkin Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çevresel Farkındalıklarının Dağılımı
- Çizelge 3.5.** Cinsiyete ve Yaşa Göre Değerlendirme Alt Boyutuna İlişkin Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çevresel Farkındalıklarının Dağılımı
- Çizelge 3.6.** Cinsiyete Göre Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çevresel Farkındalıklarına İlişkin t-Testi Sonuçları
- Çizelge 3.7.** Yaşa Göre Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çevresel Farkındalıklarına İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonuçları
- Çizelge 3.8.** Cinsiyete ve Yaşa Göre Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çevresel Davranış Alt Boyutuna Yönelik Tutumlarının Dağılımı
- Çizelge 3.9.** Cinsiyete ve Yaşa Göre Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çevresel Düşünce Alt Boyutuna Yönelik Tutumlarının Dağılımı
- Çizelge 3.10.** Cinsiyet ve Yaşa Göre Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çevreye Yönelik Tutumlarına İlişkin İstatistik Analiz Sonuçları
- Çizelge 3.11.** Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çevresel Farkındalıkları İle Çevreye Yönelik Tutum Puanlarının Dağılımı

1. GİRİŞ

Canlı ve cansız varlıkları içine alan geniş bir çerçeveyi ifade eden çevre, insan faaliyetleri ve canlı varlıklar üzerinde hemen ya da süre içinde dolaylı ya da dolaysız bir etkide bulunabilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik ve toplumsal etkenlerin belirli bir zamandaki toplamı olarak tanımlanmaktadır (Keleş ve Hamamcı, 1998). Çevre, inceleme konusu olarak pek çok meslek ve disiplini ilgilendirmekle birlikte disiplinler arası bir yaklaşımla ele alınır.

İnsanoğlu, başta fizyolojik ihtiyaçları olmak üzere tüm ihtiyaçlarını etkileşim içinde olduğu çevreden karşılar. Ancak eline geçirdiği tüm doğal kaynakları dilediği gibi ve sorumsuzca kullandığı için ciddi çevre sorunlarıyla karşı karşıyadır. Tarımda ve tıpta kaydedilen gelişmeler, nüfus artışını ve bunun sonucunda da insanın doğa üzerinde kurduğu baskıyı beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla yaşam ortamımız olan çevre, bu hızlı değişimlerden etkilenmiş ve bozulmaya başlamıştır (Güler, 2009).

Çevre sorunlarının temel kaynağı, alışkanlıkları, yaşam tarzları, düşünceleri, inançları, değerleri ile insan ve onun yarattığı siyasal, ekonomik, kültürel yapılarıdır. Biyoçeşitliliğin kaybolması, hava, su ve toprağın zamanla niteliğinin bozularak yaşanırılığını yitirmesi, yaşam ortamlarının değişmesi, ozon tabakasının tahribi, atmosferde karbondioksit artışına bağlı olarak sera gazı etkisinin artması ve küresel ısınma, hava, su, toprak, ses kirliliği, erozyon ve çölleşme, radyoaktif kirlenme, asit yağmurları vb. çevre sorunlarını oluşturan ögeler, insan yaşamını her geçen gün olumsuz biçimde etkilemekte ve dolayısıyla çevre sorunlarının ağırlığı, toplumlarda duyulmaya başlamaktadır. Bu etkiler, kentleşme çağları olarak da nitelenebilecek 19. ve 20. yy'larda özellikle Avrupa'da görülen endüstrileşme faaliyetleriyle daha yaygın ve yoğun hale gelmiş ve bugünkü sürecin hızlanmasında önemli etkisi olmuştur (Gökdayı, 1997; Keleş ve Hamamcı, 1998; Miser, 2010; Malkoç, 2011.).

Süreç içerisinde çevre kavramının içeriği zamanla zenginleşmiş ve kapsamı genişlemiştir. Çevre kavramının yayılcı özyapısı, kısa sürede eşanlamli kullanıldığı kavram ve terimleri de kapsamına yol açmıştır. Çevre denilince çağrışım yapan çevre gerçeğinin ayrı bir yanını açıklığa kavuşturan kavram ve terimlerden biri de ekolojidir. Ekoloji kavramını ilk kez Ernst Haeckel kullanmış ve hayvanlar, bitkiler ve inorganik çevreleri arasındaki karşılıklı ilişkileri inceleyen bilim dalı olarak söz etmiştir. Ekoloji, canlı varlıkları doğal ortam ve bu ortam ile organizmalar arasında kurulan ilişkiler bağlamında incelemektedir Diğer bir deyişle ekoloji, yaşam ortamlarının bilimi ya da canlıların yaşadıkları yerin söylemi ve bilimi olarak tanımlanabilir. Oysa çevre, insanı da yapay ya da doğal ortamı içinde inceleme konusu yapmaktadır. Bu nedenle çevre, ekolojiye göre daha geniş kapsamlıdır (Keleş ve Hamamcı, 1998).

Sürdürülebilir bir yaşam, gelişim ve gelecek için ekoloji bütüncül olarak değerlendirilmelidir. Çünkü çevre-insan ilişkilerinde farklı bir ilişkinin kurulabilmesi hem çevreye ilişkin teknik bilgilerin hem de davranışları çevre ile uyumlu olmaya yönelten değerlerin kazanılmasını gerektirir (Miser, 2010). Yaşamın var oluşundan bu yana çevresini değiştirerek sürdüren, gelişebilmek için doğanın zenginliklerinden sınırsızca yararlanan insan, kendi eylemleriyle kirlettiği çevre ile yaşamını tehdit eder duruma gelmiştir. Ne yazık ki verdiği zararların kendisini tehdit etmeye başladığını fark ettikten sonra da çevre değerlerinin sürdürülebilirliğini sağlamak üzere arayışlara girmiştir. Ancak bu ortak sorunla başa çıkabilmenin temel yolu bireylerde farkındalık oluşturmak ve çevreye yönelik olumlu tutum geliştirmelerini sağlamaktır (Purutçuoğlu, 2008). Dolayısıyla sosyal hizmetin bu konulara kayıtsız kalması beklenemez. Sosyal hizmet, bireylerin toplum içinde kendilerini ifade edebilmeleri, yaşam standartlarının iyileştirilmesi ve toplumda sosyal adaletin sağlanmasına yönelik programlardan oluşan bir bütündür ve geniş bir ekosistem içerisinde toplumun çeşitli gereksinim gruplarına karşı sorumlulukları olan uygulamalı bir disiplindir (Özbesler ve Bulut, 2013).

Sosyal hizmetin temel sorunsalı insanın ve toplumun değişmesi ve gelişmesidir. Sosyal hizmetin kavramsal yapısı bu sorunsala özgü bütünlüğü ve

çok yönlülüğü içerir. İnsanın ve toplumun değişmesine ilişkin temel sorunları belirleme, açıklama ve çözme çabası sosyal hizmet mesleğinin kendine özgü müdahale yöntemleri, beceri, teknik, ilke ve değerlerini ortaya çıkarmıştır (Cılga, 2004). Sosyal hizmet tarihsel gelişimi boyunca hem bireylere hem de onların çevrelerine odaklanarak ikili bir bakış açısı içinde uygulamasını sürdürmüştür. Ekolojik sistem teorisi, sosyal hizmetin bu ikili odaklanmayı ya da bakış tarzını sürdürebilmeleri için ortaya konmuş ve genel olarak kabul görmüş bir teoridir (Mattaini ve Meyer, 2002 Akt. Duyan, 2008). “Çevresi içinde birey” yaklaşımından hareketle ekolojik yaklaşım, kapsamlı bir kuramsal bilgi temeli ile uygulamacıların etkili sosyal müdahaleler yapabilmelerine olanak sağlar ve müracaatçı sistemlerinin sosyal işlevselliklerini geliştirmede yararlı bir strateji olarak kabul edilir. Yaklaşım, insan davranışına etki eden iç ve dış kuvvetlerin karşılıklı etkileşimleri üzerinde durarak ve bireylerin farklı durumlara uyumlarını sağlayan geçerli davranış kalıplarını tanımlayarak çevre içerisinde bulunan insan ve diğer sistemlerin birbirleri üzerinde meydana getirdikleri etkileri açıklamaktadır (Yolcuoğlu, 2010; Akt. Özbesler ve Bulut, 2013). Bunun sonucu olarak, ekolojik yaklaşım, bireyin çevresi ile olan ilişkiye odaklanmış olup ekoloji ve çevre kavramları ‘sosyal ekoloji’ ve ‘sosyal çevre’ ile ilişkilendirilmiştir. Diğer bir deyişle, sosyal hizmette insan dışındaki dünya büyük ölçüde göz ardı edilmiş ve yok sayılmıştır (Jones, 2008). NASW (2003)’a göre sosyal hizmet mesleğinin, çevresel sorunlarla ilgilenme sorumluluğu bulunmaktadır. Son yıllarda, sosyal hizmet disiplinde ekolojik yaklaşımı yaygınlaştırmak ve insan dışındaki dünyayı dahil etmek güçlü bir tartışma konusudur (Jones, 2010).

Sosyal hizmet mesleği, daha çok sosyal ekolojiden yararlanmaktadır. Bireyi ve bireyin sosyal çevresini inceler ve değerlendirir. Meslek olarak sosyal hizmet, insan dışındaki dünyaya ve fiziksel çevreye de katkı sağlamalıdır. Çünkü sosyal çevresi bireyi etkilediği gibi fiziksel çevre de bireyi fiziksel, duygusal ve sosyal olarak etkilemektedir. Yapılan çalışmalar, doğa ile ilişki içinde olmanın insan sağlığına, konsantrasyon yeteneğine ve çevre sorumluluğuna temel sağlayabilecek bir bağın gelişmesine olumlu etkilerinin olduğunu, görsel çevremizin fiziksel, zihinsel ve psikolojik sağlığımızı derinden etkilediğini, yeşil alanların toplumsal etkileşimi teşvik ettiğini ve toplumsal desteği arttırdığını göstermektedir (Wilson,

1984; Orians and Heerwagen, 1992; Huttenmoser, 1995). Çevre bilincine sahip bir kişi, çevre dostu davranışların yanı sıra, çevrenin bozulmasına tarafsız, duyarsız kalmayacak, egoist davranmayacak ve kişisel kazanımlarını hırsla dönüştürmeyecektir. Kısaca çevre sorunlarına karşı duyarlı olmak, çevre bilincine sahip birey olmak ile aynı anlama gelmektedir (Erten, 2006). Bu nedenle sosyal hizmetin çevreyi korumada, çevresel verimliliği sağlamada, sürdürülebilir kalkınmayı güçlendirmede, ekoloji temelli sosyal sorumluluk projeleri ile müdahale stratejilerini geliştirmede daha katılımcı rol alma sorumluluğu bulunmaktadır. Fiziksel çevrenin sosyal hizmete eklenmesiyle bireyi etkileyen sorunların daha ötesine geçilebilecek ve arka planda yer alan sorunların tespiti yapılabilecek ve sorunların çözümü kolaylaşacaktır.

1.1. Çevre

Çevre en genel itibariyle içinde bulunduğumuz, yaşamımızı sürdürdüğümüz, biyotik ve abiyotik canlıları içine alan geniş bir ortamdır. Genel bir tanımla çevre, insan faaliyetleri ve canlı varlıklar üzerinde hemen ya da süre içinde dolaylı ya da dolaysız bir etkide bulunabilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik ve toplumsal etkenlerin belirli bir zamandaki toplamıdır (Keleş ve Hamamcı, 1998).

Çevre insanların diğer insanlarla ilişkisini ve karşılıklı etkileşimlerini, insanların diğer canlılarla olan ilişkisini ve etkileşimlerini ve insanların dış dünyayla hava, su ve toprak gibi etmenler yani doğal çevre ile ilişkilerini incelemektedir (Güney, 2007).

Çevre kavramının bu denli geniş olması, sınırlarının bazen belirsiz görünmesi çevreyi tanımlamada basitleştirmelere yol açmıştır. Vurgulanacak özelliğine dayanılarak yapılacak böyle bir basitleştirmede, niteliğine göre çevre, fiziksel ve toplumsal olarak iki ayrılabilir. Ayrıca çevre, mekansal boyutları içinde de yerel, bölgesel, ulusal ya da uluslararası bağlamda yer alınabilir (Keleş ve Hamamcı, 1998).

1.1.1. Nitelik Açısından Çevre

Nitelik açısından çevre fiziksel çevre ve toplumsal çevre olarak ikiye ayrılabilir.

Fiziksel Çevre

Fiziksel çevre insanı da kapsayan doğal, kültürel, tarihi, sosyal ve yapay öğeleri içinde barındıran ve bu olguların birbiri ile sürekli ve değişken bir etkileşime uğradığı dinamik bir olgudur (İzgi, 1999). Bir diğer ifade ile insanın içinde yaşadığı varlığını, özelliğini ve niteliğini fiziksel olarak algıladığı ortama fiziksel çevre denir (Keleş ve Hamamcı, 1998). Fiziksel çevre incelenirken doğal ve yapay çevre olarak ele alınmaktadır.

Doğal Çevre: Doğal çevre bileşenleri canlı ve cansız olmak üzere iki grupta toplanır. İnsan, bitki ve hayvan toplulukları canlı öğeleri oluştururlar. Canlıların yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan hava, su, toprak ile yer kabuğunu oluşturan katmanlar, yer altı kaynakları ise doğal çevrenin cansız öğeleridir (Keleş ve Hamamcı, 1998). Bu bilgilerden de anlaşılacağı gibi doğal çevre, yer kürede, insanın oluşumuna katkı yapmadığı, doğal gelişim ve değişimlerle oluşmuş yaşam ortamıdır (Torunoğlu, 2013). Doğal çevrenin bileşenleri canlı ve cansız olmak üzere iki grupta toplanır. İnsan, bitki ve hayvan toplulukları canlı öğeleri oluştururken canlı yaşamı için gerekli olan hava, su, toprak, yer kabuğu, yer kabuğunu oluşturan katmanlar, yer altı kaynakları ise doğal çevrenin cansız öğelerini oluşturmaktadır (Keleş ve Hamamcı, 1998).

Yapay Çevre: İnsanın bilgi ve kültür birikimine dayanarak doğal çevresinde bulmuş olduğu, yer altı ve yer üstü zenginliklerini kullanarak yarattığı çevreye yapay çevre denir. Temel özelliği tümünden insan elinden çıkmış olmasıdır (Keleş ve Hamamcı, 1998). Bu bilgilerden de anlaşılacağı gibi yapay çevre, insanın çeşitli kaynakları, bilim ve teknolojiyi kullanarak oluşturduğu, belli bir

gelişmişliğin ürünü olan ve tamamen insan elinden çıkmış yaşam ortamlar olup doğal çevreden yararlanılarak oluşturulan tüm varlıklar (kentler, evler, yollar) olarak tanımlanmaktadır (Torunoğlu, 2013; Uşak, 2009)

Toplumsal Çevre

Bir fiziksel çevre içinde bulunan insanların ekonomik, toplumsal ve siyasal sistemleri gereği yarattıkları ilişkilerin tümü toplumsal çevreyi oluşturur (Keleş ve Hamamcı, 1998). İnsanın, belirli bir dönemde, bulunduğu fiziksel çevre içinde oluşturduğu toplumsal, siyasal ve ekonomik ilişkilerin tümü toplumsal çevre olarak tanımlanır (Torunoğlu, 2013).

Fiziksel çevre ile toplumsal çevre birbirini tamamlayan iki kavramdır. Her fiziksel çevrenin içinde bir toplumsal çevre yer almakta ve fiziksel çevresinden etkilenmeyen bir toplumsal çevre söz konusu olmamaktadır. Aynı biçimde, toplumsal yapıdan bağımsız, ondan etkilenmeyen bir fiziksel çevre de düşünülemez (Keleş ve Hamamcı, 1998).

1.1.2. Mekan Açısından Çevre

Çevre kavramı mekân düzleminde ele alındığında ilk olarak coğrafi sınırlar gündeme gelir ve yerel, bölgesel ya da küresel ölçekte mekân boyutundan söz edilebilir. Buradan hareketle; mekân açısından çevre, yerleşim yerinin özelliğine göre, kırsal veya kentsel olarak tanımlanabilir. Ayrıca, yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası ya da küresel olarak değişik ölçeklerde de tanımlanabilir (Torunoğlu, 2013).

Yerleşim Yerlerine Göre Çevre

Kırsal Çevre: TÜİK tarafından dikkate alınan tanıma göre, nüfusu 20 binden az olan yerleşim birimleri kırsal alan olarak kabul edilmektedir. Köy, belde, kom, oba, mezra gibi kırsal yerleşmelerin yanı sıra tarım yerlerinin bozkırların, ormanların, otlakların biçeneklerin bulunduğu alanları kapsar. OECD tarafından geliştirilen tanıma göre ise kırsal çevre, idari sınırlar itibarıyla nüfus yoğunluğu km² başına 150 kişiden az olan yerlerdir. Kırsal çevrenin geçim kaynakları, özellikle de üretim süreçleri ve biçimleri, nüfusun toplumsal ve kültürel özellikleri, alt yapı yatırımlarının niteliği gibi yönlerden ayrıcalık gösterir. Dağınık nüfuslu yerleşmelerden oluşan kırsal çevrenin temel uğraşları tarımdır (Keleş ve Hamamcı, 1998; Güney, 2007; TKİB, 2013).

Kentsel Çevre: TÜİK tarafından dikkate alınan tanıma göre, nüfusu 20 binden fazla olan yerleşim birimleri kentsel alan olarak kabul edilmektedir. Az ya da çok plan çerçevesinde yapılmış, Yoğun ve ayrışık bir nüfusun barındığı ve çok çeşitli öğelerin birlikte yer aldığı büyük yerleşim yerleridir. Kentsel çevre, doğal ve kültürel birçok unsurun bir arada ve karşılıklı etkileşim içinde bulunduğu insan ekosistemlerini ifade eder. Çok yönlü, ekonomik olduğu kadar siyasal ve kültürel bakımdan da kesin çizgilerle sınırlanmamış bir bölgenin kavşak noktasıdır. Kentteki temel ekonomik faaliyet sanayi ve hizmet sektörü gibi tarım dışı alanları kapsar (Keleş ve Hamamcı, 1998; Güney, 2007; Karadağ, 2009).

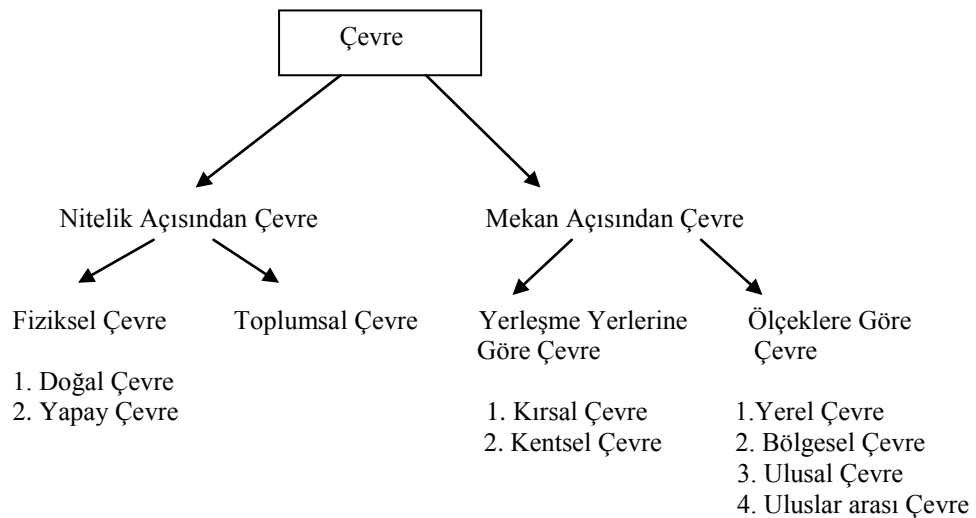
Kır-kent farklılığı yalnızca bir nüfus sorunu değil, aynı zamanda bir toplumsal işbölümünün sorunudur. Doğal olarak, kırın ve kentin belirlediği ve içinde yer aldığı çevreler birbirinden ayrı özellik göstermektedirler. Fiziksel ve toplumsal çevreyi oluşturan değerler, yani bileşenlerin nitelikleri yerleşim yerinin türüne göre önemli ölçüde değişecektir (Keleş ve Hamamcı, 1998).

Ölçeklere Göre Çevre

Çevre, farklı mekan ölçeklerinde de ele alınabilir. Çevresel değerler ve nitelikler yerel çerçevede incelebildiği gibi bölge ölçeğinde de tanımlanabilir. Coğrafi ölçütlerin yanı sıra yönetsel ve siyasal ölçeklerle de ölçekler sınırlanabilir.

Yerel ve Bölgesel Çevre: Çevrenin yerel ve bölgesel ölçeklerle incelenmesi doğal, fiziksel boyutunu ortaya koyar. Çevresel değerleri ve niteliklerini olabildiğince yerelleştirmek yerel ve bölgesel bir çerçeve içinde incelemek mümkündür. Bu anlamda bölge etkileşim içindeki çevresel öğelerin oluşturduğu bir bütündür. Bölge boyutu bir ülkenin sınırları içinde olabileceği gibi, birden çok ülkeyi ya da birden çok ülkenin belli yörelerini kapsayan sınırlar içinde de yer alabilir (Keleş ve Hamamcı, 1998).

Ulusal ve Uluslararası Çevre: Bir ülkenin siyasal boyutta doğal kaynaklarını, kültürel mirasını ve insanını bir bütün olarak ele alan, çevre sorunlarını ve çevre stratejisini belirleyen boyutu ulusal çevre kapsamındadır. Çevrenin uluslararası boyutu ise, sürdürülebilir bir kalkınma ve gelişme ilkeleri doğrultusunda işbirliği ve dayanışma anlayışı ile çevrenin uluslararası değerler açısından ele alınmasıdır.

Şekil 1.1. Çevre ve boyutları

Çevre hangi boyutu ile ele alınırsa alınsın her bir boyutu diğer boyutları ile sıkı bir ilişki ve etkileşim içindedir.

1.2. Ekoloji

İnsanlığın doğayı sömürmesi ve doğayı tahakküm altına alması gerektiği yolundaki temel kavrayış insanın insan üzerindeki tahakkümü ve sömürsünden kaynaklanır. Toplumsal tahakküm ile ortaya çıkan hiyerarşiler, sınıflar, mülkiyet biçimleri ve devletçi kurumlar kavramsal olarak insanlığın doğaya ilişkisine taşındı. Doğa da giderek sömürülecek bir kaynak, bir nesne, bir ham madde olarak görülmeye başlandı. Bu dünya görüşü, toplum-çevre ilişkilerini kavramaya ve dönüştürmeye dönük ilginin giderek artmasına ve genişlemesine neden oldu. Kullanılan kavramlar ve terimler çeşitlendi. Varolanlara da yeni anlamlar yüklendi. Bu kapsamda, ekoloji kavramı da insanlığın varoluşu kadar eski olmasına karşın bir anlamda da en yeni bilim dallarından biri olarak açıklanabilir (Kışlalıoğlu ve Berkes, 2012; Keleş ve ark., 2012; Bookchin, 2013).

Ekoloji ile ilgili ilk düşünceler M.Ö. 300 yıllarına kadar dayanmakla birlikte, ekolojinin ayrı bir bilim dalı olarak herkes tarafından kabul edilmesi 1900'lü yıllara rastlar. İlk olarak, Ekoloji terimi Ernest Haeckel tarafından 1867'de teklif edilmiştir (Akkurt, 2007). Haeckel tarafından, canlı varlıkların yaşam ortamları ile olan ilişkilerini inceleyen bir disiplini tanımlamak için kullanılmıştır. Haeckel'dan günümüze canlı organizmaları ile çevreleri arasındaki karmaşık ilişkileri araştıran bilim dalı olarak ekolojinin tanımı, alanı ve içeriği hızla zenginleşmiştir (Keleş ve ark., 2012). Ekoloji bilim dalının gelişimi süreci içinde ekoloji, söz konusu gelişim aşamalarına koşut olarak değişik ifadelerle tanımlanmıştır. Bunların başlıcaları şunlardır:

- Ekoloji, toplumlar bilimi ya da yaşam birlikleri bilimidir.
- Ekoloji, doğanın yapı ve işlevini inceleyen bilim dalıdır.

- Ekoloji, organizmaların kendi içlerinin ve çevreleriyle olan karşılıklı ilişkilerin tümünü kapsayan doğa ekonomisi bilimidir.
- Ekoloji, ekosistemleri inceleyen bilim dalıdır.
- Ekoloji, çevre biyolojisidir.
- Ekoloji, organizmalar ile çevrelerini ve bu iki varlığa ait öğelerin karşılıklı ilişkilerini araştıran bir bilimdir.
- Ekoloji, tüm insanların geleceğini sigortalamaya çalışan aktiviteler bilimidir (Çepel, 1996; Keleş ve Hamamcı, 1998; Güney, 2007).

Genel itibariyle ekoloji, canlıların birbirleriyle ve çevreleriyle etkileşimlerini inceleyen bilim dalıdır. TDK ise ekolojiyi “canlıların hem kendi aralarındaki hem de çevreleriyle olan ilişkilerini tek tek veya birlikte inceleyen bilim dalı” olarak tanımlamaktadır. Doğal varlıklar ve bunlar arasındaki ilişkiler ekolojinin inceleme konularıdır. Ekoloji, insanın da içinde olduğu bütün canlıların karşılıklı ve çevreleriyle olan ilişkilerini araştırır (Güney, 2007; TDK, 2013).

1.2.1. Ekolojiyle İlgili Kavramlar

Çevre konularında yapılan çalışmalarda ekoloji ile ilgili olarak sıkça başvurulan kaynaklar bulunmaktadır. Bu kavramların başlıcaları şöyle sıralanabilir

Popülasyon, belli sınırlar içinde yaşamakta olan aynı türe ait canlı topluluğudur (Akkurt, 2007). Güney (2007) popülasyonu, “belirli bir yaşam ortamında bulunan ve aynı türden bireylerden oluşan canlılar topluluğu” olarak tanımlamaktadır.

Komünite, belli bir alanda yer alan uyumlu popülasyonların toplamıdır. Aynı ortamda birlikte bulunan çeşitli türler; tür toplulukları, popülasyon toplulukları, yaşama birlikleri olarak tanımlanmaktadır.

Ekosistem (çevre-dizge), canlı varlıkları birbirine ve buldukları ortama bağlayan, göreceli olarak türdeş (homojen) ve örgütlenmiş karşılıklı ilişkilerin tümü olarak tanımlanır (Keleş ve Hamamcı, 1998).

Biyosfer, canlıların yaşamasına uygun dünya katmanıdır. Canlı küre, yeryüzünde canlı organizmaların yer aldığı hava, toprak, su katmanları kapsayan kuşaktır (Güney, 2007; Keleş ve ark, 2012).

Biyotop, canlıların yaşamlarını sürdürebilmeleri için uygun çevresel koşullara sahip coğrafi bölgedir (Akkurt, 2007). Bir yaşam mekanını, barındırdığı canlılarla birlikte tanımlayan terimdir (Güney, 2007).

Habitat, popülasyondaki bireylerin doğal yaşam alanıdır (Akkurt, 2007). Bir biyotoptaki insan, hayvan, bitki yaşama ve yetişme alanı, işlev alanı anlamında da bu terim geçerlidir. Doğayı, doğal kaynakları korumak, orman işletmeciliği ya da denetim nedenleri ile yabancı hayvan toplulukları (fauna) ya da tüm canlılar topluluğunun sürekliliğini sağlamak, yaşam koşullarını iyileştirmek için alınan önlemler bütünü habitat terimi kapsamı içinde ele alınmaktadır (Güney, 2007).

Ekolojik niş, doğal yaşam alanı (habitat) içindeki popülasyona ait bireylerin yaşamlarına sağlamak için yaptıkları iş, etkinlik ve eylemlerdir. Güney'e (2007) göre ekolojik niş, bir organizmanın ya da popülasyonun ekosistem içindeki işlevi ya da görevidir.

Flora, belli bir bölgeye uyum sağlamış bitki topluluğudur. Yeryüzünün bir kısmında ya da belirli bir bölgesinde yetişen bütün bitki türlerini kapsamaktadır. (Güney, 2007).

Fauna, belirli bir bölgeye uyum sağlamış hayvan topluluğudur. Coğrafi bir alanda ya da belirli bir yaşam çevresinde bulunan hayvan türlerinin tümüdür. (Güney, 2007).

Biyosenez, belirli bir biyolojik ortamda denge içinde yaşayan hayvanlar ve bitkiler topluluğudur (Keleş ve ark., 2012).

Biyom, büyük yaşam kuşakları ve zonlarıdır. Genel iklim ve arazi yapısından farklı olan büyük coğrafi bölgelerde yaşayan canlılar topluluğunun genel adıdır (Güney, 2007).

Baskın tür, bir ekosistem içinde hem sayı hem de ekolojik işlevleri açısından en önemli ve hakim olan türlerdir (Güney, 2007).

1.2.2. Çevrenin Canlı ve Cansız Etmenleri

Çevre konuları nitelikleri gereği disiplinlerarası araştırmalara en yakın bilimsel etkinlik alanlarından biridir. Bilim olarak ekoloji, canlıların içinde buldukları ekosistemler ile etkileşimlerini inceler. Bu bakımdan ekoloji, canlı ve cansız etmenlerin karşılıklı ilişkisiyle ilgilenmektedir (Keleş ve ark., 2012).

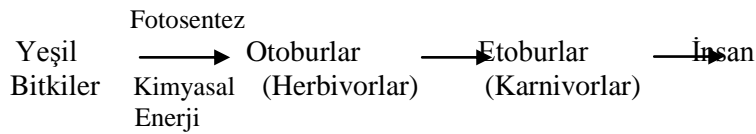
Çevrenin canlı etmenleri popülasyon ve komüniteler olmak üzere iki kümede toplanır. Popülasyon terimi önceleri sadece insan topluluklarını belirtmek amacıyla kullanılmış olup daha sonraları tüm canlıları kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Biyolojik açıdan bir canlı türü, başlı başına bir popülasyondur. Popülasyonların özelliklerinin de çevresel faktörlerle ilişkilerinin bilinmesi çevre koruma, çevresel kaynakların artırılması, popülasyonların kontrol altında tutulması ve biyolojik çeşitliliğin korunmasına yönelik çalışmalarda son derece önemlidir. Çevrenin diğer canlı etmenlerini oluşturan komüniteler, belirli çevresel şartlara sahip bir ortamda yaşayan popülasyonların oluşturduğu topluluk olarak tanımlanmaktadır (Dinç ve Özkaya, 2009; Keleş ve ark., 2012). Dinç ve Özkaya (2009), komünitenin madde döngüleri ve enerji akımı gibi soyut işlevlerle düşünülen ekosistemin somut canlı kısmını oluşturduğunu belirtmektedirler. Komüniteyi oluşturan popülasyonların tek tek gözlenebildiğini, büyüklükleri ve yoğunluklarının belirlenebildiğini ifade etmektedirler. Komüniteler işlevsel

özelliklerine göre üreticiler, tüketiciler ve ayrıştırıcılar olarak kümelendirilir. Kendi besinini üreten canlılara üretken, besinlerini üreticiden sağlayan canlılara tüketiciler, besinlerini dışarıdan alan canlılara ise ayrıştırıcılar denilmektedir. Dinç ve Özkaya (2009), üreticilerin ekosistemdeki rollerinin, enerjiyi diğer canlıların kullanabileceği kimyasal forma yani besin şekline dönüştürmek olduğunu söylemektedir. Çevrenin canlı etmenlerinden biri olan ve kendi besinlerini üretmeyip dışarıdan hazır karşılayan tüketiciler, canlılarla kurdukları etkileşimler sayesinde, ekosistemin dengeli ve özdenetimli olarak varlığını sürdürmesini sağlamaktadırlar. Bakteri ve mantarlardan oluşan ayrıştırıcılar grubu ise salgıladıkları enzimlerle ölü bitkisel ve hayvansal materyalleri parçalayarak ürünleri yakarlar böylece hem kendi biyolojik ihtiyaçları için enerji elde ederler hem de bunları çevreye vererek, ekosisteme paha biçilemez bir hizmette bulunurlar. Bir başka ifade ile, ayrıştırıcılar bitki ve hayvan dokularına katılarak kilitlenen maddeleri kilitlerini açarak tekrar kullanıma sunarlar (Dinç ve Özkaya, 2009).

Çevrenin cansız etmenlerini oluşturan ışık, sıcaklık, iklim, toprak ve mineraller ile suyun toplumların gözündeki görece önemi, ekolojik kaygılardan çok ekonomik yararlılık ile ilişkilidir. Bu etmenler organizmaların yaşaması ve gelişmesi için vazgeçilmez olmakla birlikte varlığı ya da yokluğu ile organizmaların yaşamasına veya ölümüne yol açmaktadır. Çevrenin cansız etmenleri genel olarak komünitenin yerleşmiş olduğu biyotoptur. Biyotopu şekillendiren faktörler fiziksel ve kimyasal faktörler olarak ele alınabilir. Ekosistemdeki çeşitliliği ve popülasyon büyüklüğünü belirleyen faktörler ekosistemin fiziksel faktörleri olarak değerlendirilmekte olup bunlar, toprakla ilgili özellikler, ışık, sıcaklık, nem, yağış, hava hareketleridir. Ekosistemin kimyasal faktörlerini ise organik ve inorganik maddeler oluşturmaktadır. Bu elementler, karbon, oksijen, azot, hidrojen, fosfor, kükürt, sülfür gibi makroelementler ve alüminyum, bor, krom, iyot gibi mikroelementlerdir (Dinç ve Özkaya, 2009; Keleş ve ark., 2012).

1.2.3. Besin Zinciri ve Madde Döngüleri

Besin zinciri, besin şeklindeki enerjinin bir organizmadan diğerine geçiş işlemidir. Zincirdeki her halka bir öncekinden aldığı enerji ile beslenir ve bir sonraki halkaya sahip olduğu enerjiyi iletir. Yeşil bitkiler ile beslenen otoburlar, enerjilerini etoburlara aktarırlar; etoburlarla beslenen bir diğer etobur türü bu enerjiyi bir diğer halkaya verir. Bu geçiş süreci böylece devam eder. Zincirin en son halkası insandır (TÇV, 2001) (Şekil 2). Besin zincirinde her halkayı oluşturan besin topluluğuna beslenme düzeyi ya da beslenme basamağı adı verilir. Beslenme ilişkilerinde başlangıç düzeyini genel olarak üreticiler oluşturmakta ve bir organizmanın dahil olduğu beslenme düzeyi, beslenme açısından bitkileri uzaklığı ifade etmektedir. Besin zincirlerinde bitkiler temel basamak olup sayısı besin zincirinin uzunluğuna göre değişen beslenme basamakları yer almaktadır (Dinç ve Özkaya, 2009).

Şekil 1.2. Besin zinciri şeması

Ekosistemin işlevsel unsurları olan canlılar, varlıklarının devamı için ekosistemdeki miktarları sınırlı olan makro ve mikro elementlere ihtiyaç duymaktadırlar. Canlıların gereksinimlerini karşılayabilmeleri için bu maddelerin çevrelerinde sürekli varolması gereklidir. Doğada ekolojik önemi olan bu maddeler, güneş enerjisi yardımıyla belirli yörüngeleri izleyerek canlılar ve çevreleri arasında alınıp verilir ve böylece dolaşımını tamamlarlar. Ekosistemler arasında su, çeşitli mineraller, oksijen, karbon ve azot gibi maddelerin belirli bir düzen içinde ve sürekli olarak alınıp verilmesini ifade eden bu sürece *madde döngüsü* denilmektedir (TÇV, 2001; Dinç ve Özkaya, 2009; Anonim, 2014).

Doğada su döngüsü, karbon döngüsü, oksijen döngüsü, azot döngüsü ve fosfor döngüsü olmak üzere 5 tür madde döngüsü bulunmaktadır.

Su döngüsü, suyun bazı doğal kuvvetler ve hava hareketleriyle atmosfer ile yeryüzündeki karalar ve sular arasında sistemli bir şekilde hareket ederek dolaşmasını ifade eder. Yeryüzündeki bütün sular, su döngüsüne katılmaktadır. Denizlerden buharlaşan su, yağış olarak yeryüzüne dönmekte, bir kısmı yüzeysel sulara birikirken, bir kısmı da yeraltı sularına karışmaktadır (Anonim, 2014).

Karbon döngüsünün temelini, karbonun atmosferik kaynaktan üreticilere ve tüketicilere, her ikisinden de ayrıştırıcılara ve sonra kaynağına yani atmosfere ulaşması oluşturmaktadır (Dinç ve Özkaya, 2009). Doğada hem mineral biçiminde (kömür, elmas, gaz halinde ya da suda çözülmüş durumda karbondioksit olarak) hem de organik biçimde (canlı varlıklarca oluşturulan moleküllerde) bulunan karbon atomlarının fiziksel, kimyasal, jeolojik ve diğer süreçler sonucunda atmosfer, okyanuslar, yeryüzü vb. arasındaki dolaşımıdır. Karbon atomu olmadan dünya üzerinde hiçbir canlı varolamaz ve oluşamaz. Bilinen bütün canlı organizmaların ortak yapı taşı karbondur. Karbon kaynağı, atmosferde karbondioksit olarak bulunur (TÇV, 2001; Güney, 2007; Anonim, 2014). Oksijenin, karbona zıt yöndeki bu dolaşımına *oksijen döngüsü* denmektedir. Oksijen, yeryüzünde en çok okyanuslarda ve atmosferde bulunan aktif bir maddedir. Atmosferde % 21, hidrosferde çözülmüş olarak litrede 5 mg kadar oksijen vardır. Yanma olayının gerçekleşmesi ve solunum için oksijene ihtiyaç duyulduğundan çabuk tükenmesi beklenir. Doğada tüketilen oksijenin yerine hemen hemen aynı miktardaki oksijen üretimi, oksijen döngüsü ile sağlanmaktadır. Oksijensiz bir hayat düşünülemez (TÇV, 2001; Güney, 2007; Dinç ve Özkaya, 2009). İster tek hücreli isterse çok hücreli olsun doğadaki tüm canlılar, yapılarına aldıkları besin maddeleri ile amino asit ve bu amino asitlerden de protein sentez ederler. Protein sentezi için gereken ana elementler ise karbondan sonra azottur. Tüm canlılar içinde yalnızca bitkilerce nitratlar halinde topraktan alınan azot aminoasitlere çevrilirler. Tüm tüketiciler azotu aminoasitler şeklinde almak zorundadır. Dolayısıyla, atmosferdeki azotun bitkilerce özümsemiş topraktan geçerek atmosfere dönüşmesi sürecine *azot döngüsü* denilmektedir. Azot bütün canlılar için hayati önem taşır. Atmosferde % 79 oranında azot gazı vardır. Bitkilerin kullandığı azot ise nitrat ve amonyum tuzları şeklindeki azottur. Azot doğada rastladığımız binbir şekli ile ister atmosferdeki azot gazı, ister sudaki

nitrat, isterse sulara karışmış amonyum olsun ekosferde bir döngü içindedir (TÇV, 2001; Güney, 2007; Kışlalıoğlu ve Berkes, 2012). Fosfor da azot gibi, canlılara gerekli maddelerden biridir. Fosforun doğada en çok bulunduğu yer, yerkabuğundaki fosfatlı kayalardır. Fosfat doğada az olmakla birlikte atmosferde hiç yoktur. Bunun için yerkabuğundan ve canlılardan direkt dolaşıma girer. Bitkiler fosforu ancak suda çözülmüş halde kullanır. Hücre reaksiyonlarında önemli bir işleve sahip olan fosforun, deniz diplerinde biriken hayvan iskeletleri ile başlayıp fosfor yatakları meydana getirmesi ve bitkilerin bunları gübre olarak veya suyun doğrudan çözmesi sonucu alması, bitkilerin büyümesi, hayvanların beslenmesi ve tekrar ölümler ile iskeletlerin deniz diplerine ulaşması şeklinde olan dönüşüme *fosfor döngüsü* adı verilmektedir. Fosforun karalardan denizlere, denizlerden yeniden karalara taşınmasını oluşturan döngüde besin zincir önemlidir. Böylelikle, Beslenme ile birlikte besin zincirindeki tüm canlılara fosfat ulaşmış olmaktadır (TÇV, 2001; Güney, 2007; Dinç ve Özkaya, 2009; Kışlalıoğlu ve Berkes, 2012).

1.3. Doğa

Çevre ile birlikte kullanılan sözcüklerden biri de doğadır. Herhangi bir insan müdahalesi olmaksızın ortaya çıkan ve gelişen her şey doğayı oluşturmaktadır. Synder (2004), “nature” sözcüğüne iki anlam yüklediğimizi belirtmektedir. Birincisi, bu sözcük Latince’de köken, bünye, kişilik, nesnelere yapıları anlamına gelen “natura” sözcüğünden, bunun da ötesinde doğmak anlamına gelen “nasci” sözcüğünden gelmektedir. En geniş yorumuyla doğa, bütün nesnelere ve olguları ile birlikte maddi dünyayı kapsamaktadır. Toprak, yeraltı zenginlikleri, su, hava, bitkiler, hayvanlar doğayı oluşturmaktadır. Bununla birlikte, bir makine doğanın parçası olduğu gibi zehirli atıklar da doğanın bir parçasıdır. Doğa sözcüğünün diğer anlamı ise, yabanılığa karşılık gelmektedir. Bu anlamıyla, insan yapısı doğanın bir parçası değil, ondan ayrı bir şeydir (Keleş ve Hamamcı, 1998; Louv, 2010).

Doğa, insan etkisiyle kirlenmemiş ya da dokunulmamış toprak parçaları ya da havadır. Val Plumwood (2002) ise doğayı insandan çok da ayrı tutmayıp, insanın doğanın bir parçası olduğunu düşünmekte ve insanın doğayı kendi yararına kullanmasını önemsememektedir. Günümüzde, insan müdahalesine uğramamış yaban özelliklerini sürdüren doğadan söz etmek mümkün görünmemektedir. İnsanoğlu korumak, geliştirmek ve işletmek amacı ile doğaya müdahale etmektedir. Zaman içinde, insan faaliyetlerinin doğaya verdiği zarar, doğanın kendini yenileyebilme gücünün üstüne çıkmış ve doğanın bozulmasına yol açmıştır (Tuan, 1998; Keleş ve Hamamcı, 1998; Yardımcı, 2009).

Genellikle, doğal olan yapılar, insan elinden çıkmış ya da yapay olana göre tanımlanmaktadır. Bu doğrultuda, insan elinden çıkmamış her şey “doğal” olarak nitelendirilmektedir. Oysa, Connelly ve Smith’e göre (2003) doğal dünya derken bir doğallık vurgusunun ötesinde daha bütüncül ve tekil bir doğadan söz etmekteyiz. Bu anlamda, doğa, yalnızca doğal varlıklara göndermede bulunmamakta aynı zamanda onların oluşunu ve örgütlenmesini yöneten ilkeleri de kuşatmaktadır (Keleş ve ark., 2012).

1.4. Çevre Sorunları

19. yüzyıldaki sanayi devrimi ile birlikte hızlı nüfus artışı ve endüstrideki gelişmelere paralel olarak insanoğlunun çevreye ve onun kaynaklarına olan ihtiyacının artması çeşitli çevre sorunlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Gürbüz ve Kışoğlu, 2011). Çevre sorunlarının ortaya çıkması bazı canlı türlerinin yaşam alanlarını daraltarak çoğalmasını engellemekte ve bazı canlı türlerinin azalması ya da yok olması ekolojik dengenin bozulmasına sebep olmaktadır (Aydoğdu ve Gezer, 2009). Yaşadığımız çevre sorunları bireysel veya yöresel bir sorun olmaktan daha çok dünyada yaşayan tüm insanları ve canlıları ilgilendiren küresel bir sorundur. Türk (2012) başlıca çevre sorunlarını kaynağını dikkate alarak şu şekilde sınıflandırmaktadır:

- Yerin yapısından kaynaklanan sorunlar

-Deprem

-Yanardağ

-Tsunami

-Heyelan

- İklim özelliklerinden kaynaklanan sorunlar

-Sıcaklık ile ilgili sorunlar

-Basınç ve rüzgar ile ilgili sorunlar

-Bulutluluk, nem ve yağışlar ile ilgili sorunlar

-Buzulların erimesi

-Hava kirlenmesi

-Küresel ısınma, iklim değişimleri

- Hidrografya özelliklerinden kaynaklanan sorunlar

-Akarsu taşkınları ve akarsuların kirlenmesi

-Sulak alanların yok edilmesi

-Baraj yapımı ve ortaya çıkardığı çevresel sorunlar

-Göl sularındaki seviye değişimleri ve kirlenmeler

-Deniz kabarmaları ve sonuçları, denizlerin kirlenmesi

-Okyanusların ısınması

- Toprak, bitki örtüsü ve zoocoğrafya özelliklerinden kaynaklanan sorunlar

-Erozyon

-Toprak kirlenmesi

-Bitki türlerinin tahribi ve yok oluşu

-Ormanların tahribi ve yok oluşu

-Doğal hayvanların neslinin tükenmesi

-Zararlı bitki ve hayvan türlerinin aşırı çoğalması

- Eko coğrafyadan kaynaklanan sorunlar

-Nüfus artışı ve sorunları

-Kentleşme sorunları

-Kültürel ortam kirlenmesi

- Görünüm kirliliği
- Hava kirliliği
- Çöp sorunu
- Radyoaktif kirlenme
- Gürültü kirlenmesi
- Besin kirlenmesi
- İçme suyu kirliliği

Çevredeki bozulmanın temelinde, tüketim olgusu önemli bir yer tutmaktadır. Genel anlamı içinde günümüzde yaşanan çevre sorunları, üretim ve dolayısıyla tüketimin dışı vurulmuş bir sonucu olarak görülebilir. Tüketim olgusu çevreyi üç ayrı boyutta etkilemektedir. Birincisi, tüketimin ihtiyacı olan mal ve hizmetlerin üretimi için daha fazla miktarda kaynağın kullanılması. İkincisi, artan üretimin daha çok çevre sorunu oluşturması. Üçüncüsü, tüketim sonucu ortaya çıkan çevre sorunlarının oluşması. Ekonomileri yatay olarak gelişen üretim zincirindeki halka sayısının az olduğu gelişmiş ülkelerde çevre tahribatı; ekonomileri dikey olarak gelişen üretim zincirinde çok çeşitli halkaların oluştuğu gelişmiş ülkelerde daha çok çevre kirlenmesi ağırlık kazanmaktadır (Gökdayı, 1997). Bugün, dünyanın karşılaştığı çevre sorunları küresel ölçekte olup dünyanın varoluşundan bu yana hiçbir zaman tek etkenli olmamıştır ve çevresel sorunlar oran ve yoğunluk olarak kısa zamanda geometrik bir biçimde artmıştır. Çevresel sorunların sebepleri çok karmaşık olduğu gibi kısa zamanlı çözümler de mümkün değildir (Görmez, 2003). Bunun sonucunda da hem bizim yaşamımızı hem de gelecek nesillerin ve diğer canlıların yaşamlarını tehdit eden birçok çevre sorunu bize meydan okurcasına karşımızda durmaktadır (Erten, 2004; Akt: Akkurt, 2007).

1.4.1. Sanayileşme ve Çevre Sorunları İlişkisi

İnsanlık tarihi çevre kirlenmesi olgusunu ilk defa insan ve ekolojik denge ilişkisinin bozulmasına yol açacak bir yoğunlukta yaşamaktadır. Bu durum, ekolojik sistemin bir parçası olan insanı da tehlikeli bir geleceğe itmektedir.

İnsan-çevre dengesinin bozulmasına yol açan ve hızla büyüyen çevre kirliliğinin temel nedeni hiç şüphesiz 19. yüzyılda başlayan ve hızla gelişen sanayileşme olgusudur (Deniz, 2009). Sanayileşme ile birlikte fabrikalar kurulup seri üretime geçilmiş olup doğanın her türlü imkanlarından yararlanılmaya başlanmıştır. Çevre bilinçsizce kullanılmaya başlanmış ve sadece üretime odaklanılmıştır. Fabrika bacalarından çıkan dumanlar, fabrika atıklarının suya ve toprağa karışması, iş bulmak amacıyla insanların fabrikalara yakın yerlere yerleşmesi gibi unsurlar çevreyi ciddi bir şekilde etkilemiştir. Bunun sonucunda da çevre önü alınamaz bir hızda kirlenmeye başlamıştır.

20. yüzyılda sanayileşme doğal çevrenin hızla değişmesine ve yeni bir sosyal çevrenin doğmasına neden olmuştur, çünkü sanayileşme planlı olmamış salt sanayileşme hedef alınmış, çevre faktörü göz ardı edilmiştir. Kömür madenleri, tekstil imalathaneleri, demiryolları ve tersaneler sanayinin muazzam bir şekilde yayılmasının somut göstergeleri olmuştur. Yoğun sanayileşme sonucu ortaya çıkan çevre kirliliği ve bu olgunun insan hayatı üzerindeki olumsuz etkilerinin artması gelişmiş ülkelerin kamuoylarını da harekete geçirerek, toplum tarafından gösterilen ilginin de artmasıyla çevre problemi güncel bir sorun haline gelmiştir (Guha, 2000; Deniz, 2009).

1.4.2. Kentleşme ve Çevre Sorunları İlişkisi

Çevre kirliliğinin en önemli nedeni olarak sanayileşme ve onun bir sonucu olarak kentleşme olgusu gelmektedir. Bugün içinde yaşadığımız kentlerin, mekânsal ve çevresel bağlamda sağlıksız büyümesinin ardında birçok etken ve neden bulunmaktadır. Bunlar, en genel hatları ile, toplumsal ve kültürel yozlaşma, kentlerde üretim ilişkilerinin yeniden örgütlenememesi, piyasa güçlerinin kent ölçeğinde de egemen olduğu siyasal bir zemin, yıllardır başat olan sadece kâra dayanan “kalkıncı” anlayış, rant ekonomisi, çarpık yapılaşma ve yanlış konut üretim süreci olarak özetlenebilir. Bu noktada, kentleşme ve çevre sorunlarının dünya genelinde artış gösterdiği ve çeşitlendiği yorumu yapılabilir (Torunoğlu, 2013). Kentlerde öne çıkan çevre sorunları ise atık sorunları, su, hava, toprak,

gürültü ve görüntü kirliliği; bunun yanında hızla betonlaşmaya bağlı yeşil alanların tahribi ile o ortamda yaşayan hayvanların üreme, barınma, vb. yaşam alanlarının yok olması kronik estetik kirlenme, alt yapı yetersizlikleri, kanalizasyon ve içme suyu arıtımında yaşanan sorunlar, elektromanyetik kirlilik, ışık kirliliği ve görsel kirlilik olarak öne çıkmaktadır.

Çevre kirlenmesinin yoğunluk kazandığı bölgelere bakıldığında, çoğunlukla kirlenme sorununu oluşturan ve artıran etmenlerin yer aldığı bölgeler göze çarpmaktadır. Bu bölgelerin başında, kentleşmenin yoğunlaştığı anakent alanları (metropolitan alanlar) gelmektedir. Bu durum, çevre kirlenmesi konularında, bu bölgeler için, uzun süreli politikalar geliştirmeyi gerekli kılmaktadır. İkinci olarak, çevrenin hızla kirlendiği yerler, sınırları az çok belirli olan çevresel birimler olarak göze çarpmaktadır. Kitle turizmini çeken turistik bölgeler, yoğun kirlenme bölgeleri içinde önemli bir yer tutmaktadır. Kentleşme, bir yandan kırsal alanların yoksulluğunu kentlere taşımakta, bir yandan da, meydana getirdiği ikili yapı yoluyla gösterişçi tüketim eğilimlerini kamçılıyarak, olumsuz toplumsal ve ekonomik etkiler oluşturmaktadır. Bunları da geniş anlamda çevre sorunu saymak zorunludur. Kısacası, sorunların kaynağında kentleşmenin kendisinden çok çarpıklığı ve düzensizliği göze çarpmaktadır (Keleş, 1987; Keleş, 2013).

Çevre sorunlarının ortaya çıkmasına neden olan etmenlerden bir diğeri de gecekondulaşma sorunu ve uygulanan politikaların etkisizliği ve verimsizliğidir. Ülkemizde 1980 yılından günümüze kadar olan dönem içinde gözlenen sağlıklı kentleşmede kamu yararına aykırı yapılanmanın yolunu açan imar politikaları, büyük oranda 1980 sonrası yürürlüğe giren imar, çevre, turizm ve kıyı kullanımlarına ilişkin yasalarla ve diğer hukuki düzenlemelerle gerçekleştirilmiştir. Kaçak ve spekülatif yapılaşma örnekleri birer birer yasallık kazanırken, İmar Affı Yasaları ile kaçak yapılaşma ayrıca özendirilmiştir (Tokuçoğlu, 1993). Kentleşme sanayileşme ile orantılı bir şekilde gelişmemiştir. Bunun sonucu olarak sanayileşmenin getirdiği yeni sorunlar ve ihtiyaçlar kentleşmeyi olumsuz etkilemiştir. Diğer taraftan kentleşmenin sanayileşmeden daha hızlı bir oranda gerçekleşmesi, adeta bu olumsuzlukların katlanmasına yol açmıştır. Buna bağlı olarak kentsel nüfus sürekli artmış; kırsal nüfus ise azalma

göstermiştir. Bu sonuç, nüfusun kentler arasında dengeli bir şekilde dağılmasına engel olmuştur. Bu da kentlerde önemli sayılabacak sosyal ve ekonomik yapı değişikliği ile ilgili sorunlara yol açtığı gibi kentlerle ilgili büyük yatırımları gerektirmiştir. Diğer taraftan ülkemizdeki kentleşme süreci, gelişmiş ülkelerin aksine kır-kent yoksulluğunun kır yoksulluğuna tercih edildiği bir göç olgusu olarak şekillenmiştir. Büyük kentlere göç ve hızlı kentleşme eğilimi, sağlık, içme suyu, kanalizasyon, konut, ulaşım gibi altyapı ihtiyaçlarının ve çevre kirliliğinin artmasına yol açmıştır (Açma, 2005).

1.5. Küresel Çevre Sorunları

Başta biyoçeşitliliğin kaybolması olmak üzere, ozon tabakasının tahribi, atmosferde karbondioksit artışına bağlı olarak sera etkisinin artması ve küresel ısınma, hava, su, toprak, ses kirliliği, erozyon ve çölleşme, radyoaktif kirlenme, asit yağmurları vb. çevre sorunları insan yaşamını her geçen gün olumsuz biçimde etkilemektedir. Tüm bu olumsuz etkiler ise sadece kirlenmeye sebep olan ülkelerle sınırlı kalmamakta küresel bir sorun olarak gezegenimizi tehdit etmektedir (Malkoç, 2011).

İnsanların plansız ve programsız olarak doğal kaynaklardan yararlanma alışkanlığı ve çevreye yapılan baskılar sonucunda ortaya çıkan evrensel sorunlar hepimiz tarafından yaşanılarak öğrenilmektedir. Bu sorunların çözümü için birçok teknik ve sosyolojik önlemler alınmıştır. Ancak, bütün bunlara karşın, insanlığın temel ekolojik sorunları artarak devam ettiğine göre, bilinçlenmenin veya alınan sosyoekonomik ve teknolojik önlemlerin yeterli olmadığı anlaşılmaktadır (Çepel, 2006; Akt: Malkoç, 2011).

Çevre sorunları, türlü insan faaliyetleri nedeni ile çevresel değerlerin zarar görmesi sonucunda ortaya çıkmışlardır. Hava, su ve toprağın zamanla niteliğinin bozularak yaşanırılığını yitirmesi, yaşam ortamları değiştiği ya da insan gereksinimleri uğruna aşırı tüketildiği için bitki ve hayvan topluluklarının yok olmaya yüz tutması, insanın ortak kültür mirasının bir parçası olan tarihi çevreyi

oluşturan öğelerin günlük çıkarlara feda edilmesi, çevresel değerlerin yitirilmesinin göstergesi olmakta, dolayısıyla çevre sorunlarının ağırlığı, toplumlarda duyulmaya başlamaktadır. Çevre sorunlarının özelliklerini, nedenlerini, boyutlarını ortaya koyabilmek için her bir çevresel değer ayrı ayrı incelenmesi gerekmektedir (Keleş ve Hamamcı, 1998).

1.5.1. Hava Kirliliği

Belli bir kaynaktan atmosfere bırakılan kirleticilerin, havanın doğal bileşimini bozarak onu canlılara ve eşyaya zarar verecek bir yapıya dönüştürmesine hava kirliliği denmektedir (Keleş ve ark., 2012). Hava kirliliği, atmosferde toz, duman, gaz, koku şeklinde bulunabilecek kirleticilerin insan ve diğer canlılar ile cansız varlıklara zarar verecek miktara ulaşması durumunda ortaya çıkan kirlenmedir (Güney, 2007). Hava kirliliği, havada bulunan yabancı ve zarar verici maddelerin atmosferde miktarının artması ve normalin üzerinde yoğunluğa ulaşmasıdır. Havada bulunan katı, sıvı ve gaz şeklindeki yabancı maddeler arttığında insan sağlığını, canlıların yaşamını ve ekolojik dengeyi tehdit etmektedir. İnsanların çeşitli faaliyetleri -özellikle ekonomik ve sanayi faaliyetleri- sonucunda atıklar ortaya çıkmaktadır. Bu atıklar havayı kirlettiğinde hava tabakası kirlenmekte, yeryüzündeki canlı yaşamı olumsuz etkilenmekte ve canlılar için bu durum tehdit unsuru olmaktadır.

Havayı kirleten kirlilik kaynaklarına baktığımızda bunların çok çeşitli olduğunu görmekteyiz. Bunlar; asit yağmurları, karbon monoksit gazı, civa, kurşun gibi elementlerin miktarının havada fazla olması, sera etkisi, fabrika bacalarından çıkan dumanlar, termik santraller, konutlar ve araçlardır. Hava kirliliğinin kaynakları volkanlar, orman yangınları, bitki örtüsünün tahrip edilmesi ve bunun sonucunda havada karbondioksit gazının artışı gibi doğal nedenler olduğu gibi ısınma, sanayi ve trafik gibi insan kaynaklı yapay nedenler de kirlilik kaynakları arasında sayılmaktadır.

Hava kirliliğinin insan sağlığına ve çevreye etkileri bulunmaktadır. Hava kirliliği, solunum yollarını etkilemekte ve insanda çeşitli hastalıklara sebep olmaktadır. Akciğer dokularının tahrip olması, bronşların iltihaplanması, astım, bronşit, beyin ve kalp gibi dokularda işlev bozuklukları, çeşitli solunum yolu ve akciğer hastalıkları, sinir sistemine ait işlevlerde bozulma, çeşitli kanserler (akciğer ve gırtlak) ve böbreklerde hasarlar hava kirliliğinin insan sağlığı üzerindeki etkileridir. Diğer bir taraftan, hava kirliliği iklimi, bitkileri ve hayvan topluluklarını etkilemektedir. Yağışların artması, gün ışığının azalması ve kentlerdeki ısı oranının artması hava kirliliğinin iklim üzerindeki etkilerini göstermektedir. Hayvanlarda da solunum yolu hastalıklarının ortaya çıkması, asit yağmurları yüzünden bitki dokusunun bozulması hava kirliliğinin bitki ve hayvan toplulukları üzerindeki etkisini açığa çıkarmaktadır.

Hava kirliliğine karşı alınacak önlemlerde de sözü edilen kirlilik kaynaklarına bakmak durumundayız. Hava kirliliğine karşı alınacak belli başlı önlemler; sanayi tesislerinin bacalarında filtre kullanılması, evleri ısıtmak için mümkün olduğunca doğalgaz kullanılması, temizliğinin ve bakımının yapılması, soba kullanılıyorsa temizliğinin yapılması, toplu taşıma araçlarının yaygınlaştırılması, araçların egzozlarında filtre uygulanması, yeşil alanların artırılması, ağaçlandırma çalışmalarının yapılması, orman yangınlarının ve çeşitli sebeplerle orman tahriplerinin önüne geçilmesi, kloroflorokarbon gazlarının salınımının azaltılması gibi önlemlerdir.

1.5.2. Su Kirliliği

Su kirliliği terimi, ekolojik yapı ve dengenin bozulmasını ifade etmektedir. Bir başka deyişle, su kaynaklarının kullanılmasını bozacak ölçüde organik, inorganik, biyolojik ve radyoaktif maddelerin suya karışmasına su kirliliği denmektedir. Çevre Terimleri Sözlüğü, su kirliliğini, “suyun yararlı kullanımını etkileyecek miktarlarda kimyasal, fiziksel ya da biyolojik maddelerin katılmasıyla kalitesinin bozulması” olarak tanımlamaktadır. Su kirliliği, içinde zararlı

bileşenler barındıran atık suların akarsulara karışmasıyla oluşmaktadır (Keleş ve ark., 2012; Anonim, 2014).

Su kirliliğinin en yaygın kaynakları; yetersiz evsel atık su arıtma kurguları, endüstriyel atıkların boşaltılması, yüzeysel akış, madencilik etkinlikleri ve sulamadır (Güney, 2007). Su kirliliği kavramı, doğal nedenlerden ve insan kaynaklı nedenlerden oluşmaktadır. Doğal nedenlerle oluşan kirlilik kaynakları yanardağlar, alglerin sayısının hızla artışı, rüzgarlar ve depremler olduğu gibi arıtım tesisinden atılan atıklar, fabrika atıkları, tarımda kullanılan ilaçlar ve tarım arazisindeki gübre atıkları gibi insan kaynaklı nedenlerden de oluşabilir. Su kirliliğine neden olan kirleticiler organik su kirleticileri (deterjanlar, böcek ilaçları, yakıt ve yağlar), inorganik su kirleticileri (fabrika atıkları, amonyak, kimyasal gübreler, ağır metaller), atık plastik ve çöpler ve termal enerji kaynakları atıklarından oluşmaktadır.

Su kirliliğinin bireye ve çevreye çeşitli etkileri bulunmaktadır. Su kirliliği, insan sağlığını etkilemekte ve insanda tifo, kolera, çocuk felci, dizanteri, sıtma, vb. hastalıkların oluşumuna sebebiyet vermektedir. Diğer bir yandan, su kaynakların kirlenmesi bitki ve hayvan topluluklarına da zarar vermektedir. Kirlilik, bitki ve hayvan türlerinde zehirli madde birikimine ve bunun sonucunda onların yok olmalarına sebep olabilmektedir.

Su kirliliğini önlemek için alınabilecek bazı önlemler bulunmaktadır. Su kirliliğinin önlenmesinde bireylere, devlete ve uluslararası düzeyde devletlere önemli görevler düşmektedir. Su kirliliğini önlemek için devlet kirlilik standartlarını ve etkilerini belirlemeye çalışmalıdır. Yüzeysel ve yeraltı sularındaki atıklar önlenmeye çalışılmalı, arıtma tesisleri kurularak atık sular arıtılmalı, bu konularda bireyler eğitilmeli ve farkındalık kazandırılmaya çalışılmalıdır. Ağır metallerin denizlere atılmasına sınırlama getirilmeli ve bu maddelere ilişkin düzenlemeler yapılmalıdır. Deniz ve göl sularındaki ötrafikasyonun önüne geçilmeli ve yeraltı suları korunmalıdır.

1.5.3. Toprak Kirliliği

Önemli çevre sorunlarından biri olan toprak kirliliği, insan etkinlikleri sonucunda toprağın fiziksel, kimyasal, biyolojik ve jeolojik yapısının bozulmasını ifade etmektedir. Toprağa bırakılan zararlı ve tehlikeli atık maddeler toprağın yapısını bozmakta ve toprak kirliliğini meydana getirmektedir. Toprağın özelliğinin bozulması sonucunda toprak verimliliğini kaybetmektedir. Toprak kirliliği, kimyasal maddelerin oranının toprakta artması ile birlikte temizlenmesi zor bir ortam meydana getirmektedir. Toprak, hava ve su sistemiyle ilişki içinde olduğundan dolayı hava ve sudaki kirlenme toprağın da kirlenmesine neden olmaktadır.

Toprak kirliliğinin nedenleri arasında; ısınma, sanayi ve trafik kökenli gazların toprağın ekolojik yapısını bozması, bu gazların neden olduğu asit yağmurları ile toprağın kirlenmesi, ağır metallerin toprakta birikmesi, toprağın kirlenmesi ile toprak kayması ve erozyon oluşumu, kirli suların toprağa karışması ve toprağın yapısını değiştirmesi, tarımsal mücadele ilaçları ve gübrelerin toprakta oluşturduğu kirlilik, katı atıklar içinde bulunan zararlı kimyasalların toprağı kirletmesi ve toprağı kullanılamaz duruma getirmesi, sanayileşme ve kentleşme sonucunda yeni yerleşim yerleri açılması, yol yapımı gibi nedenlerle toprağın yanlış kullanımı, gelişmiş kanalizasyon sistemlerinin ve arıtma tesislerinin olmaması gibi nedenler yer almaktadır.

Toprak kirliliği, insan yaşamını ve çevreyi etkilemekte ve tehdit etmektedir. Tarımsal ilaçlar ve böcek öldürücüler toprakta çok uzun süre kalarak ve besin zincirine katılarak insanların zehirlenmelerine sebep olmaktadır. Biyolojik döngüsü olmayan zararlı ilaçlar canlıların yağ dokusunda birikmekte, karaciğer kanseri, üreme işlev bozuklukları gibi hastalıklara sebep olmaktadır. Bu kimyasal maddeler besin zincirinin her halkasında birikmekte ve besin zincirinin son halkasında daha da belirgin etkiye sahip olmaktadırlar (Çokadar ve ark., 2009). Toprak kirliliği toprağın verimini düşürmekte ve bitkilerin gelişimini engellemektedir. Bitkilerle beslenen hayvanlara da geçerek hayvanların da telef olmalarına sebep olabilmektedir. Yanlış gübre kullanımı bitkilerin kurummasına ve

yanmasına sebep olmaktadır. Toprağın bozulması sonucu erozyon ortaya çıkmakta; erozyon da toprak kayıplarına, toprağın yok olmasına ve verimli tarımsal arazilerin yok olmasına yol açmaktadır.

Toprak kirliliğine karşı alınabilecek belli başlı önlemler; tarım ilaçlarının amacına uygun ve bilinçli kullanılması, gübrenin bilinçli kullanılması, katı atıkların temizlenmesi ve geri dönüşüm yoluyla tekrar kullanılması, atık suların arıtılması ve arıtılmadan toprağa karışmasının önüne geçilmesi, yerel yönetimlerin bu konuda titizlik göstermesi ve özenle çalışması ve toplumda toprak kirliliğine karşı farkındalığın artırılması gibi önlemlerdir.

1.5.4. Gürültü Kirliliği

Rahatsız edici, özellikle de müziğe karşıt olarak uyumsuzluğuyla belirginleşen sesler bütünü gürültü olarak adlandırılmaktadır. Gürültü kirliliği, insanlarda sağlık açısından geçici bir zaman için ya da sürekli olarak zarar veren seslerdir. İnsan veya hayvan yaşamını olumsuz etkileyen, dengesini bozan insan hayvan, ya da makine kaynaklı ses oluşumudur. Gürültü kirliliği teknolojideki ve sanayideki gelişmelerle birlikte artmış bir sorundur; en yaygın biçimlerinden biri motorlu araçların neden olduğu kirliliktir (Güney, 2007; Türk, 2011; Anonim, 2014).

Kara, hava, deniz ve demiryolları ulaşımı, sanayi, inşaat işlerinden ve işletmelerden kaynaklanan gürültüler, rüzgar sesi, fırtına, yıldırım, vb. doğal gürültüler, yol yapım araç-gereçleri gürültüsü, eğlence yerleri gürültüsü gürültü kirliliğinin nedenleri arasında görülmektedir.

Gürültü kirliliği, insan yaşamını olumsuz etkilemekte; insan üzerinde fizyolojik ve psikolojik etkileri bulunmaktadır. Sağırılık, işitme bozuklukları, hipertansiyon, dolaşım bozukluğu, uykusuzluk ve sinir bozuklukları gürültü kirliliğinin insan üzerinde oluşturduğu fizyolojik etkileridir. Korku, rahatsızlık,

saldırganlık, aşırı stres, yorgunluk, konsantre olamama ve çalışma yaşamında verimin düşmesi gürültü kirliliğinin insan üzerindeki psikolojik etkileridir.

Endüstri ve sanayi bölgelerinin yerleşim bölgelerinden uzak yerlerde kurulması, motorlu taşıtlardan çıkan yüksek seslerin engellenmesi ve yalıtımının yapılması, binalarda ses yalıtımının sağlanması ve toplu taşıma araçlarının yaygınlaştırılması gürültü kirliliğinin azalması için alınacak önlemlerdendir.

1.5.5. Radyoaktif Kirlilik

Radyasyon, belli bir kaynaktan enerjinin etrafa yayılması anlamına gelmektedir. Radyoaktif kirlilik, radyoaktif nesnelerin ve maddelerin yaydıkları parçacıkların ve ışınların sebep olduğu kirliliktir. Başka bir tanıma göre radyoaktif kirlilik, katı, sıvı veya gazların içinde veya istenmeyen yerlerde radyoaktif maddelerin bulunması ya da bu duruma sebebiyet veren sürecin adı olarak tanımlanmaktadır (Güney, 2007; Türk, 2011; Anonim, 2014).

Nükleer reaktörler, nükleer silah fabrikaları, tıp, askeri ve sanayi işleri ve mor ötesi ışınlar radyoaktif kirliliğin kaynakları arasındadır.

Radyoaktif kirlilik insanı ve çevreyi fiziksel ve biyolojik olarak etkilemektedir. Radyasyon, bireyde cilt kanseri gibi rahatsızlıklara neden olmakta, bireyin bağışıklık mekanizmasını düşürmekte, organları zedelemekte, genlerin bozulmasına neden olmakta ve insan ve diğer canlıların ölümüne yol açmaktadır. Bu kirlilik, hava, su ve toprağa zarar vermekte, topraktan bitkilere, bitki ile beslenen canlılara ve daha sonra onla beslenen besin zincirindeki diğer canlılara geçmektedir. Radyasyon, güneş ışığının yeryüzüne ulaşmasını engellemekte, hava sıcaklığını düşürmekte ve böylelikle iklim değişikliğine sebep olmaktadır.

Radyasyondan korunmak için belli başlı yollar vardır. Nükleer enerji santrallerinin kurulmaması, kurulduğu takdirde altyapı ve etüt çalışmalarının

yapılmış olması, kazalara karşı güvenlik önlemlerinin alınması, işçi sağlığının düşünülmesi, nükleer enerji santrallerinin atıklarının güvenli yerlerde toplanması, nükleer atıkların denize ve toprağa atılmasının önüne geçilmesi, silahlanma yarışında önemli yeri olan nükleer silahların insan, toplum ve çevre sağlığı açısından yasaklanması, radyasyonlu cihazlardan olabildiğince uzak olunması, tedavi merkezlerinde kullanılan radyasyonlu cihazların güvenilir olması, burada çalışanların özel giysi giymeleri ve ozon tabakasının korunması radyoaktif kirliliğe karşı alınabilecek önlemlerdir.

1.6. Türkiye'nin Çevre Sorunları

Önemi her gün artan, ülkemizin hemen her bölgesinde türlü şekillerde görülen çevre sorunlarının ayrı sebeplerden meydana geldiği bilinmektedir. Sebeplerin farklılığı yanında, sorunların artmasına, yayılmasına etki eden faktörler de aynı değildir. Genel olarak düzensiz şehirleşme, büyük yerleşim merkezlerine hızlı nüfus akını ve endüstrileşme gibi başlıklar altında toplanabilecek olan temel sebepler yanında, çevre sorunlarının artmasına yol açan çeşitli unsurlar her konuya ve her bölgeye göre değişmektedir (TÇV, 2003). Türkiye sanayileşme ve onun getirdiği çevre sorunları ile geç karşılaşmış bir ülkedir. Yalnız kırsal kesim çevre sorunları sanayileşme dışı faktörlerle geçmişten bu yana devam etmektedir. Bu açıdan bakıldığında Türkiye'de kırsal kesim büyük sorunlarla karşı karşıyadır. Türkiye sanayileşme sürecine 1950'ler sonrasında girmiş ve kentleşme de aynı tarihlerde hızlanmıştır. Onun için geniş boyutlu çevre sorunları 1970'li yıllardan itibaren görülmeye başlamıştır (Görmez, 2003).

Türkiye'nin çevre sorunları çok yönlüdür. Endüstriyel kirlenme daha çok Ege ve Marmara bölgelerinde, tarımsal kirlenme Orta Anadolu ve Akdeniz bölgelerinde yoğun olarak yaşanmaktadır. Nüfus artışına bağlı olarak karşılaşılan altyapı yetersizliği sorunları ise daha çok İstanbul, Ankara, İzmir, Adana ve Bursa gibi büyük şehirlerde görülmektedir. Deniz kirliliği, Marmara Denizi'nde çok yoğun olmak üzere Ege, Marmara ve Karadeniz'de, hava kirliliği ise İstanbul, Eskişehir, Erzurum gibi yerleşim yoğunluğu yüksek kentlerde görülmektedir

(Türkman, 2000; Akt: Malkoç, 2011). Görmez (2003), Türkiye'nin çevre sorunlarını hava kirliliği, toprak kirliliği, su kirliliği, kıyı kirliliği, kültür ve tabiat varlıkları, flora-fauna, gürültü, gecekondular, katı atıklar, pestisidler, enerji gibi sorunlar olarak sıralamaktadır.

Kalkınmakta olan bir ülke olarak, Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu çevre sorunlarının nedenleri arasında;

- Bölgeler arası gelişmişlik düzeyindeki büyük farklılıklar ve gelir dağılımındaki eşitsizlikler
- Nüfus artışının gelişme hızından yüksek olması
- Kalkınmanın çevre sorunları ile bağlantılı olarak ele alınması gereksinimi
- Bu bağlamda çevrenin korunması ve ekonomik büyüme hedefleri arasında uzlaşma sağlanamaması, hukuki ve kurumsal düzenlemelerin eksikliği
- Kalkınmakta olan ülkelerin uluslararası örgütlerce ya da çok taraflı diğer düzenlemeler çerçevesinde desteklenen programlarının çoğu kez beraberinde çevre sorunlarını da getirmesi
- Çevrenin korunmasına ilişkin kamuoyu bilinçlendirmesinin ve katılımının yetersiz olması,
- Teknolojik gelişmelerin artması ve çok hızlı biçimde yayılması,
- İnternetin ve internet kullanımının çok hızlı gelişme göstermesi,
- Televizyon, radyo yayınlarının ve diğer kitle iletişim vasıtalarının gelişmesi,

- Göç hareketleri, kentleşme ve plansız kentleşmenin artması gibi faktörler yer almaktadır (Egeli, 1996; Türk, 2011).

Çevre sorunları, çevrenin korunması ve geliştirilmesine yönelik çaba ve hareketlerin Türkiye’de geç zamanda fakat hızlı biçimde kamuoyunun gündemine girmiştir. Türkiye’nin doğal kaynak, çevre sağlığı ile ilgili politika, önlem, mevzuat ve diğer kurumları Osmanlı Dönemi ve Cumhuriyetin ilk yıllarından beri mevcuttur. Ancak çevre hakkı ve gelecek nesillerin yaşama haklarını da kavrayan bütüncül politikalar 1973 yılından sonra gelişmeye başlamıştır (Türk, 2011).

1.7. Çevresel Farkındalık

Çevrenin kirletilmesi, tahrip edilmesi ve insanın çevresine verdiği zararlar çoğunlukla göz ardı edilmektedir. Bilinçsiz davranışlar ve müdahaleler sonucu meydana gelen olumsuz sonuçların etkileri hızlı ve belirgin bir şekilde ortaya çıkmadığı için; sorunların artık görmezden gelinemeyecek düzeye varıncaya kadar büyümesine izin verilmekte ve hiçbir önlem alınmadan beklenmektedir. Çevreye karşı duyulan bu ilgisizlik, çevreyi tahrip eden ve kirletenlere de cesaret vermektedir. Oysa çevreye olan ilginin artması, gelecekte beklenilere cevap verecektir ve günümüzde çevreye karşı takınılan tutum çerçevesinde, gelecekte de çevre şekillenecektir (Özdemir ve ark., 2014). Çevre sorunlarının küresel gündemde daha çok yer almasıyla, bu sorunların ortaya çıkışında temel etken olan insanın çevresine karşı tutumu ve farkındalığı daha fazla sorgulanır hale gelmiştir. (Oğuz ve ark. 2011). Bu çerçevede yaşanabilir bir çevre, bir yönüyle toplumları oluşturan bireylerin çevresel farkındalıklarının ve çevreye yönelik tedbir almalarının gerçekleştirilmesi ile mümkün olmaktadır (Özbebek Tunç ve ark., 2012).

Çevre ve çevreyi oluşturan unsurlara ilişkin genel bilgiye sahip olmak, çevresel duyarlılığı ve çevreyi korumayı ifade etmektir. Oğuz ve arkadaşları (2011) yüksek lisans öğrencilerinin çevre bilinci üzerinde yaptıkları çalışmada, öğrencilerin çoğunluğunun çevreyi koruma konusunda yapılması gerekenleri

bildiklerini ve yapmaya dikkat ettiklerini ancak gündelik yaşamda gerçekleştirdiklerini belirttikleri davranışların yaygınlığının yeterli düzeyde olmadığını saptamışlardır. Dolayısıyla öğrencilerin insan sağlığı-çevre ilişkisi ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımına ilişkin farkındalık düzeyleri, katılımcı ve aktif bireyler olarak yeterli değildir. Güven ve Aydoğdu (2012) öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik belli bir farkındalık düzeylerinin olduğunu fakat bu farkındalığın çevre sorunlarının nedenlerini anlamak, bu sorunların giderilmesine yönelik çalışmalar yapmak için istenen ve beklenen düzeyin altında olduğunu saptamışlardır. Bireylerin çevre sorunlarına yönelik sahip olduğu düşük bilgi ve farkındalık düzeyi bu sorunlara neden olan olumsuz tutum ve davranışların önemli bir nedenidir (Güven ve Aydoğdu, 2012). Çevreye ilişkin bireysel davranışlar, kişinin tutum ve inançlarından etkilenmektedir, ancak aynı zamanda çevreyi ele alış şekli bir ahlaki mesele olarak da ele alınmaktadır. Çevresel farkındalığı olan ve çevresel sorunların kendisine etkisinin kaygısında olan bireylerin, yaşamlarını sürdürürken her faaliyetlerinde çevreyi önemseyerek davranması beklenmektedir. Zira bireylerin çevreye yönelik davranışları, çevreye duyarlılıklarının bir yansımasıdır (Özbebek Tunç ve ark., 2012). Çünkü sorunların farkında olmayan bireylerden bu sorunlara karşı duyarlı olmasını beklemek ve sorunlara neden olabilecek davranışlarını değiştirmesini istemek olası değildir (Güven ve Aydoğdu, 2012).

Çevre ile ilgili sorunların niteliğini anlayabilmek, çözüm önerileri getirebilmek ve bireylerin çevre ile ilgili davranışlarında değişiklikler meydana getirebilmek, ancak çevre eğitimi ile mümkün olmaktadır. Çevre sorunlarını çözme konusunda, belli bir eğitim ve duyarlılığa sahip bireylerin daha aktif rol oynadığı bilinen bir gerçektir. İnsanların daha sağlıklı ve güvenli bir çevrede yaşayabilmeleri için, çevreyle ilgili gerekli bilgi ve becerilerin kazandırılması gerekmektedir (Özdemir ve Yapıcı, 2010). Çevre eğitimi sayesinde insanların ekolojik çevrelerini ve bu çevre içindeki yerlerini kavramaları aynı zamanda bireylerin, insan toplumlarının gezegenle nasıl uyum içinde yaşayabileceklerine ilişkin görüş geliştirmelerini, etkin ve sorumlu bir katılım için gerekli becerileri kazanmalarını sağlar. Çevre eğitimi, dünya vatandaşlarının çevre eğitimi hakkında bilgilendirmenin dışında, onları çevre yönetiminde istekli ve becerikli katılımcılar

haline getirmeyi hedefler. Eğer doğal çevrenin insanlık için önemi gerçekten anlatılabilirse birçok boyutu bulunan evre sorunlarının azalması yolunda çok önemli bir adım atılmış olacak ve yetişmekte olacak neslin yaşanabilir, dengeli ve sağlıklı bir evre konusunda daha duyarlı ve sorumlu davranmaları sağlanmış olacaktır. Çevreyi tehdit eden tehlikelerin farkına ne kadar erken varılırsa ve çözüme ulaşılırsa gelecekteki toplumsal yaşantı o oranda güvenli ve sağlıklı olacaktır (Bozkurt, 2009).

1.8. Çevreye Yönelik Tutum

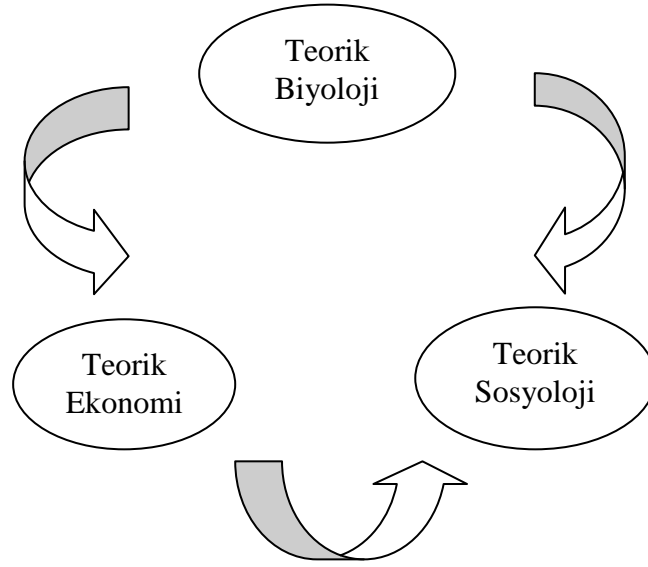
evre sorunlarının birçoğuna insanların yaşam biçimleri, sahip oldukları değer yargıları ve tutumları neden olmaktadır. Tutum, bireyin kendine ya da çevresindeki herhangi bir nesne, toplumsal konu, ya da olaya karşı deneyim, bilgi, duygu ve güdülerine (motivation) dayanarak örgütlediği zihinsel, duygusal ve davranışsal bir tepki n eğilimidir (İnceoğlu, 2010) ve bilişsel, duyuşsal ve davranışsal boyutlarıyla davranışın önemli bir açıklayıcısı olarak görülmektedir (Aydın ve epni, 2012). evre tutumu ise kişilerin çevreye yönelik olumlu ya da olumsuz düşünce ve davranışlarının tümüdür. Bireylerden çevreleri konusunda, daha dikkatli ve duyarlı olmaları, olumlu çevresel davranış değişikliğine sahip olmaları beklenmektedir. Bireylerin çevreyi algılama ve çevreye yönelik tutumlarının birbirinden farklı olması, bireylerin sosyoekonomik durumları, yaşam tecrübeleri, inanç ve toplumsal değer yargıları, doğal ortam ile olan etkileşimleri ve eğitim durumları gibi birçok etmeni kapsamaktadır (zgen, 2011). Berberoğlu ve Uygun (2012) yaptıkları çalışmada evre farkındalık düzeyinin değişmesinin, evre tutumunun değişimini de yüksek düzeyde etkilediğini saptamışlardır. Bu bakımdan, evre sorunlarının önlenmesinde günümüz insanının doğaya bakış açısını değiştirecek, değerlerini ve tutumlarını biçimlendirecek bir eğitim anlayışı büyük önem taşımaktadır (Demir ve Yalçın, 2014). Kayalı (2010) ğretmen adayları ile yaptığı çalışmasında lisans öğreniminde evre sorunları ile ilgili ders alanların lehine anlamlı bir fark olduğunu ve evre ile ilgili olumlu tutum sergilediklerini belirlemiştir. Puruoğlu (2008) lise ğrencilerinin çevreye yönelik tutumlarını incelediği

çalışmasında, öğrencilerin çoğunluğunun çevresel sorunları evrensel sorun olarak gördüklerini, çevre kirlilik düzeyinin yüksek olduğuna inandıklarını ancak bu sorunlara ilgisiz kaldıklarını ve yeterli çevre sorunlu davranış gösterdiklerini belirlemiş olup öğrencilerin çevre ile ilgili konularda bilgi eksikliğinin olduğunu saptamıştır.

Tutumlar hem duygulara, bilgilere ve düşünceye dayalı, hem de bireysel, toplumsal değerlere ve inançlara bağlı olarak gelişmekte ve insandan insana farklılık göstermektedir. Bir bireyin tutumu onun ne düşündüğü, neye inandığı, ne hissettiği ve nasıl hareket ettiğinin bileşimidir. Yapılan araştırmalardan elde edilen bulgular; yeterli çevre bilincine sahip bireyler yetiştirmenin temelinde, bireylere çevreye yönelik olumlu tutumların kazandırılması ile sağlanacağını göstermektedir. Ayrıca çalışmalarda, çevre eğitiminin etkili verilememesinin çevrenin korunması ve çevre sorunlarının çözülmesinde gerekli olan adımların atılmasını engellediğini de ortaya koymuştur (Gürbüz ve Çakmak, 2012).

1.9. Çevre ve Ekolojinin Sosyal Hizmet Mesleğindeki Yeri

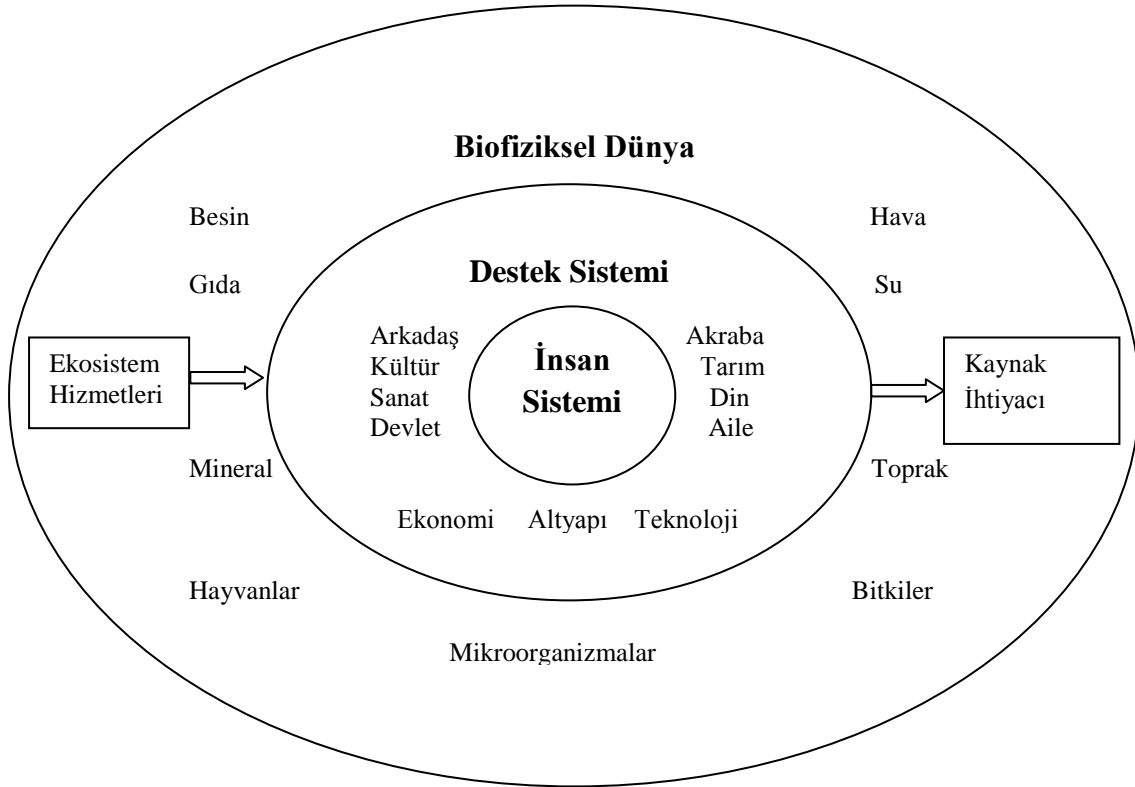
İnsan-doğa ilişkisi yalnızca biyoloji ilgilendirmemekte; ekonomiyi ve sosyal ve kültürel etkileriyle insanları da ilgilendirmektedir. Doğanın insan üzerindeki etkisi sosyal bilimlerin özellikle sosyal hizmet, sosyoloji, psikoloji ve antropoloji gibi bilimlerin odağında olmak zorundadır. İnsanlar geçim kaynakları için doğayı kullanmakta ve şekillendirmektedirler. Son yıllarda çevre aşırı tahribata uğramış ve yerküremiz ciddi sarsıntılara maruz kalmıştır. Meydana gelen tsunamileri, tayfunları ve kasırgaları yakından takip etmekteyiz. Bu felaketlerin ortaya çıkardığı sosyal, ekonomik ve çevresel sorunları da görmezden gelemeyiz. Dolayısıyla, teorik biyoloji, teorik sosyoloji ve teorik ekonomi birbiriyle bağlantılıdır ve ayrılmaz bir bütündür (Şekil 2).

Şekil 1.3. İnsan-doğa ilişkisi (Bilgin, 2012)

Ekoloji yalnızca küresel ısınma, asit yağmurları, biyoçeşitlilik ve ormanların yok olmasını içermemekte; aynı zamanda ekonomiyi, nüfusu, kamu politikalarını, yaşam sistemi olarak dünyayı ve ekolojik konuları içermektedir. Sürdürülebilir bir yaşam, gelişim ve gelecek için ekoloji bütüncül olarak değerlendirilmelidir. Hava, su ve toprak gibi doğal kaynaklar kirletilirse, insan sağlığı korunamamış olur. Bu yüzden, sosyal hizmet bu konuda çalışmalar yapan ulusal ve uluslar arası örgütlere etki etmelidir ve katkı sağlamalıdır.

İnsan doğa sistemi, pek çok ögeyi içinde barındıran bir yapıdır. Bu sistemde insan sistemi, insanı çevreleyen sosyal çevresi (kültür, aile, akraba, din, teknoloji, vb.) yani destek sistemi ve onu da çevreleyen (hava, su, besin, gıda, mineral, toprak, vb.) biofiziksel dünya bulunmaktadır. Bireyi değerlendirirken bu yapı içinde olaya bakmak ve değerlendirmek gerekmektedir. Şüphesiz bu yapı veya sistem sosyal hizmet uzmanları için de fırsat teşkil etmektedir ve hayati öneme sahip kavramsal bir çerçeve sunmaktadır (Şekil 3).

Şekil 1.4. İnsan-doğa sistemi (Anonim, 2014)

Sosyal hizmet uygulaması için doğal çevrenin önemine ilk değinen Raymond M. Berger' dir. 1995'de yayınlanan "Doğal Yaşamı Yıkım Sendromu" adlı makalesinde çevre konularına değinmiştir. Bir sonraki yıl Katherine M. Park "Birey Ekolojiktir: Sosyal Hizmetin Çevreciliği" adlı makalesinde çevre konusunda sosyal hizmet uzmanının rollerini belirtmiştir. Bundan sonra literatür 2002 yılına kadar sessiz kalmıştır. 2002 yılından sonra bu konuda çalışmalar artmıştır.

1.9.1. Sosyal Hizmetin Ekolojik Yönelimi

Bireyin çevresi konusu, sosyal hizmet mesleğini diğer insani hizmet mesleklerinden ayıran karakteristik özelliklerden biridir (Besthorn, 2002; Coates, 2003; Akt. Jones, 2008). 20. yüzyılın ortalarında sosyal hizmet meslek ve disiplininde psikoanalitik kuram diğer disiplinlerde olduğu gibi etkili olmuştur. Sosyal hizmette bireyle çalışma ve bireyselleşmiş yaklaşımlar ağırlık kazanmıştır.

Buna karşılık bu yıllarda sistem teorisinin gelişmesiyle “çevre” kavramı ön plana çıkmıştır. Sistem teorisi sosyal hizmeti de etkilemiştir. Genel sistem teorisinin gelişmesiyle bireyin ötesine geçilmiş ve çevre sosyal hizmet ve diğer disiplinlerin içine girmiştir. Sosyal hizmette sistem yaklaşımının temel vurgusu, meslekte ‘ekolojik’ ve ‘yaşam modelleri’ kavramı üzerinedir. Sistem yaklaşımı Germain ve Gitterman (1980) tarafından ‘çevresi içinde birey’ bakış açısıyla yeniden vurgulanmıştır. Sosyal hizmetin ekolojinin temel kavramlarıyla kuramsal bağı vardır ve sosyal hizmet, bireyin iyiliğini ve doğal dünya arasındaki bağlantıyı tanımlar.

Sosyal hizmetin işlevlerinde sosyal refah bağlamında bir farkındalık olmasına rağmen çevre kavramı aile, arkadaşlar ve yerel topluluklar gibi sosyal ilişkiler olarak dar bir çerçevede yorumlanmıştır ve maalesef dar bir bakış açısı oluşmuştur. Sonuç olarak, çevreye dikkat çekme, doğrudan sosyal çevre ve sosyal ilişkiler ile ilgili olmuştur. Bireyin çevreye uyum sağlaması ve değişmesi mesleğin sosyal konuları arasında yer almaktadır. Ekolojik perspektif bireyin çevresiyle ilişkisine odaklanmıştır fakat bu ekoloji ve çevre kavramı ‘sosyal ekoloji’ ve ‘sosyal çevre’yle ilişkilidir. İnsan ilişkilerinin geniş ve doğal çevreyle ilişkisi sosyal hizmet düşünce ve uygulamalarında gözükmemektedir. Diğer bir deyişle, sosyal hizmette insan dışındaki dünya büyük ölçüde göz ardı edilmiş ve yok sayılmıştır (Coates, 2003; Jones, 2008).

Meslek olarak sosyal hizmet, insanı etkileyen yoksulluk, istismar, baskı ve dezavantajın bütün çeşitleri gibi ciddi ve zorlu konularla uğraşır. Sosyal hizmet uzmanları, bireyle doğrudan uygulama yaparak bu sorunlarla ilgilenirler. İnsan eylemlerinin çevresel sonuçları gerçeği netleştikçe (belirginleştikçe), insanın iyiliği konusu ve çevre sağlığı arasındaki bağ inkar edilemeyecektir. Bu anlamda, ekolojik adalet ve sosyal adalet arasındaki ayrılmaz bağ da tanımlanmış olacaktır (Jones, 2008). Yani, bireyin eylemleri ve sonuçları çevreyi etkilemektedir ve olumsuz sonuçlara yol açmaktadır. Bunun sonucu olarak, çevrenin bozulmasıyla insanın iyilik hali de bozulmaktadır. Sosyal hizmet mesleği bireyin iyilik halini artırmayı amaçladığından; çevreye yönelik tehditlerle ve insanın çevreyi bozma girişimiyle mücadele edecektir.

Sürdürülebilir bir gelecek için sosyal hizmet sosyal ve çevresel değişimlere katkı sağlayabilir mi? Çevresel ve ekolojik adaletle sosyal hizmet arasındaki bağ, sosyal hizmetin ekolojik yönelimini genişletmek ve insan dışındaki dünyayı dahil etmek güçlü bir tartışma konusudur (Jones, 2010). Sosyal hizmet mesleği, daha çok sosyal ekolojiden yararlanmaktadır. Bireyi ve bireyin sosyal çevresini incelemekte ve değerlendirmektedir. Sosyal hizmet meslek olarak insan dışındaki dünyaya ve fiziksel çevreye de katkı sağlamalıdır. Çünkü bireyin sosyal çevresinin bireyi etkilediği gibi fiziksel çevre de bireyi fiziksel, duygusal ve sosyal olarak etkilemektedir.

Son yıllarda çevreyle ve dünyanın ekolojik dengesiyle ilgili problemler artış göstermektedir. Örneğin, küresel ısınma endişe veren ekolojik konulardan biridir. Yine aynı şekilde dünya nüfusu da sürekli artmaktadır. Esas sonuç olarak ortaya çıkan bir kanıt vardır ki o da bir kriz olduğu ve buna bizim sebep olduğumuzdur. Son zamanlardaki raporlar çevresel problemlerin dünyadaki yoksulluğu etkilediğini ve insanların yoksulluktan sürdürülebilir yaşam tarzlarına geçmeye çalıştığını önlemler aldığını ortaya koymuştur (Birleşmiş Milletler Çevre Programı, 2007; Akt. Jones, 2010).

Çevresel konuların önemi birçok ülkede tartışılmıştır. Küresel ekolojik krize tepki oluşturmada ve onu anlamada sosyal hizmetin rolü; sosyal ve ekonomik politikalara katkı sağlamak, bu alandaki makro uygulamalara yardımcı olmak ve özellikle projeler oluşturmak, projelere destek vermek ve bu projelere katılımı sağlamaktır. Jones' ın (2010) belirttiği gibi bu, sosyal hizmet mesleğinin rolü ve amaçlarında paradigma değişikliği gerektirir. Çünkü bu durum birey ve insan dışındaki dünya arasındaki ilişkinin kavramsallaştırılmasıdır.

1.9.2. Sosyal Ekoloji

Sosyal ekoloji, bireyi sosyal çevresiyle ele alıp incelemektedir. “Çevresi içinde birey” kavramlaştırması ön plandadır. Bireylerin yaşadığı sorunların kaynağını bireyin sosyal çevresinde (aile, arkadaş, iş, vb.) aramaktadır.

Sistem Yaklaşımı

Sistem yaklaşımı Bertalanffy tarafından ortaya atılmıştır. Temelinde biyoloji odaklı bir yaklaşımdır. Organizmaların bir sistem olduğunu ve her birinin alt sistemleri olduğunu vurgulamaktadır. Sistem yaklaşımı 1960 ve 1970li yıllarda sosyal hizmete uyarlanmıştır.

Sistem yaklaşımının temel kavramları şunlardır:

- Bütüncüllük, ilişki ve denge
- Odak sistem
- Sınırlar
- Amaç
- Gelişim
- Yapı
- Roller
- Kurallar
- İletişim
- Yaptırımlar
- Güç
- İşlemler

Sistem kuramı sosyal hizmet uzmanlarına dünyayı nasıl inceleyecekleri ve görecekleri konusunda bir kavramsal bakış açısı sağlamaktadır. Sosyal hizmet uzmanları çevre içindeki bireyler, gruplar, aileler, örgütler ve topluluklar gibi

çeşitli sistemlerin etkileşimleri üzerine odaklanır. Bir sistem, işlevsel bir bütünü oluşturmak için derli toplu bir şekilde, yani sistemli bir şekilde ve karşılıklı ilişkileri olan bir dizi unsurun oluşturduğu bir takımdır. Birey, sınıf, aile, okul, üniversite bir sistemdir. Her biri bir işlev görebilmek için birlikte çalışan birçok unsurdan oluşur (Kirst-Ashman ve Hull, 1999; Akt: Duyan, 2012).

Ekolojik Yaklaşım

Ekolojik yaklaşım, sistem yaklaşımına benzemektedir. Ancak, ekolojik yaklaşımda vurgu insan ve çevre ilişkileridir. Sistem yaklaşımında vurgu ise sistemin alt sistemlerle ilişkisidir. Ekolojik yaklaşım, insan-çevre ilişkilerini çevresi içinde birey kavramsallaştırmasıyla açıklar. Birey ve çevresi arasındaki etkileşime ve uyuma dikkat çeker.

Ekolojik yaklaşımın temel kavramları şunlardır:

- Sistem
- Sosyal çevre
- Çevresi içinde birey
- Etkileşim
- Enerji
- Kesişme
- Adaptasyon
- Baş etme
- Karşılıklı bağımlılık

Ekolojik yaklaşım, sosyal hizmette ve diğer disiplinlerde insanlar, çevreleri ve aralarındaki etkileşimin doğasını anlamayı vurgulayan bir yönelimdir. Profesyonel müdahalelerde odak; birey (grup, aile ve toplum) ve çevresi arasındaki kesişme üzerinedir. Ekolojik görüşün en önemli özelliği; çevre üzerinde yoğun olarak odaklanması ve birey (müracaatçı) ile çevre arasındaki karşılıklı etkileşimi vurgulamasıdır (Duyan, 2012).

1.9.3. Sosyal Hizmette Çevre Konusunda Paradigma Değişikliği İhtiyacı

Son zamanlarda, sosyal hizmet akademisyenlerinin bir bölümü, insanı içeren çevreyi tekrar değerlendirmek ve sosyal hizmetin tekrar değerlendirmek ve sosyal hizmetin doğayla ilişkisiyle ilgili olarak paradigma değişikliği ihtiyacını ortaya koydular. Bu tartışmalı konu, mesleğin ve uygulamasının değerlerinde, tutumlarında ve kültüründe eleştirileri de beraberinde getirmektedir (Besthorn ve Canda, 2002; Coates, 2003; Zapf, 2010; Akt: Miller ve ark., 2011). Bu ekolojik paradigmanın sosyal yapıda yerleşmesi zaman alacak gibi görünmektedir ve fazla sayıda araştırma yapılması gerekmektedir (Coates, 2003; Shaw, 2008; Akt: Miller ve ark., 2011).

Sosyolojik sistemler ve yapısal düşünme temelinde inşa edilen çevre paradigması, insan merkezli sosyal çevre anlayışının ötesinde sosyal ve fiziksel veya doğal çevre arasındaki ayrımı vurgular (Miller ve ark., 2011). Burada üzerinde durulan nokta, çevre paradigmasının içeriğiyle ilgilidir. Çevre paradigması, sosyolojik sistemleri, biyolojik sistemleri, ekosistemleri, yönetsel sistemleri kapsayan bir paradigmadır. Ekolojik sosyal hizmet yaklaşımı ise insan merkezli ekosistem yaklaşımı ve doğal veya fiziksel çevre arasında köprü oluşturmaya çalışmaktadır.

Sosyal hizmet disiplininde çevre paradigması, çevresel adalet ve ekolojik adalet konuları ile yer alır. Aşağıdaki çizelgede çevresel ve ekolojik adaletin odak noktaları ve aralarındaki farklar belirtilmiştir.

Çizelge 1.1. Çevresel ve ekolojik adalet (Miller ve ark., 2011)

Çevresel Adalet	Ekolojik Adalet
<p>İnsan merkezli – Odak noktası insandır.</p> <p>Sosyal adalet çerçevesinde insan haklarını kullanır.</p> <p>Sosyal eşitsizlikler ve adaletsizlikler çevresel konulardan meydana gelir.</p> <p>Dünyada en çok etkilenenler yoksul ve marjinalleşmiş insanlardır.</p>	<p>Ekomerkezli – Odak noktası dünyanın doğal ekosistemidir.</p> <p>Ekolojik adalet çerçevesinde doğa haklarını kullanır.</p> <p>Ekolojik adaletsizlik insan ve doğası arasındaki dengesizlikten meydana gelir.</p> <p>İnsan ve doğal çevre çevresel problemlerden etkilenir.</p>

Tabloyu göz önünde bulundurulduğunda; çevresel ve ekolojik adaletin merkeze aldığı konuların ve odak noktalarının farklı olduğu görülmektedir. Çevresel adalet, insan merkezli ve insan odaklı iken; ekolojik adalet daha çok doğa ve ekosistem odaklıdır. Çevresel adalet, sosyal eşitsizlikleri ve adaletsizlikleri çevresel konularla açıklarken; ekolojik adalet, bu durumu insan ve doğa arasındaki uyumsuzlukla açıklamaya çalışmaktadır. Çevresel sorunlara yaklaşımlarını değerlendirdiğimizde; çevresel adalet, insan temelli olduğundan en çok etkilenecek grup olarak yoksul ve marjinal grupları belirtmektedir. Ekolojik adalet ise doğa temelli olduğundan çevre sorunlarından etkilenecek olanları insan ve doğal çevre olarak belirtmektedir.

Ekolojik adalet, adaleti insanoğlu ve insan dışındaki fiziksel çevre arasındaki etkileşimin sonucu olarak görmektedir. Adaletsizlik, özellikle insanın ihtiyaçlarına öncelik vermesinden ve doğadaki diğer unsurları ikincil olarak görmesinden kaynaklanan kısaca insanoğlu ve doğa arasındaki ilişkinin dengesizliğinden ortaya çıkmaktadır. Ekolojik adalet, doğanın ihtiyaçları ve riskleri ile insanoğlunun buna nasıl uyum sağladığına odaklanırken, çevresel adalet fiziksel çevre bağlamında insan ihtiyaçlarına ve risklerine odaklanmaktadır (Miller ve ark., 2011). Çevresel adalet, aynı neslin sosyoekonomik açıdan dezavantajlı grupları ve farklı nesiller arasında doğal kaynakların dengesiz kullanımına ilişkindir (Özyol, 2014). Ekolojik adalette ise insanoğlu da dahil doğa ya da dünya evrenin bir parçası olarak tanınmaktadır.

Bu iki yaklaşım arasındaki farklılık, sosyal hizmet disiplininin çevresel ve ekolojik paradigmlarına yönelik değişimde yararlıdır. Çevresel adalet teorisi, çevrenin insanoğlunu nasıl etkilediği ile ilişkili olarak sosyal adalet odağında insan haklarına daha geniş bir çerçevede bakar. Ekolojik adalette ise insanoğlu, ana odak noktası değildir; bunun yerine, doğa ve dünyanın ayrılmaz bir parçası olup “güçlü” ve “gerekli” olarak anlaşılır. Buna rağmen bu yaklaşım, sosyal hizmet gibi insan merkezli ve çevresel adalet yaklaşımına yakın bir meslek için oldukça radikal kalabilir. Bu noktada çevresel adalet yaklaşımında, sosyal hizmet odağında “sosyal” çevreyi incelerken fiziksel çevrede sosyal hizmetin etik konumunun da incelenmesi gerekmektedir (Miller ve ark., 2011).

1.9.4. Doğal Çevrede Sosyal Hizmetin Etik Konumu

Sosyal hizmet, yapısal eşitsizliklerle ilgilenir. Yapısal eşitsizlikler konusunda sosyal hizmetin ulusal ve uluslar arası profesyonel etik kodları çerçevesinde, sosyal adaleti yerine getirme ve sosyal eşitsizliklere hitap etme zorunluluğu bulunmaktadır (AASW, 2001; BASW, 2002; IFSW, 2005; NASW, 2008; Akt: Miller ve ark., 2011). Buradan yola çıkarak, çevresel ve ekolojik adaletsizlik de yapısal eşitsizliklerle bağlantılı olduğundan sosyal hizmet mesleğinin çevresel ve ekolojik adaletsizlikle de mücadele etme ve bu konuların üzerine eğilme sorumluluğu bulunmaktadır.

NASW (2003) mesleğin, dünya kaynaklarının eşit olmayan dağılımından ortaya çıkan çevresel sorunlara değinme sorumluluğu olduğunu bildirmiştir. IFSW (2005), bazılarının daha fazla olmakla birlikte herkesin çevresel bozulmalara maruz kaldığını ve bunun sosyal eşitsizliğe yol açtığını bildirmiştir. BASW (2002),’ın etik kodları, şimdi ve gelecekteki insan refahı ile ilgili sosyal kalkınmayı ve çevre yönetimini içeren sosyal adaleti kabul etmektedir (Miller ve ark., 2011).

Çeşitli ülkelerin ve IFSW’ nin etik kodlarına çevreyi, çevre sorunlarını, ekolojik krizleri, ekolojik sorunları ve çevre politikalarını dahil ettiği

görülmektedir. Bu gelişmeler olumlu olarak değerlendirilebilir. Son yıllarda dünyanın ekolojik dengesi daha fazla bozulmaya başlamıştır ve küresel çevre sorunları –özellikle küresel ısınma- artış göstermeye başlamıştır. Sosyal hizmet mesleğinin de insan odaklı olduğu düşünüldüğünde, bu sorunlara kayıtsız kalması beklenemez. Sosyal hizmet kuramlarından biri de yerel ve küresel toplum paradigmasıdır. Yerel ve küresel toplum paradigması, tüm insanların refahını ve daha yaşanabilir bir çevreyi amaçlamaktadır. Bundan dolayı, ekoloji konusunun etik konular içine girmesi ve etik ilkelerde yer alması sosyal hizmet meslek ve disiplini için önemlidir.

NASW’ nin (2003) çevre politikasının maddelerinden biri şunu ifade eder:

“Sosyal hizmet uzmanları, doğal çevrenin istikrarsız (belirsiz) konumu hakkında bilgili ve eğitilmiş olma yükümlülüğüne sahiptir”.

Bu iddia, sosyal hizmet uzmanlarının ekolojik bilgiye sahip olma ve çevreye duyarlı olma konularında donanımlı olmaları gerektiği ve bu konuda yükümlü olduklarını belirtmektedir.

NASW (2003) sosyal adalet ilkelerinin ihlali olarak görülen küresel çevresel eşitsizliklerde, sosyal hizmet mesleğinin politika düzeyinde küresel sorumlulukları olduğunu açıkça belirtmektedir. IFSW’nin (2005) çevre politikası, dünyanın doğal kaynaklarının ‘sınırlı ve tehdit edici’ olduğunu ve insanlığın birlikte çalışmasını gerektiren etkili uluslararası işbirliğine ve politik önlemlere ihtiyaç duyulduğunu kabul etmektedir. Dolayısıyla ulusal ve uluslararası sosyal hizmet politikalarında, fiziksel çevre özellikle de doğal çevre ile ilgili konularda sosyal hizmet mesleğinin sessiz kalmasına ya da eylemden kaçınmasına yer bırakılmamıştır. (Mc Kinnon, 2008). Bu yüzden, mesleğin sosyal adalet paradigması ile ilişkili çevresel ve ekolojik adalet konularındaki duruşunu ortaya koyması oldukça önemlidir.

1.9.5. Çevre Sorunları, Ekolojik Krizler ve Sosyal Hizmet

Ekolojik krizler, insan eylemlerinin doğanın kapasitesini aşırı kullanmasından kaynaklanır. Bizler yenilenemez kaynakları azaltmakta ve yenilenebilir kaynakları kapasitesinin üzerinde kullanmaktayız. Her gün yakıt, ısınma, vb. ihtiyaçlarımız için fazla miktarda enerji tüketmekteyiz. Gazetelerde ve haberlerde ormanların yok edilmesi, türlerin yok olması, küresel ısınma, çöllerin artması, açlık, zorunlu göç vb. haberlerle karşılaşmaktayız (Coates, 2003). Aşağıdaki çizelgede günümüzde yüzleştığımız ekolojik sorunlar yer almaktadır. Bu sorunlar bu konuda bize fikir vermesi açısından oldukça önemlidir.

Çizelge 1.2. Ekolojik gerçeklikler (Coates, 2003)

-
- İnsan nüfusu, dünyadaki alanların % 50 sini çöllere, çiftliklere, şehirlere ve otlaklara dönüştürdü.
  - Sanayi Devrimi'nden beri atmosferde karbondioksit oranı % 30 arttı.
  - Okyanustaki petrolerin % 50 si insanlar tarafından tüketildi.
  - İnsan eylemleri geçmiş 25 yılda bir milyon türün yok olmasına sebep oldu.
  - Tüm türlerin % 10 ile % 40 ı yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır.
  - Kuzey Amerika'daki eski ormanların % 97 si yok olmuştur.
-

Tabloya bakıldığında; insan eylemlerinin doğaya verdiği zararlar oldukça belirgin bir şekilde görünmektedir. Aynı şekilde, çevre kirlenmesi ve türlerin yok olması gibi ciddi tehlikelerle karşılaştığımız göze çarpmaktadır. Bireylerin, toplulukların ve toplumun iyiliği kavramı, sosyal hizmet kuram ve uygulamalarına yaklaşımda daha geniş bir çevreyle (broader environment) bağlantılı kavramlardır (Narhi ve Matthies 2001; Akt: Jones 2010). İnsan ve toplum refahına duyarlı bir meslek olan sosyal hizmet, bu konularla ilgili toplumda bilinci ve farkındalığı artırmaya çalışmalıdır ve doğanın korunmasında öncül bir rol oynamalıdır.

Ekolojik krizler; hava, su, toprak ve atmosferin hızla kirlenmesini, doğadaki yenilenemeyen kaynakların hesapsızca, sorumsuzca ve bilinçsiz bir şekilde tüketilmesini, doğal afetleri, teknolojinin ve nükleer silahların sebep olduğu

felaketleri ve ekosistemin bütünlüğünün bozulmasını kapsamaktadır (Colon-Vila, 2008). İnsanoğlunun ekolojik krizle karşı karşıya kaldığını gösteren pek çok araştırma sonuçları bulunmaktadır. Çalışmalar toplumların çevreye verilen zararlar ilgili endişe taşıdıklarını, kaygılarının çoğunlukla hava, su kirliliği ile atık çöpler konusunda olduğunu, küresel ısınmayı gelecekteki en önemli tehlike olarak gördüklerini ortaya koymaktadır (Spencer, 2006; Caribbean Business, 2006; Oğuz ve ark., 2011). Küresel ısınma, ozon tabakasının incilmesi, asit yağmurları, vb gibi insan refahına etki eden problemler, yaşam alanının ve yaşam koşullarının değişmesine, gıda üretiminde, su kaynaklarında sınırlılıklara ve nefes darlığı, grip salgını, tifo, dizanteri ile böcek yoluyla bulaşan hastalıkların artmasına neden olarak insan sağlığına doğrudan etkide bulunmaktadır. Bununla birlikte hortum, kasırga, tsunami, deprem vb. çevresel felaketlerin sonuçları, pek çok kayıplara neden olduğu gibi kişilerarası ve sosyal ilişkilerde de derin yaralara yol açar. Bunlar tartışmalı konular olsa da insan ve toplum üzerindeki etkileri inkar edilemez (Dept of Environment and Water Resources, 2007; United Nations, 2007; Akt. West, 2007).

Hoff ve Polack (1993) ekolojik krizlerin sosyal hizmetin uygulama yöntemleriyle ortak noktaları olduğunu, sosyal hizmet uzmanlarının uygun müdahaleler geliştirmek için birey ve onun doğal yaşam ortamını ekolojik model içinde kullanılabileceğini belirtmişlerdir. Jones (2010) ise sosyal hizmet disiplininin ekolojik krizlere değinmesi ve sorumluluk olarak farklı değerler ve inançların desteklendiği yeni düşünce tarzlarını oluşturması gerektiğini vurgulamıştır. Bu noktada sosyal hizmet mesleğinin ekolojik sistemi, gelecek nesilleri ve diğer canlı türlerini korumak üzere sivil toplum örgütleri ile işbirliği yapma, ekolojik krizlere ve dengesizliklere çözüm yolları bulma sorumluluğu vardır.

Batılı toplumlar en azından küresel düzeyde doğal çevrenin etkisinin farkına varmaya başladılar. Hortumlar, kasırgalar, tsunamiler vb. felaketlerin sonuçları insanları derinden etkiledi. Böyle olaylar yaşam kaybı ve maddi zararlarla sonuçlandı. Bunun yanında devam eden kişisel, kişilerarası ve sosyal ilişkilerde derin yaralar açtı (West, 2007). IFSW 2010'da Haiti'de meydana gelen depremde

bölgeye gelmiş, ziyaretlerde bulunmuş ve bölge halkına destek olmuştur. Bölge halkının sorunlarını, ihtiyaçlarını tespit edip çözümler sunmaya çalışmıştır (IFSW, 2010). NASW (2010), bölgedeki aciliyeti ve kadınların durumunu anlatan rapor oluşturmuşlardır. Sosyal hizmet uzmanları bunların oluşturulmasına katkı vermişlerdir. Sosyal hizmet uzmanları oradaki çocukların korunması ve evlat edindirilmesi ile ilgili bilgi toplamışlardır ve basınla bu bilgiyi paylaşmışlardır. Psikososyal ve ruh sağlığı hizmetlerinde önemli görevler almışlardır ve toplum kaynaklarını seferber etmeye çalışmışlardır. İnsan kaynakları alanında da disiplinlerarası grupta rol almışlardır. Aile üyelerinin depresyon sonrası hastalıkla mücadele etmelerine destek vermişler ve onların baş etmelerini sağlamaya çalışmışlardır.

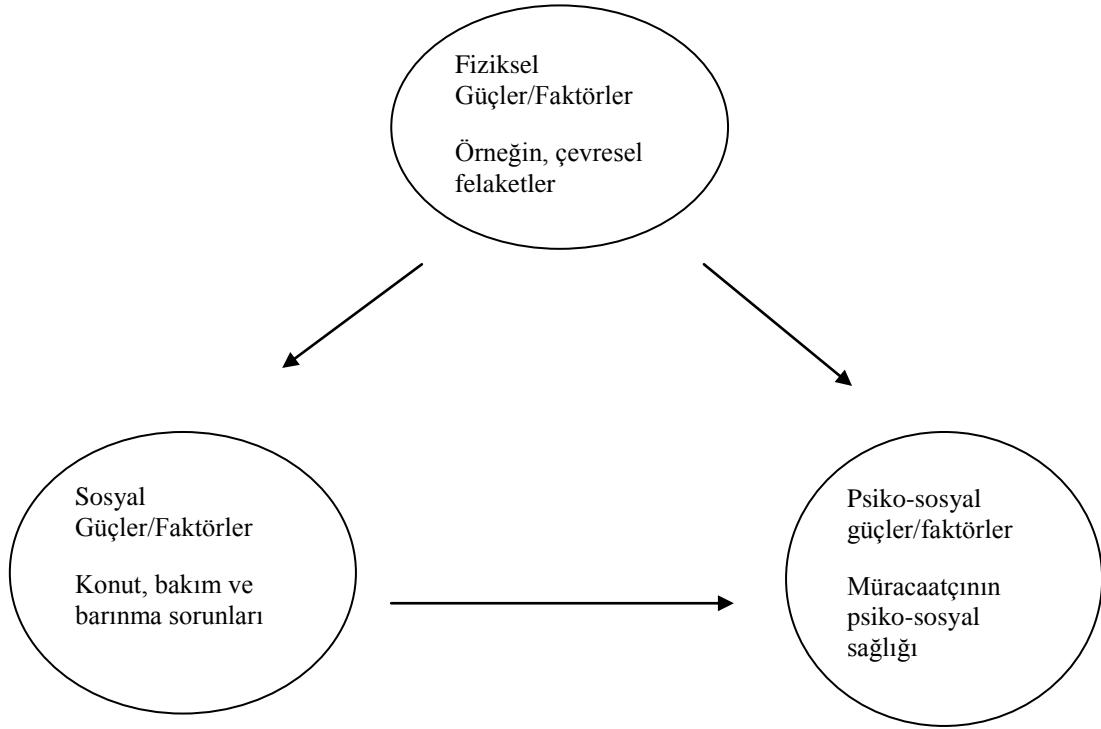
Ülkemize baktığımızda, Marmara Depremi, doğal ve çevresel yıkımlara ne kadar hazırlıksız olduğumuzu ortaya çıkardı. Binlerce insan öldü ve büyük oranda maddi hasarlar ortaya çıktı. Depremden sonra psikososyal yardım ve destek birimleri oluşturuldu. Sosyal hizmet uzmanları o bölgelerde müracaatçıların acil ihtiyaçlarını belirledi ve müdahaleler gerçekleştirdi. Onlara psikososyal destek sağladı ve onların yanında olduklarını onlara hissettirdi. Ancak, böyle konularda koruyucu önleyici etkinlikler ve hizmetler çok büyük öneme sahiptir. Çevresel felaketlerden önce gerçekleştirilecek olan koruyucu önleyici hizmetler çevresel yıkımların etkisini en aza indirecektir.

Sosyal hizmet uzmanları hem hayatta kalanlarla hem de acil hizmet personeliyle çalışmaktadır. Kısa dönemde acil ihtiyaçları belirlemekte; uzun dönemde ise varolan hizmetlerin takibini, yürütülmesini ve daha sonraki hizmetlerin planlanmasını yapmaktadır. Çevresel yıkımlarda zaman ve kaynak kullanımını büyük önem taşımaktadır. Sosyal hizmet uzmanlarının zamanı ve kaynağı iyi kullanmaları gerekmektedir.

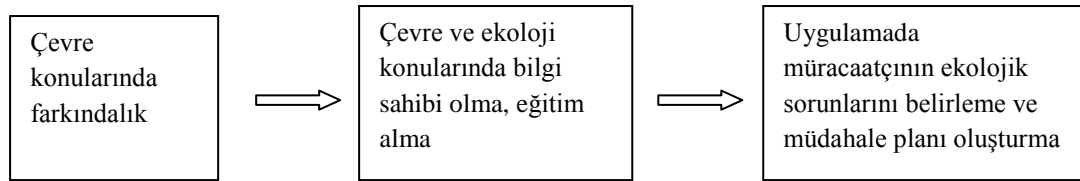
Son yıllarda hızla artış gösteren ekolojik krizlerden biri de küresel ısınmadır. Küresel ısınma ve küresel ısınmaya insanların etkisi tartışılmaktadır. Küresel ısınma, yaşam alanının değişmesine, yaşam koşullarının değişmesine, gıda üretiminde, su kaynaklarında sınırlılıklara; bunların hepsi de insanın sağlık

ve refahına etki etmektedir. Bunun dışında, insan ve doğal çevre arasındaki ilişkinin etkisi nefes darlığı, grip salgını, tifo, dizanteri ve böcek yoluyla bulaşan hastalıkları içermektedir. Bunlar tartışmalı konular olsa da, onların insan ve toplum üzerindeki etkileri inkar edilemez (DEWR, 2007; UN, 2007; Akt: West, 2007).

Sosyal hizmet disiplininde bu yaklaşımın başarısı, durum tespiti ve müdahale süreçlerinde pek çok faktörü ele almasına bağlıdır. Berger, Federico ve McBreen (1991) uygulamalarda ekolojik yaklaşımı kullanırken psikososyal, sosyal, ekonomik, politik, biyolojik ve fiziksel güçlerin birbirleri arasındaki karmaşık yapıya dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Örneğin, çevresel felaketler konut, bakım ve barınma gibi sosyal sorunlara ve müracaatçıda stres bozuklukları gibi psiko-sosyal sorunlara yol açmaktadır; bu sosyal sorunlar da müracaatçının psiko-sosyal sağlığına etki etmektedir (Şekil 5). Bir başka ifadeyle, müdahale sürecinde müracaatçının sosyal işlevselliğini etkileyen ailevi, sosyal ve kültürel faktörlerin arasına çoğunlukla ihmal edilen fiziksel çevre ile biyolojik yapının da öne çıkartılarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Böylelikle ekolojik yaklaşım, müracaatçıya yalnızca psiko-terapi gibi mikro düzeyde müdahale uygulamakla kalmayacak aynı zamanda çevre sorunlarına karşı duyarlılığın ve farkındalığın artmasına, dinamik bir yapıya sahip olan ekolojik yaklaşımın genişletilmesine katkı sağlayacaktır (Pardeck, 1996). Sosyal hizmet uzmanları doğal çevre, birey ve toplulukları etkileyen sorunlar arasındaki bağlantının farkında olsa da genellikle bu durum onların ilgi odağında değildir. Müracaatçının doğal çevre ile ilgili problemlerinden bazılarını kavramlaştırma, ileriye yönelik önemli bir adımdır. Ekoloji temelli sosyal hizmet müdahalesi çevre konularında farkındalıkla başlar. Çevre ve ekoloji konularında bilgi sahibi olma ve eğitim alma sonraki adımdır. Uygulamada müracaatçının ekolojik sorunlarını belirleme ve müdahale planı oluşturma ise daha sonraki adımdır (Şekil 6). Bunu devamlı ve uygun bir şekilde yapmak için de müdahale sürecinin her noktasında bu faktörleri hesaba katmak gerekmektedir (West, 2007). Bu sayede sosyal hizmet uzmanları müracaatçının sosyal işlevselliği üzerinde çevrenin nasıl etkilediğini anlamaya yönelik daha bütüncül bir bakış açısı geliştirecektir.

Şekil 1.5. Ekolojik yaklaşımdaki güçler/faktörler arasındaki ilişki: çevresel felaket örneği

Şekil 1.6. Ekoloji temelli sosyal hizmet müdahalesi basamakları

1.9.6. Sürdürülebilirlik ve Sosyal Hizmet

1970'li yılların sonuna doğru uluslararası düzeyde üzerinde durulmaya başlanan sürdürülebilir kalkınma ve çevre bağlantısı giderek önem kazanmaya başlamıştır. Ulusal kalkınma planlarında ve stratejilerde sıkça yer bulan çevresel sorunlar ve kalkınma üzerindeki etkisi pek çok kesim tarafından bilinmektedir. Nüfus artışı ve sanayileşme ile birlikte doğal kaynaklara olan talebin ve bu kaynaklar üzerindeki baskının artışı küresel boyuttaki zenginliğin ve üretim-tüketim faaliyetlerinin devamlılığı konusunda sorgulamaların ihtiyacını gözler

önüne sermiştir. Bu noktada toplumların gelişiminin devamlılığının yalnızca ekonomik açıdan değerlendirilmesi yerine ekonomik, sosyal ve çevresel unsurları bir arada barındıran daha kapsamlı bir değerlendirmeye gidilmeye başlanmıştır. Böylelikle çok boyutlu bir kavram olan “sürdürülebilir kalkınma” ortaya atılmıştır (Aksu, 2011).

Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu sürdürülebilir kalkınmayı, gelecek nesillerin kendi gereksinimlerini karşılamalarını engellemeden bugünün gereksinimlerini karşılamak olarak ifade etmektedir (Tanrıverdi, 2009). Sürdürülebilir kalkınma, kalkınmaya ilişkin bütün ekonomik, ticari ve endüstriyel politikaların büyümeye, ekonomik, sosyal ve çevresel açılardan sürdürülebilir kılmaya yönelik bir uyumlaştırma sürecidir ve amaç ve hedeflerini ekonomi, insan, çevre ve teknoloji açısından değerlendirmek uygundur (Bal, 2009; Aksu, 2011). Çalışmanın odağı olan çevre boyutunda sürdürülebilir kalkınmanın çevresel açıdan hedefleri, çeşitli stratejilerle tanımlanmaktadır. Bu stratejiler; “iklim değişikliği ve temiz enerji, sürdürülebilir ulaşım, sürdürülebilir üretim ve tüketim, halk sağlığını tehdit eden konular, doğal kaynakları yönetme ve koruma, sosyal bütünleşme (entegrasyon), nüfus ve göç, küresel açlıkla mücadele, ekolojik sınırlar, küresel eşitlik ve adalet, toplumsal dayanışma, aktif katılım, cinsiyet eşitliği, farklılıklara saygı” gibi konuları kapsamaktadır (Aksu 2011; Afacan ve Demirci Güler, 2011; Brennan, 2009; Akt. Dewane, 2011).

McKinnon (2008), çevresel bozulmaların insan sağlığını olumsuz etkilediğini, doğal çevredeki destek ve geçim kaynağının yok olmasına, insanların yerlerinin değişmesine, yoksulluğa, akıl ve fizik sağlığında zayıflıklara, bulaşıcı hastalıkların yaygınlaşmasına, kötü beslenmeye ve fiziksel risklere tabi olmaya yol açtığını vurgulamıştır. Bu tehlikeler insan sağlığı ve refahını sosyal, çevresel ve ekonomik olmak üzere üç kritik boyutta etkilemektedir (Borrell ve ark., 2010). Sosyal hizmet disiplini, insanın refahının iyileştirilmesi, refah kavramına bağlı olarak sürdürülebilir kalkınma ve insanların sorunlarının çözülmesi, bireylerin güçlendirilmesi, toplumdaki bireyler ve farklılıklara odaklanma, küresel adaleti, eşitliği, dayanışmayı sağlama gibi işlevlerle bu üç kritik boyutu (sosyal, çevresel ve ekonomik) ele almaktadır. Bu açıdan bakıldığında, sürdürülebilir kalkınma ve

sosyal hizmet disiplinin örtüştüğü ve sosyal hizmet mesleğinin sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmek için bir araç olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, sosyal, çevresel ve ekonomik sürdürülebilirliği sağlamak sosyal hizmet mesleğinin amaçları arasındadır. (Brennan, 2009; Akt. Dewane, 2011).

Sosyal hizmetin sosyal, ekonomik ve çevresel sürdürülebilirlik boyutları değerlendirildiğinde, sosyal sürdürülebilirliğe odaklanmış, ekonomik sürdürülebilirliği kısmen vurgulamış; ancak çoğunlukla çevresel sürdürülebilirliği göz ardı etmiştir. Sosyal hizmet uzmanları, sosyal ve kısmen ekonomik sürdürülebilirliğe (sosyal yardımlarla bireylerin refahının artırılması vb.) aşinadır; bireyin sağlığını, beslenme, bakım, barınma, eğitim ve kültürel ihtiyaçlarını bilmektedirler. Çevresel sürdürülebilirlik ise, doğal kaynakların aşırı derecede kullanımını anlamayı gerektirmektedir. Bu noktada sosyal hizmet alanı çoğunlukla aktif değildir (Brennan, 2009; Akt. Dewane, 2011). İnsan faaliyetleri (enerji, ulaşım, sanayi vb.) çevre ve doğal kaynaklar üzerinde kirletici ve atık üretimiyle baskı yaratmaktadır. Bu baskıların göstergeleri üretim ve tüketim trendleri ile yakından ilişkilidir. Çevresel baskılar, insan sağlığı ve ekosistem üzerinde etkilere neden olarak toplumsal tepkilerin oluşmasına yol açmaktadır. Bu tepkiler, bireysel ya da kollektif biçimde olup çevre üzerinde insanların sebep olduğu olumsuz etkileri iyileştirme, uyum sağlama veya önleme, çevrenin maruz kaldığı zararı durdurma veya geri çevirme ve doğayı ve doğal kaynakları koruma ve himaye etme biçiminde gerçekleşmektedir (Aksu, 2011). Çevresel sürdürülebilir bir gelecek, fiziksel ve sosyal bilimlerle bağlantılı disiplinlerarası çalışmayı ve farkındalık geliştirmeyi gerektirir. Sosyal hizmet disiplini çoğunlukla sosyal çevre üzerinde durulmakta ve fiziksel çevre büyük ölçüde ihmal edilmektedir. Ancak son yıllarda yaygınlaşan çevre sorunları ve ekolojik krizler, ekolojik yönelimli uygulamaların artmasına neden olmuş ve bu değişimler, bilinçli ve duyarlı bireylerin yetiştiği bir toplumsal mekanizmanın inşa edilmesinde sosyal hizmetin de müdahale sorumluluğu bulunduğunu göstermiştir. Bu kapsamda sosyal hizmet disiplini, sorunların çözümünde olumsuz sonuçları en az düzeye indirmek üzere zararı önlemek ve azaltmak için müdahale planı hazırlayarak, bilgi aktarmak için örgütlenmeden ve kitle iletişim araçlarından faydalanarak ve işbirliği yaparak, biyoçeşitliliğin korunmasına, sosyal ve çevresel

adaletin sağlanmasına, çevresel sorunlardan etkilenen bireylerin güçlendirilmesine, savunuculuk gibi işlevleri ile çevresel sürdürülebilirliğe katkılar sağlayabilir. Bu katkılar geniş anlamıyla duygusal, toplumsal ve politik boyutları içermektedir. Aynı zamanda sosyal hizmet akademisyenleri, ekoloji yönelimli ders müfredatının oluşturulmasına önem vermelidirler; çünkü sosyal hizmet uzmanları liderlik, değişim ajanlığı, aktivistlik ve toplumu inşa etme gibi dolaylı uygulama rolleri ile önemli mesleki bir konuma sahiptirler. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanları disiplinlerarası çalışma ekibini bir araya getirme ve eğitime becerisi ile ekibin çalışmalarını kolaylaştırarak çevresel adaleti ilerletmede önemli görevler üstlenebilir.

1.9.7. Sosyal Hizmet Uygulaması İçin Çıkarımlar

Çevre ve doğa konusu, sosyal hizmetin uygulama yapacağı alanlar içine dahil edilebilir ve sosyal hizmette birey ve toplum odaklı çalışmaların içinde kendine yer edinebilir. Sosyal hizmet uygulamaları kapsamında çalışılan dezavantajlı gruplarla çevre tabanlı çalışmalar yapılabilir ve yaygınlaştırılabilir. Çevrenin fiziksel ve zihinsel sağlığımızı etkilediğine dair pek çok araştırma göz önünde bulundurulduğunda yapılacak çalışmaların ciddiyeti ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda, aşağıda yer alan toplum odağındaki çalışmalar, müdahaleleri geliştirmeye ilgili çalışmalar, toplum sağlığıyla ortaklık bağlamındaki çalışmalar, klinik düzeyde yapılan çalışmalar, vatandaşlık haklarına vurgu yapan çalışmalar, uygulamayı geliştirmek için araştırma yapma ve kuramsal bilgi elde etmeye ilgili çalışmalar ve sosyal hizmet uzmanları için çevre eğitimi gibi çevre tabanlı çalışmalardan söz edebiliriz.

Toplum Odağı

Sosyal hizmet uzmanlarının çevresel konuları özellikle makro düzeyde uygulamaya aktarmaya ihtiyacı vardır. Toplum temelli temizlik, çevresel konular için sivil toplumun gelişmesi ve geliştirilmesi, zararlı atıkların, çöplerin kontrol

edilmesi örnek olarak verilebilir. Bununla birlikte, sosyal politikalara etkide bulunma ve bununla ilgili çalışmalar yapma da toplum odaklı çalışmalardır. Toplum odağında sosyal hizmet uzmanının sürdürülebilir bir yaşam ve çevreyi sağlamada oluşturabileceği stratejiler aşağıdaki çizelgede yer almaktadır.

Çizelge 1.3. Toplum odağında sürdürülebilir ve içerici bir yaşam için sosyal hizmet uzmanlarının kriterleri ve bunları nasıl oluşturacağına dair stratejiler (Narhi, 2004)

Kriterler	Göstergeler	Stratejiler
Toplum yapısının çeşitliliği	Konutlanma tarzları, alandaki iş çeşitleri, kamu alanları, kültürel tabakalar	Müracaatçıların deneyimlerinden elde edilen bilgiler ve bu doğrultuda şehir planlaması ve konutlanma politikalarına etki etme
Nüfus yapısının çeşitliliği	Nüfus yapısı, aile tipleri, sosyo-ekonomik bilgi	Konutlanmayla ilgili resmi yerlerle işbirliği yaparak konutlanma politikalarına etki etme
Toplumu oluşturan bireyler arasındaki dayanışma, kendine yardım	Müracaatçıların deneyimleri, sosyal hizmet uzmanlarının gözlemleri ve deneyimleri	Ağlar kurmak, farklı konularda çeşitli grupları ve projeleri desteklemek (geri dönüşüm projeleri ve çocukları içine alan çevreye yönelik projeler)
Yerel yaşam çevresi ve gelişimiyle ilgilenmek	Yerleşim faaliyetleri, toplantı ve tartışmalar için Toplum Merkezleri (şu anki adıyla Sosyal Hizmet Merkezleri) yerel konularla ilgili toplantılar, yerel gazeteler	Müracaatçıları ve bölgede yaşayanları yerel düzeyde eylemde bulunmaya teşvik etmek, çeşitli toplantılarda müracaatçıların ve bölgede yaşayanların görüşlerini ortaya çıkarmak
Çevresel ve Ekolojik Adalet	Son yıllarda artış gösteren çevre sorunları ve ekolojik krizler, sosyal hizmet uzmanının savunucu rolü	Kamu ve sivil toplum düzeyinde çevresel sorunlar ve ekolojik krizlere yönelik eylemlerde bulunma ve kampanyaları destekleme
Fiziksel çevre	Fiziksel çevrenin bireyin biopsikososyal bütünlüğünü etkilemesi, sürdürülebilir bir yaşam için fiziksel çevrenin korunması gerekliliği, sosyal hizmet uzmanının aktivist, değişim ajanı ve harekete geçirici rolleri	Kamu ve sivil toplum düzeyinde projeleri destekleme, gönüllü çalışmalar katılma ve projeler üretme

Müdahaleleri Geliştirme

Sosyal hizmet uzmanlarının çevresel kavramları, etkileriyle birlikte, kullanmak ve uygulamaya dahil etmek için farklı tip müdahaleleri daha fazla incelemeye ihtiyaçları vardır. Bununla ilgili araştırmalara da ihtiyaç vardır. Çünkü çeşitli müracaatçı sitemleri için politik, sosyal, ekonomik ve çevre bağlamında müdahale ve stratejiler oluşturmak için bu konularda sosyal hizmet araştırmalarına ihtiyaç bulunmaktadır.

Toplum Sağlığıyla Ortaklık

Sağlık insanın, bedene ruhen ve sosyal yönden tam bir iyilik hali şeklinde tanımlanmaktadır. Kişinin fiziksel rahatsızlığının olmaması sağlıklı olması için yeterli olmamakta; aynı zamanda ruhsal açıdan dengeli, çevresiyle uyumlu, dirençli, sosyal ve kültürel yönden iyi olması da gerekmektedir. Eğitim ve ekonomik seviyesi düşük, yetersiz-dengesiz beslenen ve kirli çevrede yaşayan insanların oluşturduğu toplumların sağlık düzeyleri de düşük olur. Hastalıkların oluşumunda sosyo-kültürel faktörler önemli rol oynamaktadır. Sağlığı etkileyen fiziksel ve biyolojik faktörlerin yanında sosyal olaylar da göz önünde bulundurulmalıdır (Sülün ve Sülün, 2009). Fiziksel faktörler, kimyasal faktörler ve biyolojik faktörlerden oluşan çevresel etkenler insan sağlığını bozmaktadır. Bu doğrultuda, bireyin biopsikososyal sağlığının korunmasına yardım etmek için sosyal hizmet uzmanları koruyucu ve önleyici çalışmalara ağırlık vermeli ve disiplinlerarası ekibin parçası olarak görevlerini yerine getirmelidirler.

Sayıları giderek artan bir dizi araştırmacı, doğal yaşam çevresinin kaybolmasının ya da doğanın erişilebilir olduğu durumlarda bile doğayla bağlantının kopmasının insan sağlığı üzerinde büyük etkileri olduğunu düşünmektedir. Wilson (1984) doğayla ilişki içinde olmanın insan sağlığına, konsantrasyon yeteneğine ve çevre sorumluluğuna temel sağlayabilecek bir bağın gelişmesine olumlu etkileri olduğunu kabul eden sağduyulu bir yaklaşım

önermektedir (Louv, 2010). Kamu sağlığı bilgi temeli, sağlık üzerinde çevrenin etkisiyle ilgilidir. Sosyal hizmet uzmanları müdahaleler geliştirmek için bu bilgiden yararlanabilir. Kamu sağlığı ve çevre disiplinleri çevresel krizleri çözmek için ve bütüncül bir yaklaşım ortaya koymak için işbirliği ve ortaklaşa çalışmalar yapmalıdır. Sosyal hizmet her iki disiplinle de ilgilidir. Sosyal hizmetin bu iki disipline dahil olmasıyla bütüncül bir ekolojik yaklaşım sağlanmış olur.

Klinik Düzey

Doğanın doğrudan uygulama için terapötik bir kaynak olduğuna dair araştırmalar bulunmaktadır. Dr. Benjamin Rush, toprağı kazmanın akıl hastaları üzerinde sağaltıcı bir etkisi olduğunu bildirmiştir. Frumkin (2001) safra kesesi ameliyatı geçiren hastalar üzerinde yapılan on yıllık bir araştırmadan söz etmektedir. Bu araştırmaya göre, ağaçlık bir alana bakan bir odada yatan hastalarla, tuğla bir duvara bakan bir odada yatan hastalar karşılaştırılmıştır. Sonuç olarak, ağaçlık manzaraya sahip hastaların diğer gruba göre daha erken taburcu olduğu bulunmuştur. Kaplan ve arkadaşları (1998) özel sektörde ve kamuda 1200 büro çalışanını kapsayan bir tarama yaptılar. Pencerelerinden ağaçlar, çalılar ya da geniş çimenlik alanlar gören çalışanların diğerlerine göre önemli ölçüde daha az hoşnutsuzluk yaşadığını ve daha fazla çalışma isteğine sahip olduğunu ortaya çıkarmışlardır. Orians'a (1992) göre, bu tür araştırmalardan çıkan sonuç görsel çevremizin fiziksel ve zihinsel sağlığımızı derinden etkilediğidir. Aynı zamanda doğa, bunun dışında genç suçlular ve madde kullananlar için de rehabilitasyon olanağı sağlamaktadır. Çocuklar için doğayla bağlantı kurmak onların iyilikleri açısından önemlidir. Sosyal hizmet uzmanları çocuklarla doğada zaman geçirerek çocuklarda sosyal değişimler gerçekleştirebilir (Ungar, 2004; Louv, 2010; McKinnon, 2013).

Doğanın duygusal yararlarından biri de yeşil alanların toplumsal etkileşimi teşvik etmesi ve bireyin toplumsal desteğini artırmasıdır. İsveç'te yapılan bir çalışma, açık hava mekanlarına erişimi olan yerlerde yaşayan çocukların ve

onların ebeveynlerinin, trafik nedeniyle dışarıya erişimi kısıtlı olanlara göre iki kat fazla arkadaşları olduğunu göstermiştir (Louv, 2010).

Araştırmalar doğanın Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB) için ilaç ve davranış terapilerine ek olarak kullanılabilir bir terapi olabileceğine işaret etmektedir. New York İnsan Ekolojisi Eyalet Yüksekokulu'nda öğretim üyesi olan Wells (2003), yeşil alanların çocukların dikkat araçlarını destekleyerek daha açık düşüncelerine ve stresle başa çıkmalarına yardım edebileceğini söylemiştir. Bununla ilgili olarak araştırmacılar, ebeveynlere ve eğitimcilere DEHB'li çocuklara yeşil alanlarda doğa deneyimi yaşamalarını önermektedirler. Bunun çocukların dikkat işlevlerini destekleyerek, bozukluğun belirtilerini azaltabileceğini ifade etmektedirler (Louv, 2010).

Kahn (1999) *The Human Relationship with Nature* (İnsan'ın Doğayla İlişkisi) kitabında doğada zaman geçirmenin temel yararlarından birinin stresin azaltılması olduğunu onaylayan yüzü aşkın araştırmanın bulgularına dikkat çekmektedir. Fin gençlerle yapılan çalışma da bunu destekler niteliktedir. Yapılan çalışmada Fin gençlerin üzücü olaylardan sonra genellikle doğal ortamlara gittiklerini ortaya çıkarmıştır (Louv, 2010). Sosyal hizmet uzmanları stresli olan, stresli koşullarda yaşayan veya akut ya da kronik stres bozukluğu yaşayan kişilerle yürüttüğü çalışmalara çevrenin sağaltıcı etkisini dahil edebilir. Aynı şekilde grup çalışmalarının bir bölümünü veya tamamını çevrede yürütebilir.

Çevreyle ilişkileri kötü olan ve çevreye zarar verme girişimi olan bireylerle bazı programlar eşliğinde çalışmalar yapılmaktadır. Program, amaçlı gezileri ve keşifleri kapsamaktadır. Programın amacı, bu bireylerin doğanın tüm unsurlarıyla bağlantı kurmasını sağlamaktır. Programdaki etkinlikler tırmanma ve yürüyüş gibi macera odaklı etkinliklerdir. Bunun yanında, bireylerin en az bir saat doğada yalnız kalmaları ve onların yaşamlarını anlamalarını olanak veren etkinlikler bulunmaktadır. Böylelikle onların çevreyle ilgili düşünce ve yönelimlerini iyileştirmeye çalışılmaktadır.

Sorunlu gençlere, özellikle de akıl sağlığı sorunları olanlara yönelik doğa eğitimi programlarıyla ilgili araştırmalar bu tür programların açık bir terapi değerinin olduğunu göstermektedir. Yapılan çalışmalar bu programlara katılanların özsaygı, önderlik, akademik başarı, kişilik ve toplumsal ilişki alanlarında gelişme kaydettiğini göstermektedir (Louv, 2010). Akıl ve ruh sağlığı alanında, yetiştirme yurdu veya çocuk yuvalarında çalışan sosyal hizmet uzmanları müracaatçıların fiziksel, duyuşsal, bilişsel, tinsel ve sosyal gelişimlerini desteklemek için doğa programları düzenleyebilirler.

Doğa programlarının engelliler içinde yararlı olduğu düşünülmektedir. Ulusal Dinlence ve Çevre Rapor Merkezi (UDÇRM), 1994 ile 1995 yılları arasında 17.216 Amerikalıyı kapsayan bir araştırma yürüttü. Bu verilerin 2001 yılında yapılan ve engellilere odaklanan analizinde, engellilerin doğa programlarına katılımlarının engelli olmayanlar ile eşit düzeyde ya da onlardan daha fazla olduğu bulunmuştur. Araştırmacılar aynı zamanda bu program deneyimleri sonucunda engellilerin kendi bedenlerine bakışlarında iyileşmeler ve olumlu davranış değişiklikleri gösterdiğini bulmuşlardır. Aralarında öğrenme sorunları, otizm, duyuşsal yetersizlikler, orta ve ağır bilişsel yetersizlikler, fiziksel yetersizlikler ve travmatik beyin hasarları yaşayan engellilere yönelik doğa programı üzerinde yapılan bir çalışma, bu programlara katılanların girişim başlatma ve özyönetim yetilerinde gelişmeler olduğunu göstermiştir (Ewert ve McAvoy, 1987; McAvoy, 2001; Louv, 2010). Bu doğrultuda, sosyal hizmet kuruluşlarında kamusal, özel ve sivil toplum düzeyinde doğa programları ve kamplarının oluşturulması ve yaygınlaştırılması gerektiği savunulabilir.

Vatandaşlık Hakları

Çevresel adalet hareketleri yalnızca hava ve su kirliliğiyle ilgili değil, aynı zamanda bizim yaşadığımız ve çalıştığımız dünyayla ilgilidir. Sosyal hizmet uzmanları bu noktada çevre sorunlarıyla mücadele etmeli, hazırlanan çevre politikalarına katkı sunmalı ve vatandaşların haklarına uygun bir şekilde müdahalelerde bulunmalıdır.

Uygulama İçin Kuramsal Bilgi

Uygulamaya rehberlik eden kuramların gözden geçirilmeye ihtiyaı vardır. Çünkü geniş düzeyde çevrenin de uygulama kuramlarına dahil edilmesi ve kuramların da çevreyi içermesi ihtiyaı bulunmaktadır. Geniş bir evre kavramını içeren ekolojik yaklaşım uygulama için önemli bilgi ve kuramsal destek sağlamış olur. Diğer kuramlar da etkili ekolojik sosyal hizmet uygulaması için sistematik bir biçimde incelenmelidir. Bu, sosyal hizmet uzmanının çevreyi insan üzerinde mental, fiziksel, ekonomik ve sosyal etkileriyle görmesini kolaylaştıracaktır (Marlow ve Roogen, 2001).

1.10. Araştırmanın Problemi

Ekoloji, doğanın içinde gelişen ve yer alan bir bilimdir. İnsan faaliyetleri zamanla yerkürede silinmez izler açmış, insan doğanın diğer tüm türleri üstünde egemenlik kurmuştur. Ancak bu egemenlik biçimi insanın yaşam ortamını yok etmesine neden olacak niteliktedir. Bu nedenle ekoloji konusunun gelecekte daha çok tartışılacağı ve konuşulacağı düşünülmektedir.

Ekolojik krizler, evre sorunları ve çevrenin kirlenmesi insanları fiziksel, psikolojik ve sosyal yönden etkilemektedir. Ekoloji, yalnızca küresel ısınma, asit yağmurları, biyoçeşitlilik ve ormanların yok olmasını içermemekte; aynı zamanda ekonomiyi, nüfusu, kamu politikalarını, yaşam sistemi olarak dünyayı ve ekoloji konularını da kapsamaktadır. Sürdürülebilir bir yaşam, gelişim ve gelecek için ekoloji bütüncül olarak değerlendirilmelidir. Hava, su ve toprak gibi doğal kaynaklar kirlenirse, insan sağlığı korunamamış olur. Dolayısıyla sosyal hizmetin bu konulara kayıtsız kalması beklenemez Sosyal hizmet mesleği, insan odaklı ve insan refahına dayalı bir meslek ve disiplin olup mesleğin temel amaçlarından biri bireyin iyilik halini artırmaktır. Aynı zamanda sosyal hizmet, insanın refahının iyileştirilmesi, refah kavramına bağlı olarak sürdürülebilir kalkınma ve insanların

sorunlarının çözülmesi, bireylerin güçlendirilmesi, toplumdaki bireyler ve farklılıklara odaklanma, küresel adaleti, eşitliği, dayanışmayı sağlama gibi işlevleri de bulunmaktadır.

“Sosyal hizmet uzmanları, doğal çevrenin istikrarsız (belirsiz) konumu hakkında bilgili ve eğitilmiş olma yükümlülüğüne sahiptir” (NASW, 2003). Bu açıdan bakıldığında, sosyal hizmet uzmanlarının ekoloji bilgisine sahip olması, çevreyi korumada, çevresel verimliliği sağlamada, sürdürülebilir kalkınmayı güçlendirmede, ekoloji temelli sosyal sorumluluk projeleri ile müdahale stratejilerini geliştirmede daha katılımcı rol alma sorumluluğu bulunmaktadır. Bu bağlamda, geleceğin ekolojik bilinçli toplumunu oluşturmada daha bilgili, daha katılımcı ve daha deneyimli bir duruma taşınması için sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalık seviyeleri ile çevreye yönelik tutumlarının neler olduğu araştırmanın problemini oluşturmaktadır. Araştırmanın alt problemleri ise şunlardır:

- 1) Meslek ve disiplin olarak sosyal hizmet, fiziksel çevreye vurgu yapar mı?
- 2) Ekoloji ve çevre konuları sosyal hizmet mesleğinin alanları arasında mıdır?
- 3) Sosyal hizmet mesleği sürdürülebilir kalkınmayı sağlamada çevresel değişimlere katkı sağlayabilir mi?
- 4) Son yıllarda hızla artan ekolojik krizlere sosyal hizmetin çözüm bulma sorumluluğu var mıdır? Sosyal hizmet, ekolojik krizlere nasıl, ne düzeyde ve hangi müdahalelerde bulunabilir?
- 5) Sosyal hizmet uzmanları müracaatçıların ekoloji ve çevre temelli sorunlarına müdahalede bulunmada yeterince ekoloji ve çevre bilgisine sahip midir?

1.11. Araştırmanın Amacı

Biyoçeşitliliğin kaybolması, ozon tabakasının tahribi, atmosferde karbondioksit artışına bağlı olarak sera etkisinin artması ve küresel ısınma, hava, su, toprak, ses kirliliği, erozyon ve çölleşme, radyoaktif kirlenme, asit yağmurları vb. çevre sorunları, insan sağlığını olumsuz etkilemekte; insanların akıl/ruh ve

fiziksel sağlığında zayıflıklara, bulaşıcı hastalıkların yaygınlaşmasına, kötü beslenmeye, doğal destek ve geçim kaynaklarının yok olmasına, yaşadıkları yerlerin değişmesine, yoksulluğa, fiziksel, ekonomik ve sosyal risklere maruz kalmalarına yol açmaktadır (Malkoç, 2011). Çevre değerlerinin önemi sosyal hizmette yeni bir enerjidir. Sosyal hizmet kuram ve uygulamalarında çevreyle ilgili konuları anlama son yıllarda hızla artmıştır. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalığı, mesleki açıdan büyük önem taşımaktadır. Çünkü sosyal hizmet uzmanlarının çalıştığı dezavantajlı gruplar içinde ekolojik krize uğramış ve/veya çevresel sorunlardan etkilenmiş müracaatçılar da yer almaktadır. Bu bağlamda, sosyal hizmet uzmanlarının birey, aile/grup ve topluma müdahalede bulunurken çevre ve ekoloji bilgisine sahip ve çevre sorunlarına hakim olması, vakaları değerlendirmelerinde önemli katkılar sağlayacaktır.

Ekolojik, paylaşımcı ve doğayı koruyan toplumun gerçekleşmesinde, halkın bilinçlendirilmesi ve katılımının sağlanmasında sosyal hizmet uzmanlarının rol ve sorumluluk almaları ve ekolojik temelli sosyal hizmet müdahalesini oluşturmaları için bu araştırmanın amacı, sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalık seviyelerinin saptanması ve çevreye yönelik tutumlarının belirlenmesidir.

Araştırmanın amacı kapsamında aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

- 1) Sosyal hizmet uzmanlarının sosyo-demografik özellikleri nelerdir?
- 2) Sosyal hizmet eğitiminde çevre eğitimi dersi yer almalı mıdır?
- 3) Sosyal hizmet uzmanlarının çevre sorunlarına yönelik farkındalık seviyeleri nasıldır?
- 4) Sosyal hizmet uzmanlarının çevre sorunlarına yönelik farkındalık seviyeleri yaş ve cinsiyet değişkenine göre nasıl değişmektedir?
- 5) Sosyal hizmet uzmanlarının çevreye yönelik tutumları nasıldır? Bu kapsamda, sosyal hizmet uzmanlarının çevreye yönelik davranış ve düşünceleri nasıldır?
- 6) Sosyal hizmet uzmanlarının çevresel tutumları yaş ve cinsiyet değişkenine göre nasıl değişmektedir?

1.12. Araştırmanın Önemi

Sosyal hizmet, insan odaklı ve insan refahına dayalı bir meslek ve disiplin alanıdır. Çevre sorunlarının fiziksel, psikolojik ve sosyal boyutları, sosyal hizmet uzmanlarının çalıştığı dezavantajlı gruplarda müdahale yöntemlerini etkilemesi beklenmektedir. Çevre, ekoloji, ekolojik krizler ve çevre sorunları ile ilgili konularda pek çok disiplinde araştırma yapılmış olmasına karşın sosyal hizmet disiplinde bu türden bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Mevcut çalışmalar, insan davranışı ve sosyal çevresi kapsamında ele alınmış olup çalışmalarda çevresel farkındalık seviyeleri ile çevreye yönelik tutumlara değinilmediği görülmüştür. Sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalığı, mesleki açıdan büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmada, sosyal hizmet uzmanlarının etkili değerlendirme ve müdahale yapabilmesi için çevresel farkındalık seviyelerinin ölçümüne yer verilecek ve çevreye yönelik tutumları saptanacaktır. Bu nedenle çalışma, yüksek lisans düzeyinde belirtilen konuyla ilgili ilk araştırma niteliğinde olup özgün niteliktedir ve özellikle ekolojik sosyal hizmet müdahalesinin geliştirilmesi açısından önem taşımaktadır

Bu çalışmanın sonuçları, yeni ekolojik anlayışların oluşturulması, çevre duyarlılığının ve çevresel yararlılığın artırılması açısından sosyal hizmet eğitiminde ekoloji temelli çevre eğitime yer verilmesinde katkılar sağlayacaktır.

2. GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırma sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalık seviyeleri ve çevreye yönelik tutumlarını belirlemek amacı ile planlanmıştır. Araştırma, nicel olarak düzenlenmiş olup tarama modellerinden biri olan genel tarama modelinde bir çalışmadır. Genel tarama modelleri, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir (Karasar, 2005). Bu çalışmada, sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalık seviyeleri ve çevreye yönelik tutumları hakkında genel bir yargıya varmak için genel tarama modeli kullanılmıştır.

Bu bölümde “Araştırma Evreninin Saptanması ve Örneklem Seçimi”, “Veri Toplama Yöntem ve Araçları”, “Verilerin Toplanması” ve “Verilerin Değerlendirilmesi” konularına yer verilmiştir

2.1. Araştırma Evreninin Saptanması ve Örneklem Seçimi

Araştırma evrenini, sosyal hizmet meslek derneklerine kayıtlı yaklaşık 1800 sosyal hizmet uzmanı oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği ile Sosyal Hizmet Meslekte Birlik Derneği'ne ilişkin mail grubu ile sosyal medya grubuna kayıtlı olan sosyal hizmet uzmanları oluşturmaktadır. Araştırma kapsamına alınacak denek sayısının saptanmasında “Tipik Durum Örnekleme Yöntemi” kullanılmıştır. Bu örnekleme yönteminde araştırma problemi ile ilgili olarak evrende yer alan çok sayıdaki durumdan tipik olan bir durumun belirlenerek bu örnek üzerinden bilgi toplanması amaçlanmaktadır. İnternet yolu ile yapılan ankette, anket formuna ilişkin link, sosyal hizmet uzmanlarının mail grubu ile sosyal medya grubuna yönlendirilmiş olup çalışma, araştırmaya katılmaya istekli 260 sosyal hizmet uzmanı ile yürütülmüştür. Yanıtlar online anket sistemiyle derlenip tasnif edilmiştir.

2.2. Veri Toplama Yöntem ve Araçları

Araştırma kapsamına alınan sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalık seviyeleri ile çevreye yönelik tutumları arasındaki ilişkiyi ortaya koyabilecek verilerin elde edilmesinde anket tekniğinden yararlanılmıştır. Anket formu soruların yöneltileceği sosyal hizmet uzmanları tarafından anlaşılabilir bir şekilde, konu ile ilgili kaynaklar ve daha önce yapılmış bazı araştırmalardan yararlanılarak düzenlenmiştir (Baş, 2011; Eser, 2012; Çetingöz Akbay, 2012). Anket formu, araştırmacı tarafından geliştirilen sosyo-demografik bilgileri belirlemeye yönelik “Sosyo-Demografik Bilgi Formu”; sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalık seviyelerini belirlemek amacıyla Güven ve Aydoğdu tarafından geliştirilen “Çevre Sorunlarına Yönelik Farkındalık Ölçeği” (2012) ile çevreye yönelik tutumlarını incelemek amacı ile Uzun ve Sağlam tarafından geliştirilen “Çevresel Tutum Ölçeği” (2006) olmak üzere üç aşamadan oluşmuştur.

2.2.1. Sosyo-Demografik Bilgi Formu

Birinci bölümde araştırma kapsamına alınan sosyal hizmet uzmanlarının sosyo-demografik özelliklerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Bu kapsamda; cinsiyet, yaş, ailedeki birey sayısı, eğitim düzeyi, medeni durum, aylık gelir durumu, iş statüsü, meslekte hizmet edilen süre, sosyal hizmet eğitimi sürecinde çevre eğitimi dersi alma durumları saptanmaya çalışılmıştır.

2.2.2. Çevre Sorunlarına Yönelik Farkındalık Ölçeği (ÇSFÖ)

İkinci bölümde, sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalık seviyelerini belirlemek amacıyla Güven ve Aydoğdu tarafından geliştirilen “Çevre Sorunlarına Yönelik Farkındalık Ölçeği” (2012) kullanılmış olup ölçek 44 Likert tipi cümleden oluşmaktadır. Bu cümlelere verilen yanıtlar “evet” (2), “hayır” (0) puan

ve “fikrim yok” (1) biçiminde üç kategoride ele alınmıştır. Olumsuz maddelerde ise bu puanlama ters şekilde gerçekleştirilmiştir.

2.2.3. Çevresel Tutum Ölçeği (ÇTÖ)

Üçüncü bölümde ise sosyal hizmet uzmanlarının çevreye yönelik tutumlarını belirlemek amacı ile Uzun ve Sağlam (2006) tarafından geliştirilen Çevresel Tutum Ölçeği (ÇTÖ) kullanılmıştır. 27 maddelik ölçekte beş dereceli likert tipi derecelendirme yaptırılmakta, 13 madde ile çevresel davranış alt boyutu; 14 madde ile çevresel düşünce alt boyutu ölçülmektedir. Cümlelere verilen yanıtlar “tamamen katılıyorum-5”, “katılıyorum-4”, “kısmen katılıyorum-3”, “katılmıyorum-2” ve “hiç katılmıyorum-1” şeklinde beş düzeyde irdelenmiştir. Tersine çevrilmiş cümlelerde ise 1’den 5’e doğru puanlar verilerek değerlendirilmiş ve sosyal hizmet uzmanlarına ait çevresel tutum puanları elde edilmiştir. Çevresel davranış alt ölçeğinden alınabilecek puanlar 13 ile 65 arasında değişirken çevresel düşünce alt ölçeğinden alınacak puanlar 14 ile 70 arasındadır. Ölçeğin tümünden alınabilecek puan en az 27 en çok 135’tir.

2.3. Anket Formuna Geçerlik ve Güvenirlik Testinin Uygulanması

Anket formunun yapı geçerliliği için bir faktör analizi tekniği olan “Döndürülmüş(varimax) Temel Bileşenler Analizi” uygulanmıştır. Faktör analizi ile anket formunda yer alan soruların çevresel farkındalık seviyeleri ile çevreye yönelik tutumları ölçüp ölçmediği yapı geçerliliği analizi ile test edilmiştir. Analiz sonucunda aynı ve farklı yapıyı ölçen sorular belirlenmiş, soruların bir yapı altında yer alıp almadığı ise madde faktör yük değerleri ile incelenmiştir.

Faktör analizinde yük değerinin .45 olması önerilmekle birlikte pratikte .30 yük değerinin alt sınır olarak alınabildiğine rastlanmaktadır. Bu çalışmada da bir maddenin faktör yük değerinin .30 ve üstü olması yeterli kabul edilmiştir. Bu

değerin üstünde olan sorular seçilerek bu değer altında kalanlar görüşme formunun dışında bırakılmıştır (Kerlinger, 1973; Tabachnick and Fidell 1989).

Anket formunun güvenilirliği için tutarlılık katsayısı “Cronbach Alpha” hesaplanmıştır. Ayrıca anket formunda yer alan cümlelerin olumlu ve olumsuz tutumları ayırt etme gücü madde analizi yapılarak incelenmiştir. Bu amaç ile madde puanları arasındaki korelasyonlar da bulunmuştur.

Çizelge 2.1. Araştırma kapsamına alınan sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalıklarına ilişkin faktör analizi ve madde analizi sonuçları

BİLGİ DÜZEYİ	Rotasyon Sonrası Faktördeki Yük Değeri	Toplam Madde Korelasyonu
22. Global çevre sorunları türlerin yok oluşunun temel sebebidir.	0.401	0.234
23. Sürdürülebilir kalkınma kaynakların gelecek nesillere aktarılmasıdır.	0.648	0.228
24. Günümüzde dünyanın pek çok bölgesinde çölleşme, toprak kirliliği ve yanlış tarımsal faaliyetler besin kıtlığına sebebiyet vermektedir.	0.732	0.275
26. İnsanlardaki zihniyet, duyarsızlık ve eğitimsizlik zamanla ciddi çevre sorunlarına yol açar.	0.454	0.369
ÖZDEĞER: 1.204 AÇIKLANAN VARYANS: % 6.018 ALPHA: 0.501		
KAVRAMA DÜZEYİ		
5. Çevre sorunları dünya varolduğundan beri bulunmaktadır ve ekolojik denge doğal bir yetenek ile bu sorunları her zaman çözüme kavuşturur.	0.539	0.374
15. İnsanlar üstün adaptasyon yetenekleriyle kirlenmiş ortamlara da ayak uydurabilir ve yaşayabilirler.	0.600	0.314
18. Katı atıklar toprakta bulunan mikroorganizmalarca yok edilir ve kirliliğe neden olmaz.	0.527	0.382
39. Büyük şehirlerin ve yüksek gökdelenlerin çeşitli şekillerde, bol miktarda aydınlatılması bir gelişmişlik göstergesidir.	0.448	0.380
40. Sera etkisi dünyanın ısısının korunması ve dünya üzerindeki yaşamsal faaliyetlerin devam etmesi için gerekli ve doğal bir süreçtir.	0.607	0.296
ÖZDEĞER: 1.775 AÇIKLANAN VARYANS: % 8.887 ALPHA: 0.558		
ANALİZ DÜZEYİ		
21. Radyoaktif kirliliğin kaynağı nükleer silahlar ve reaktörlerdir.	0.701	0.231
31. Su kirliliği, türlerin değişmesine, biyoçeşitliliğin azalmasına ve ötrifikasyona neden olur.	0.747	0.269
ÖZDEĞER: 1.290 AÇIKLANAN VARYANS: % 5.448 ALPHA: 0.497		

Çizelge 2.1. Araştırma kapsamına alınan sosyal hizmet uzmanlarının çevresel 66 farkındalıklarına ilişkin faktör analizi ve madde analizi sonuçları (devamı)

DEĞERLENDİRME DÜZEYİ	Rotasyon Sonrası Faktördeki Yük Değeri	Toplam Madde Korelasyonu
6. Atık ve kimyasal ilaçlar su kirliliğine neden olmadan mikroorganizmalarca parçalanarak yok edilir.	0.405	0.414
29. Turizm merkezi olan bölgelerde doğal özelliklerden dolayı çevre kirliliğine rastlanılmaz.	0.736	0.494
30. Küresel ısınma insanların ısınma ihtiyaçlarından kaynaklanan sıkıntıları gidereceği için insanoğlunun lehine bir gelişmedir.	0.699	0.560
33. Çölleşme ile küresel ısınma arasında bir neden sonuç ilişkisi yoktur.	0.525	0.452
34. Asit yağmurları yalnızca sanayi kuruluşlarının ve işletmelerin yoğun olarak bulunduğu yerleşim bölgelerinde görülür.	0.348	0.328
36. Toprağın özelliklerine uygun olarak işlenmesi ve arazi eğimine karşı yapılan setler erozyonla mücadelede etkili sonuçlar verir.	0.558	0.373
38. Çevre sorunları insanların yaşama tüketim alışkanlıklarının değişimini gerektirmektedir.	0.548	0.267
42. Küresel ısınma, sera etkisi, iklim değişikliği ve ozon tabakasındaki incelme çevre sorunlarından bağımsız olan, dünyanın jeolojik zamanı ile ilgili doğal olaylardır.	0.481	0.518
44. Çevre sorunları hangi ülkede meydana geldiyse sorunu önlemek de yine o ülkenin işidir.	0.419	0.383

ÖZDEĞER: 4.283 AÇIKLANAN VARYANS: % 21.417 ALPHA: 0.740

“Çevre Sorunlarına Yönelik Farkındalık Ölçeği” faktör analizi ve madde analizi sonuçları incelendiğinde; ölçekte yer alan 44 maddeden 24’ü faktör yük değerinin 0.30’un altında olması nedeni ile ölçekten çıkarılmış olup tekrarlanan analiz sonucunda Bloom Taksonomisi’ne göre “bilgi düzeyi”, “kavrama düzeyi”, “analiz düzeyi” ve “değerlendirme düzeyi” olmak üzere 4 faktörde incelenmiştir.

Sosyal hizmet uzmanlarının çevre sorunlarına yönelik farkındalıklarına ilişkin bilgi düzeyi alt boyutunun faktör yük değerleri 0.401-0.732 arasındadır. Madde toplam korelasyonları ise 0.228-0.369 arasındadır. Güvenilirlik için hesaplanan alpha değeri 0.501. açıkladığı varyans değeri % 6.018 olarak hesaplanmıştır.

Sosyal hizmet uzmanlarına uygulanan çevre sorunlarına yönelik farkındalık ölçeğinin kavrama düzeyi alt boyutunun da faktör yük değerleri 0.448-0.607 arasında ve madde toplam korelasyonları 0.296-0.382 arasındadır. Güvenilirlik

için hesaplanan alpha değeri 0.558. açıkladığı varyans değeri % 8.887 olarak hesaplanmıştır.

Sosyal hizmet uzmanlarına uygulanan ve ölçeğin başka bir alt boyutu olan analiz düzeyi alt boyutunun faktör yük değerleri 0.701 ve 0.747'dir. Toplam madde korelasyonları 0.231 ve 0.269 dur. Güvenilirlik için hesaplanan alpha değeri 0.497, açıkladığı varyans değeri % 5.448 olarak hesaplanmıştır.

Sosyal hizmet uzmanlarına uygulanan ve ölçeğin bir diğer boyutu olan değerlendirme düzeyi alt boyutunun faktör yük değerleri 0.348-0.736 arasında değişmektedir. Toplam madde korelasyonları 0.267-0.560 arasında değişmektedir. Güvenilirlik için hesaplanan alpha değeri 0.740, açıkladığı varyans değeri % 21.417 olarak hesaplanmıştır.

Çizelge 2.2. Araştırma kapsamına alınan sosyal hizmet uzmanlarının çevreye yönelik tutumlarına ilişkin faktör analizi ve madde analizi sonuçları

ÇEVRESEL DÜŞÜNCE	Rotasyon Sonrası Faktördeki Yük Değeri	Toplam Madde Korelasyonu
1. TV ve radyolarda çıkan çevre ile ilgili programları izliyorum.	0.655	0.579
2. Çevreyle ilgili gelişmeleri günlük gazetelerden takip ediyorum.	0.679	0.593
3. Çevreyle ilgili konuları işleyen belgeselleri izliyorum.	0.692	0.612
4. Ders kitapları dışında çevre ile ilgili kitaplar okuyorum.	0.731	0.640
5. Çevreyle ilgili popüler dergileri takip ediyorum.	0.680	0.586
6. Çevreyle ilgili bilimsel makaleleri okuyorum.	0.669	0.573
7. Çevreye zarar veren birini çekinmeden uyarırım.	0.559	0.517
8. Okulumuzda çevre temizliği ile ilgili bir faaliyet düzenlenirse gönüllü olarak katılmak isterim.	0.593	0.554
9. Arkadaşlarım beni çevreye duyarlı biri olarak bilir.	0.647	0.605
10. Yaşanabilir bir çevre için gerekirse uzun süre çalışabilirim.	0.659	0.604
11. Çevre konusundaki bilgilerimi arkadaşlarımla paylaşıyorum.	0.677	0.625
12. Bir ürün alırken attığının geri dönüşümlü olmasına dikkat ederim.	0.757	0.702
13. Daha pahalı da olsa çevreye zarar vermeyen ürünleri tercih ederim.	0.744	0.692

ÖZDEĞER:7.229 AÇIKLANAN VARYANS: % 25.206 ALPHA: 0.900

Çizelge 2.2. Araştırma kapsamına alınan sosyal hizmet uzmanlarının çevreye yönelik tutumlarına ilişkin faktör analizi ve madde analizi sonuçları (devamı) 68

ÇEVRESEL DAVRANIŞ	Rotasyon Sonrası Faktördeki Yük Değeri	Toplam Madde Korelasyonu
14. Nesli tükenmekte olan hayvanlar çok abartılıyor, zaten doğada çok sayıda tür var, birkaçı tükense önemli değildir.	0.844	0.780
15. Tarihi yerlere para harcamak yerine lüks yollar yapılırsa ülkemiz için daha faydalıdır.	0.758	0.677
16. Erozyon artık ülkemizde görülmemektedir.	0.654	0.575
17. Tarımda kullanılan böcek ilaçları çevre için faydalıdır.	0.577	0.507
18. Orman vasfını kaybetmiş arazilerin, ülkeye gelir getirmesi amacıyla satılmasında bir sakınca yoktur.	0.706	0.625
19. Milli parklarda ve ormanlarda turizm amaçlı binaların yapımına devlet izin vermelidir.	0.641	0.556
20. Ev yapmak için en iyisi sulak alanlar kurutulmalı ve o bölgelerde ev yapılmalıdır.	0.822	0.749
21. Çevre kendini temizlediği için insanların atıkları problem olmaz.	0.798	0.702
22. Ozon tabakası özellikle Amerika üzerinde incelenmiş, Türkiye için bir tehlike yoktur.	0.793	0.721
23. Odadan çıkarken ışığı kapatmak fazla bir enerji tasarrufu sağlamaz.	0.709	0.637
24. Dünyada, insanların hiçbir zaman kirletmeyeceği kadar su vardır.	0.830	0.757
25. Doğal kaynakların hızla tüketilmesi geleceğimiz için önemli sorundur.	0.367	0.354
26. Türkiye'nin önemli sorunlarından biri çarpık kentleşmedir.	0.348	0.355

ÖZDEĞER: 5.335 AÇIKLANAN VARYANS: 23.116 ALPHA: 0.890

“Çevresel Tutum Ölçeği” incelendiğinde; ölçekte yer alan 27 maddeden biri (27. madde) faktör yük değerinin 0.30'un altında olması nedeni ile ölçekten çıkarılmış olup tekrarlanan analiz sonucunda “çevresel düşünce” ve “çevresel davranış” olmak üzere iki faktörde incelenmiştir.

Sosyal hizmet uzmanlarının çevresel tutumlarına ilişkin 13 maddeden oluşan çevresel düşünce alt ölçeğinin faktör yük değerleri 0.559-0.757 arasındadır. Madde toplam korelasyonları ise 0.517-0.702 arasındadır. Güvenilirlik için hesaplanan alpha değeri 0.900, açıkladığı varyans değeri % 25.206 olarak hesaplanmıştır.

Çevresel davranış alt ölçeği de 13 maddeden oluşmaktadır ve yük değerleri 0.348-0.844 arasında değişmektedir. Madde toplam korelasyonları ise 0.354-0.780

arasında değişmektedir. Güvenilirlik için hesaplanan alpha değeri 0.890, açıkladığı varyans değeri % 23.116 olarak hesaplanmıştır.

2.4. Verilerin Toplanması

Araştırmanın etik kurallara uygun biçimde tasarlanıp yürütülmesine ilişkin Ankara Üniversitesi Etik Kurul Kararı ile Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği ve Sosyal Hizmet Meslekte Birlik Derneği'nden gerekli izinler alındıktan sonra araştırma verileri Şubat-Nisan 2014 tarihleri arasında tamamlanmıştır. Veri toplama öncesi araştırmada kullanılmak üzere araştırmacı tarafından online anket oluşturulmuştur. Anket oluşturulduktan sonra, e-mail aracılığı ile ilgili derneklerin mail grupları ile sosyal medya hesaplarına anket formları gönderilmiştir. Toplanan anket verilerine ait istatistikler siteden elde edilmiş olup aynı zamanda toplanan veriler, bilgisayara kaydedilmiştir.

2.5. Verilerin Değerlendirilmesi

Elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) paket programından yararlanılarak uygun istatistiksel yöntemlerle değerlendirilmiştir. Bu yazılımın sağladığı aritmetik ve mantıksal işlem yapabilme olanağı ile bilgilerin sınıflandırılması ve boyutlandırılması gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamına alınan sosyal hizmet uzmanlarının sosyo-demografik bilgilerinin mutlak ve yüzde değerlerini gösteren dağılımları çıkartılmıştır.

Sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalık seviyeleri ile çevreye yönelik tutumlarının incelendiği araştırmada cinsiyet ve yaş açıklayıcı değişken olarak göz önüne alınmıştır. Çevresel farkındalık ve çevreye yönelik tutum ölçeklerinin her bir faktörü üzerinde cinsiyet ve yaşa göre çapraz tablolar oluşturulmuştur. Her bir alt ölçek üzerinde değişkenlerin etkisi cinsiyet durumuna göre t-testi; yaşa göre ise parametrik olmayan testlerden Kruskal Wallis testi ile değerlendirilmiştir.

2.6. Araştırmanın Sayıtları

- 1) Kullanılan ölçme araçları çevresel farkındalığı ve çevreye yönelik tutumları belirleme gücüne sahiptir.
- 2) Araştırmaya katılanlar cevaplamalarını kendi durumlarını yansıtıcı şekilde gerçekleştirmiştir.

2.7. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın örnekleme sosyal hizmetin mesleki hizmet örgütlenmelerine bağlı sosyal hizmet uzmanlarıyla sınırlıdır. Bu kapsamda, örneklem sosyal hizmetin mesleki örgütlenmelerine bağlı mail gruplarına üye olan sosyal hizmet uzmanlarıyla sınırlıdır. Düzenlenen online anketler sosyal hizmetin mesleki örgütlenmelerine ilişkin derneklerin mail grupları ve sosyal medya hesaplarında paylaşıldı. Ancak, mail grubu ve sosyal medya hesaplarından yanıtlamayanlar araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır.

Bu araştırma sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalıkları ve çevreye yönelik tutumlarıyla sınırlıdır.

3. BULGULAR

Bu bölümde araştırma sonucunda elde edilen bulgular “Sosyal Hizmet Uzmanlarına İlişkin Sosyo-Demografik Bilgiler”, “Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çevresel Farkındalık Seviyelerine İlişkin Bulgular” ve “Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çevreye Yönelik Tutumlarına İlişkin Bulgular” başlıkları altında verilip açıklanmaya çalışılmıştır.

3.1. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Sosyo-Demografik Bilgilerine İlişkin Bulgular

Araştırma kapsamına alınan sosyal hizmet uzmanlarının sosyo-demografik bilgileri; cinsiyet, yaş, medeni durum, aylık gelir, çalışılan statü, eğitim durumu, meslekte hizmet edilen süre ve sosyal hizmet eğitiminde çevre eğitimi dersinin gerekliliği konularını içermektedir.

Araştırma kapsamındaki sosyal hizmet uzmanlarının sosyo-demografik özelliklerine ilişkin bilgiler Çizelge 3.1’de irdelenmiştir.

Çizelge 3.1. Sosyal hizmet uzmanlarının sosyo-demografik bilgilerine ilişkin bilgiler

	SAYI	YÜZDE
CİNSİYET		
Erkek	109	41.9
Kadın	151	58.1
Toplam	260	100.0
YAŞ		
20-30 arası	196	75.4
31-40 arası	35	13.5
41-50 arası	19	7.3
51-60 arası	10	3.9
Toplam	260	100.0
MEDENİ DURUM		
Evli	95	36.5
Bekar	162	62.3
Boşanmış	3	1.2
Toplam	260	100.0
AYLIK GELİR		
1000-1500 TL	9	3.5
1501-2000 TL	11	4.2
2001-3000 TL	195	75.0
3001-4000 TL	28	10.8
4001 TL ve üstü	17	6.5
Toplam	260	100.0
ÇALIŞILAN STATÜ		
Kadrolu	218	83.8
Sözleşmeli	23	8.8
Özel	19	7.3
Toplam	260	100.0
EĞİTİM DURUMU		
Üniversite veya yüksekokul mezunu	165	63.5
Yüksek lisans yapıyor	69	26.5
Yüksek lisans mezunu	15	5.8
Doktora yapıyor	8	3.1
Doktora mezunu	3	1.2
Toplam	260	100.0
MESLEKTE HİZMET EDİLEN SÜRE		
0-5 yıl	190	73.1
6-10 yıl	30	11.5
11-15 yıl	8	3.1
16 yıl ve üstü	32	12.3
Toplam	260	100.0
SOSYAL HİZMET EĞİTİMİNDE ÇEVRE EĞİTİMİ DERSİNİN GEREKLİLİĞİ		
Çok gerekli	63	24.2
Gerekli	161	61.9
Az gerekli	29	11.2
Gereksiz	7	2.7
Toplam	260	100.0

Araştırma kapsamındaki sosyal hizmet uzmanları. 109 (%41.9)'u erkek ve 151 (%58.1)'i kadın olmak üzere toplam 260 kişidir. Sosyal hizmet uzmanları yaş gruplarına göre irdelendiğinde, çoğunluğu (% 75.4) 20-30 yaşları arasında olup bunu sırasıyla % 13.5 oran ile 31-40 yaş grubu. % 7.3 oranı ile 41-50 yaş grubu ve % 3.9 oranı ile 51-60 yaş grubu izlemektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının yaşları 20-60 yaş arasında değişmekte olup, ortalama 32.39 ± 0.78 yaşındadırlar.

Cicos'un (2010) Sağlık Bakanlığı'nda çalışan sosyal hizmet uzmanlarının karşılaştıkları sorunları incelediği araştırmasında, sosyal hizmet uzmanlarının % 61.9'unu kadınların, % 38.1'ini ise erkeklerin oluşturduğu bulunmuştur. Sosyal hizmet uzmanları yaş gruplarına göre değerlendirildiğinde ise yarıdan fazlasının (% 59.5) 22-30 yaş grubunda olduğu saptanmıştır.

Araştırmaya katılan uzmanların % 62.3'ü bekar, % 36.5'i evlidir. Boşanmış olan sosyal hizmet uzmanlarının oranı ise yalnızca % 1.2'dir.

Özates'in (2009) sosyal hizmet uzmanlarının 'Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Projesi'nin uygulama sürecine ilişkin değerlendirmeleri ile ilgili araştırmasında, sosyal hizmet uzmanlarının büyük çoğunluğunun (% 80) evli olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge aylık gelir durumuna göre değerlendirildiğinde; katılımcıların çoğunluğunun (% 75.0) geliri 2000-3000 TL arasındadır. % 10.8 inin geliri 3001-4000 TL arasında, % 6.5 inin geliri ise 4000 TL ve üzerindedir. Aylık toplam geliri 1000-1500 TL ile 1501-2000 TL arasında olanların oranları birbirine yakın olarak bulunmuştur (% 3.5 ve % 4.2).

Araştırma kapsamındaki sosyal hizmet uzmanlarının % 83.8 i kadrolu, % 8.8 i sözleşmeli ve % 7.3 ü özel statüde çalışmaktadır.

Çizelge 2.1 incelendiğinde; sosyal hizmet uzmanlarının % 63.5 i üniversite veya yüksekokul mezunudur. % 26.5'i yüksek lisans, % 3.1'i doktora eğitimine devam etmekte olup % 5.8'i yüksek lisans, % 1.2'si ise doktora mezunudur.

Karabekir'in (2010) Yetiştirme Yurdu'nda kalan sosyal hizmet uzmanlarının sosyal hizmet değerlerini mesleki uygulamalarına aktarışını konu edinen araştırmasında, sosyal hizmet uzmanlarının büyük çoğunluğunun (% 75.0) lisans mezunu olduğu, bunu sırasıyla % 16.67 oran ile yüksek lisans yapan ya da yüksek lisans mezunu, % 8.33 oran ile de doktora yapan ya da doktora mezunu sosyal hizmet uzmanlarının oluşturduğu bulunmuştur.

Sosyal hizmet uzmanlarının meslekte çalışma sürelerine bakıldığında; % 73.1'inin 0-5, % 12.3'ünün 15 ve üzeri, % 11.5'inin 6-10 yıldır çalıştıkları görülmektedir. Çalışma süreleri 11-15 yıl olan sosyal hizmet uzmanlarının oranı % 3.1'dir. Bu sonuç yeni mezun ve mesleğinin ilk yıllarında olan sosyal hizmet uzmanlarının sayısının fazla olduğunu düşündürmektedir.

Tanğlay'ın (2009) SHÇEK'te çalışan sosyal hizmet uzmanlarının mesleki motivasyon ve iş tatmin düzeylerini incelediği araştırmasında, sosyal hizmet uzmanlarının % 38'inin 1-6 yıl arası, % 31'inin 7-12 yıl arası, % 31'inin de 13 yıl ve üzeri meslekte hizmet ettiği saptanmıştır.

Sosyal hizmet uzmanlarının “çevre eğitimi” dersinin sosyal hizmet eğitiminde gerekliliğine ilişkin görüşlerine bakıldığında; büyük çoğunluğu (% 86.1) çok gerekli ve gerekli olduğu değerlendirmesini yaparken % 11.2'si az gerekli ve % 2.7'si gereksiz gördüğünü belirtmiştir.

3.2. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çevresel Farkındalıklarına İlişkin Bulgular

Bu bölümde araştırma kapsamına alınan sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalıklarına ilişkin görüşleri “bilgi düzeyi”, “kavrama düzeyi”,

“analiz düzeyi” ve “değerlendirme düzeyi” olmak üzere dört bölümden oluşan “Çevre Sorunlarına Yönelik Farkındalık Ölçeği” kullanılarak belirlenmeye çalışılmıştır. Her bir alt boyuta ilişkin cümleleri değerlendirme durumları cinsiyet ve yaş değişkenlerine göre çapraz tablolar oluşturularak irdelenmiş olup t-testi ve Kruskal Wallis analiz sonuçlarına yer verilmiştir.

3.2.1. Cinsiyete ve Yaşa Göre Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çevresel Farkındalıklarının Dağılımı

Araştırma kapsamına dahil edilen sosyal hizmet uzmanlarının bilgi alt ölçeğinde yer alan cümleleri değerlendirme durumları cinsiyet ve yaş değişkenleri dikkate alınarak Çizelge 3.2’de verilmiştir.

Çizelge 3.2. Cinsiyete ve yaşa göre bilgi alt boyutuna ilişkin sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalıklarının dağılımı

BİLGİ	Evet		Fikrim Yok		Hayır		Toplam		
	S	%	S	%	S	%	S	%	
CİNSİYET									
22. Global çevre sorunları türlerin yok oluşunun temel sebebidir.	Kadın	121	80.1	27	17.9	3	2.0	151	100.0
	Erkek	86	78.9	18	16.5	5	4.6	109	100.0
	Toplam	207	79.6	45	17.3	8	3.1	260	100.0
	YAŞ								
	20-30 arası	150	76.5	41	20.9	5	2.6	196	100.0
	31-40 arası	32	91.4	3	8.6	0	0.0	35	100.0
	41-50 arası	19	100.0	0	0.0	0	0.0	19	100.0
	51-60 arası	6	60.0	1	10.0	3	30.0	10	100.0
	Toplam	207	79.6	45	17.3	8	3.1	260	100.0
CİNSİYET									
23. Sürdürülebilir kalkınma, kaynakların gelecek nesillere aktarılmasıdır.	Kadın	119	78.8	29	19.2	3	2.0	151	100.0
	Erkek	94	86.2	13	11.9	2	1.8	109	100.0
	Toplam	213	81.9	42	16.2	5	1.9	260	100.0
	YAŞ								
	20-30 arası	154	78.6	39	19.9	3	1.5	196	100.0
	31-40 arası	32	91.4	2	5.7	1	2.9	35	100.0
	41-50 arası	18	94.7	1	5.3	0	0.0	19	100.0
	51-60 arası	9	90.0	0	0.0	1	10.0	10	100.0
	Toplam	213	81.9	42	16.2	5	1.9	260	100.0
CİNSİYET									
24. Günümüzde dünyanın pek çok bölgesinde çölleşme, toprak kirliliği ve yanlış tarımsal faaliyetler besin kıtlığına sebebiyet vermektedir.	Kadın	130	86.1	21	13.9	0	0.0	151	100.0
	Erkek	92	84.4	12	11.0	5	4.6	109	100.0
	Toplam	222	85.4	33	12.7	5	1.9	260	100.0
	YAŞ								
	20-30 arası	165	84.2	27	13.8	4	2.0	196	100.0
	31-40 arası	31	88.6	4	11.4	0	0.0	35	100.0
	41-50 arası	17	89.5	2	10.5	0	0.0	19	100.0
	51-60 arası	9	90.0	0	0.0	1	10.0	10	100.0
	Toplam	222	85.4	33	12.7	5	1.9	260	100.0
CİNSİYET									
26. İnsanlardaki zihniyet, duyarsızlık ve eğitimsizlik zamanla ciddi çevre sorunlarına yol açar.	Kadın	143	94.7	8	5.3	0	0.0	151	100.0
	Erkek	100	91.7	5	4.6	4	3.7	109	100.0
	Toplam	243	93.5	13	5.0	4	1.5	260	100.0
	YAŞ								
	20-30 arası	182	92.8	12	6.1	2	1.0	196	100.0
	31-40 arası	34	97.1	1	2.9	0	0.0	35	100.0
	41-50 arası	18	94.7	0	0.0	1	5.3	19	100.0
	51-60 arası	9	90.0	0	0.0	1	10.0	10	100.0
	Toplam	243	93.5	13	5.0	4	1.5	260	100.0

Bilgi alt boyutunda sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalıkları ile ilgili görüşleri Çizelge 3.2’den de izleneceği gibi, “global çevre sorunları türlerin yok oluşunun temel sebebidir” cümlesini uzmanların çoğunluğu (%79.6) evet olarak değerlendirmiştir. Cinsiyete göre irdelendiğinde, global çevre sorunları türlerin yok oluşunun temel sebebi olduğu görüşünde olan kadınların ve erkeklerin oranının birbirine yakın olduğu görülmektedir (% 80.1, %78.9). Yaş göre irdelendiğinde ise, 41-50 yaş grubundaki sosyal hizmet uzmanlarının tamamı (% 100.0) global çevre sorunlarını türlerin yok oluşunun temel sebebi olarak görmektedir.

“Sürdürülebilir kalkınma, kaynakların gelecek nesillere aktarılmasıdır” cümlesine sosyal hizmet uzmanlarının %81.9’u evet yanıtını vermişlerdir. Cinsiyet değişkeni dikkate alındığında, kadınların % 78.8’inin, erkeklerin % 86.2’sinin sürdürülebilir kalkınmanın kaynakların gelecek nesillere aktarılma olduğu görüşündedir. Bu konuda fikrim yok yanıtı veren kadınların oranının erkeklerden yüksek olduğu saptanmıştır (% 19.2, %11.9). Yaş değişkeni dikkate alındığında ise, 41-50 yaş arasındakilerin büyük çoğunluğu (% 94.7) sürdürülebilir kalkınma kaynakların gelecek nesillere aktarılma olduğu görüşündedir. Bunu sırasıyla % 91.4 oran ile 31-40 yaş arasında olanlar ve % 90.0 oran ile 51-60 yaş arasında olanlar izlemektedir.

“Günümüzde dünyanın pek çok bölgesinde çölleşme, toprak kirliliği ve yanlış tarımsal faaliyetler, besin kıtlığına sebebiyet vermektedir” cümlesi ile ilgili olarak, sosyal hizmet uzmanlarının %85.4’ü tarafından evet şeklinde değerlendirilmiştir. Fikrim yok yanıtı verenlerin oranının %12.7 olduğu görülmüştür. Araştırmaya katılan kadın ve erkek uzmanların büyük çoğunluğu (% 86.1,% 84.4) bu konuda evet yanıtını vermiştir. Araştırmaya katılan 51-60 yaş arası, 41-50 yaş arası ve 31-40 yaş arası sosyal hizmet uzmanlarının büyük çoğunluğu (% 90.0, % 89.5, % 88.6) evet yanıtını vermiştir ve oranlar birbirine oldukça yakındır.

“İnsanlardaki zihniyet, duyarsızlık ve eğitimsizlik zamanla ciddi çevre sorunlarına yol açar” cümlesini uzmanların büyük çoğunluğu (%93.5) evet olarak

değerlendirmişlerdir. Cinsiyete göre kadınların % 94.7'si, erkeklerin % 91.7'si insanlardaki zihniyetin, duyarsızlığın ve eğitimsizliğin zamanla ciddi çevre sorunlarına yol açtığını düşünmektedir. Yaşa göre ise 31-40 yaş arasındakilerin büyük çoğunluğu (% 97.1) insanlardaki zihniyetin, duyarsızlığın ve eğitimsizliğin zamanla ciddi çevre sorunlarına yol açtığını düşünmektedir.

Araştırma kapsamına dahil edilen sosyal hizmet uzmanlarının kavrama alt ölçğinde yer alan cümleleri değerlendirme durumları cinsiyet ve yaş değişkenleri dikkate alınarak Çizelge 3.3'de verilmiştir.

Çizelge 3.3. Cinsiyete ve yaşa göre kavrama alt boyutuna ilişkin sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalıklarının dağılımı

KAVRAMA	Evet		Fikrim Yok		Hayır		Toplam			
	S	%	S	%	S	%	S	%		
CİNSİYET										
5. Çevre sorunları dünya varolduğundan beri bulunmaktadır ve ekolojik denge doğal bir yetenek ile bu sorunları her zaman çözüme kavuşturur.	Kadın	95	62,9	19	12,6	37	24,5	151	100,0	
	Erkek	55	50,5	23	21,1	31	28,4	109	100,0	
	Toplam	150	57,7	42	16,2	68	26,2	260	100,0	
	YAŞ									
	20-30 arası	111	56,6	30	15,3	55	28,1	196	100,0	
	31-40 arası	22	62,9	8	22,9	5	14,3	35	100,0	
	41-50 arası	12	63,2	1	5,3	6	31,6	19	100,0	
51-60 arası	5	50,0	3	30,0	2	20,0	10	100,0		
Toplam	150	57,7	42	16,2	68	26,2	260	100,0		
CİNSİYET										
15. İnsanlar üstün adaptasyon yetenekleriyle kirlenmiş ortamlara da ayak uydurabilir ve yaşayabilirler.	Kadın	102	67,5	19	12,6	30	19,9	151	100,0	
	Erkek	52	47,7	28	25,7	29	26,6	109	100,0	
	Toplam	154	59,2	47	18,1	59	22,7	260	100,0	
	YAŞ									
	20-30 arası	118	60,2	32	16,3	46	23,5	196	100,0	
	31-40 arası	15	42,9	12	34,3	8	22,9	35	100,0	
	41-50 arası	15	78,9	1	5,3	3	15,8	19	100,0	
51-60 arası	6	60,0	2	20,0	2	20,0	10	100,0		
Toplam	154	59,2	47	18,1	59	22,7	260	100,0		
CİNSİYET										
18. Katı atıklar toprakta bulunan mikroorganizmalarca yok edilir ve kirliliğe neden olmaz.	Kadın	94	62,3	47	31,1	10	6,6	151	100,0	
	Erkek	69	63,3	26	23,9	14	12,8	109	100,0	
	Toplam	163	62,7	73	28,1	24	9,2	260	100,0	
	YAŞ									
	20-30 arası	124	63,3	52	26,5	20	10,2	196	100,0	
	31-40 arası	21	60,0	11	31,4	3	8,6	35	100,0	
	41-50 arası	11	57,9	7	36,8	1	5,3	19	100,0	
51-60 arası	7	70,0	3	30,0	0	0,0	10	100,0		
Toplam	163	62,7	7	28,1	24	9,2	260	100,0		
CİNSİYET										
39. Büyük şehirlerin ve yüksek gökdelenlerin çeşitli şekillerde, bol miktarda aydınlatılması bir gelişmişlik göstergesidir.	Kadın	118	78,1	16	10,6	17	11,3	151	100,0	
	Erkek	72	66,1	8	7,3	29	26,6	109	100,0	
	Toplam	190	73,1	24	9,2	46	17,7	260	100,0	
	YAŞ									
	20-30 arası	136	69,4	23	11,7	37	18,9	196	100,0	
	31-40 arası	30	85,7	0	0,0	5	14,3	35	100,0	
	41-50 arası	18	94,7	1	5,3	0	0,0	19	100,0	
51-60 arası	6	60,0	0	0,0	4	40,0	10	100,0		
Toplam	190	73,1	24	9,2	46	17,7	260	100,0		

Çizelge 3.3. Cinsiyete ve yaşa göre kavrama alt boyutuna ilişkin sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalıklarının dağılımı (devamı)

		CİNSİYET							
40. Sera etkisi dünyanın ısısının korunması ve dünya üzerindeki yaşamsal faaliyetlerin devam etmesi için gerekli ve doğal bir süreçtir.	Kadın	52	34,4	77	51,0	22	14,6	151	100,0
	Erkek	52	47,7	38	34,9	19	17,4	109	100,0
	Toplam	104	40,0	115	44,2	41	15,8	260	100,0
		YAŞ							
	20-30 arası	69	35,2	95	48,5	32	16,3	196	100,0
	31-40 arası	19	54,3	12	34,3	4	11,4	35	100,0
	41-50 arası	9	47,4	7	36,8	3	15,8	19	100,0
	51-60 arası	7	70,0	1	10,0	2	20,0	10	100,0
	Toplam	104	40,0	115	44,2	41	15,8	260	100,0

Sosyal hizmet uzmanlarının çevresel sorunları kavrama boyutundaki cümleler değerlendirildiğinde, çizelgeden de görüleceği gibi, “çevre sorunları dünya varolduğundan beri bulunmaktadır ve ekolojik denge doğal bir yetenek ile bu sorunları her zaman çözüme kavuşturur” cümlesi sosyal hizmet uzmanlarının yarıdan fazlası (%57.7) tarafından evet, %26.2’si tarafından hayır olarak değerlendirilmiştir. Bu konuda fikrinin olmadığını belirtenlerin oranı %16.2’dir. Cinsiyet değişkeni göz önüne alındığında, evet yanıtını veren kadınların oranının (% 62.9) erkeklerden (% 50.5); hayır yanıtını veren erkeklerin oranının (%28.4) ise kadınlardan (%24.5) yüksek olduğu bulunmuştur. Yaş değişkeni göz önüne alındığında ise 51-60 yaş grubunun % 30.0’u fikrim yok, 41-50 yaş grubunun % 31.6’sı hayır olarak değerlendirmişlerdir.

“İnsanlar üstün adaptasyon yetenekleriyle kirlenmiş ortamlara da ayak uydurabilir ve yaşayabilirler” ile ilgili olarak sosyal hizmet uzmanlarının %59.2’si evet, %22.7’si hayır olarak değerlendirirken, %18.1’i fikri olmadığını dile getirmişlerdir. Cinsiyete göre incelendiğinde; araştırmaya katılan kadınların % 67.5’i, erkeklerin % 47.7’si insanların üstün adaptasyon yetenekleriyle kirlenmiş ortamlara da ayak uydurabildiğini ve yaşayabildiğini belirtirken hayır yanıtını veren erkeklerin oranının (% 26.6) kadınlardan (% 19.9) yüksek olduğu görülmüştür. Bu konuda fikrinin olmadığını ifade eden erkeklerin oranı %25.7, kadınların oranı ise %12.6’dır. Yaşa göre incelendiğinde ise 41-50 yaş arasındakilerin çoğu (% 78.9) evet yanıtını verirken, bu konuda 31-40 yaş arasındakilerin % 34.3’ü fikrim yok, 20-30 yaş arasındakilerin ise % 23.5’i de hayır yanıtını vermişlerdir.

“Kati atıklar toprakta bulunan mikroorganizmalarca yok edilir ve kirliliğe neden olmaz” cümlesine genel toplamda katılımcıların % 62.7’si evet yanıtını vermiş olup % 28.1’i fikrim yok şeklinde ifade etmiştir. Cümleye evet yanıtı veren kadınların ve erkeklerin oranlarının birbirine yakın olduğu görülmektedir (% 62.3 % 63.3). Ayrıca, fikrim yok yanıtının kadınlarda yüksek olduğu bulunmuştur (% 31.1, % 12.8). Cümleye evet yanıtını veren yaş grupları arasında 51-60 yaş grubunun oranının diğer yaş gruplarından yüksek olduğu (% 70.0), fikrim yok yanıtını veren yaş grupları arasında 41-50 yaş grubunun oranının diğer yaş gruplarından yüksek olduğu (% 36.8), hayır yanıtını verenlerde ise 20-30 yaş grubundakilerin oranının diğer yaş gruplarından yüksek olduğu (% 10.2) görülmüştür.

“Büyük şehirlerin ve yüksek gökdelenlerin çeşitli şekillerde, bol miktarda aydınlatılması bir gelişmişlik göstergesidir” görüşüne katılma durumları incelendiğinde; sosyal hizmet uzmanlarının % 73.1’inin bu görüşe katıldıkları, % 17.1’inin hayır yanıtını verdikleri belirlenmiştir. Araştırmaya katılan kadınlarda cümleye evet yanıtını verenlerin oranı % 78.1 iken bu oran erkeklerde % 66.1’dir. Konu ile ilgili hayır yanıtını veren erkeklerin oranı kadınların iki katından fazladır (% 26.1, % 11.3). Cümleye evet yanıtını veren sosyal hizmet uzmanları yaşa göre incelendiğinde, 41-50 yaş arasındakilerin büyük çoğunluğu (% 94.7) evet yanıtını vermişlerdir. 51-60 yaş arasındakilerin % 40.0’ı da hayır yanıtını vermişlerdir.

“Sera etkisi dünyanın ısısının korunması ve dünya üzerindeki yaşamsal faaliyetlerin devam etmesi için gerekli ve doğal bir süreçtir” cümlesine ilişkin görüşleri sorulduğunda, araştırmaya katılan uzmanların % 44.2’si fikrim yok yanıtını vermişlerdir. Evet yanıtını verenlerin oranı % 40,0, hayır yanıtını verenlerin oranı ise % 15.8’dir. Cinsiyet değişkenine göre ele alındığında “sera etkisi dünyanın ısısının korunması ve dünya üzerindeki yaşamsal faaliyetlerin devam etmesi için gerekli ve doğal bir süreçtir” cümlesine fikrim yok yanıtını veren kadınlar oranı erkeklerden yüksek olup bu oran kadınlarda % 51.0, erkeklerde ise % 34.9’dur. Yaşa göre ele alındığında ise “sera etkisi dünyanın ısısının korunması ve dünya üzerindeki yaşamsal faaliyetlerin devam etmesi için

gerekli ve doğal bir süreçtir” cümlesine fikrim yok yanıtını veren 20-30 yaş arasındakilerin oranının (% 48.8) diğer yaş gruplarından yüksek olduğu, hayır yanıtını verenlerde ise 51-60 yaş arasındakilerin oranının (% 20.0) diğer yaş grubundakilerden yüksek olduğu saptanmıştır.

Araştırma kapsamına alınan sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalıklarının değerlendirildiği analiz boyutundaki ilgili tutum cümlelerine ilişkin görüşleri Çizelge 3.4’te verilmiştir.

Çizelge 3.4. Cinsiyete ve yaşa göre analiz alt boyutuna ilişkin sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalıklarının dağılımı

ANALİZ	Evet		Fikrim Yok		Hayır		Toplam		
	S	%	S	%	S	%	S	%	
CİNSİYET									
21. Radyoaktif kirliliğin kaynağı nükleer silahlar ve reaktörlerdir.	Kadın	93	61,6	55	36,4	3	2,0	151	100,0
	Erkek	74	67,9	30	27,5	5	4,6	109	100,0
	Toplam	167	64,2	85	32,7	8	3,1	260	100,0
	YAŞ								
	20-30 arası	115	58,7	75	38,3	6	3,1	196	100,0
	31-40 arası	27	7,1	7	20,0	1	2,9	35	100,0
	41-50 arası	16	84,2	3	15,8	0	0,0	19	100,0
	51-60 arası	9	90,0	0	0,0	1	10,0	10	100,0
	Toplam	167	64,2	85	32,7	8	3,1	260	100,0
CİNSİYET									
31. Su kirliliği, türlerin değişmesine, biyoçeşitliliğin azalmasına ve ötrifikasyona neden olur.	Kadın	96	63,6	52	34,4	3	2,0	151	100,0
	Erkek	72	66,1	34	31,2	3	2,8	109	100,0
	Toplam	168	64,6	86	33,1	6	2,3	260	100,0
	YAŞ								
	20-30 arası	125	63,8	67	34,2	4	2,0	196	100,0
	31-40 arası	25	71,4	9	25,7	1	2,9	35	100,0
	41-50 arası	13	68,4	5	26,3	1	5,3	19	100,0
	51-60 arası	5	50,0	5	50,0	0	0,0	10	100,0
	Toplam	168	64,6	86	33,1	6	2,3	260	100,0

Analiz alt boyutunda sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalıkları ile ilgili görüşleri Çizelge 3.4’ten de izleneceği gibi, “Radyoaktif kirliliğin kaynağı nükleer silahlar ve reaktörlerdir” görüşüne katılımcıların % 64.2’sinin evet %

32.7'sinin fikrim yok % 3.1'sinin ise hayır yanıtı verdikleri belirlenmiştir. Cinsiyet değişkeni dikkate alınarak incelendiğinde; erkeklerin % 67.9'unun hayır yanıtının kadınların ise % 36.4'ünün fikrim yok yanıtının yüksek olduğu bulunmuştur. Yaş değişkeni dikkate alınarak incelendiğinde ise yaş grupları arasında 51-60 yaş grubunun % 90.0'ının evet yanıtının, 20-30 yaş grubunda da fikrim yok yanıtının yüksek olduğu belirlenmiştir (% 38.3).

“Su kirliliği, türlerin değişmesine, biyoçeşitliliğin azalmasına ve ötrifikasyona neden olur” maddesine genel toplamda % 64.6'sının evet % 33.1'inin fikrim yok yanıtını verdikleri bulunmuştur. Hayır yanıtını verenler ise % 2.3'dür. Cinsiyet değişkeni göz önüne alındığında; evet yanıtını veren kadınların oranı % 63.6, erkeklerin oranı % 66.1'dir. Fikrim yok yanıtını veren kadınlar ile erkeklerin oranları birbirine yakındır (% 34.4, % 31.2). Yaş değişkeni göz önüne alındığında; evet yanıtını verenlerin çoğunun (% 71.4) 31-40 yaş aralığında olduğu, fikrim yok yanıtını verenlerin çoğunun ise 51-60 yaş arasında olduğu belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirme alt boyutuna ilişkin görüşleri Çizelge 3.5'te incelenmiştir.

Çizelge 3.5. Cinsiyete ve yaşa göre değerlendirme alt boyutuna ilişkin sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalıklarının dağılımı

DEĞERLENDİRME	Evet		Fikrim Yok		Hayır		Toplam		
	S	%	S	%	S	%	S	%	
CİNSİYET									
6. Atık ve kimyasal ilaçlar su kirliliğine neden olmadan mikroorganizmalarca parçalanarak yok edilir.	Kadın	107	70,9	33	21,9	11	7,3	151	100,0
	Erkek	76	69,7	20	18,3	13	11,9	109	100,0
	Toplam	183	70,4	53	20,4	24	9,2	260	100,0
	YAŞ								
	20-30 arası	132	67,3	45	23,0	19	9,7	196	100,0
	31-40 arası	27	77,1	6	17,1	2	5,7	35	100,0
	41-50 arası	18	94,7	0	0,0	1	5,3	19	100,0
	51-60 arası	6	60,0	2	20,0	2	20,0	10	100,0
	Toplam	183	70,4	53	20,4	24	9,2	260	100,0
CİNSİYET									
29. Turizm merkezi olan bölgelerde doğal özelliklerden dolayı çevre kirliliğine rastlanılmaz.	Kadın	127	84,1	13	8,6	11	7,3	151	100,0
	Erkek	95	87,2	6	5,5	8	7,3	109	100,0
	Toplam	222	85,4	19	7,3	19	7,3	260	100,0
	YAŞ								
	20-30 arası	163	83,2	15	7,7	18	9,2	196	100,0
	31-40 arası	32	91,4	3	8,6	0	0,0	35	100,0
	41-50 arası	18	94,7	0	0,0	1	5,3	19	100,0
	51-60 arası	9	90,0	1	10,0	0	0,0	10	100,0
	Toplam	222	85,4	19	7,3	19	7,3	260	100,0
CİNSİYET									
30. Küresel ısınma insanların ısınma ihtiyaçlarından kaynaklanan sıkıntıları gidereceği için insanoğlunun lehine bir gelişmedir.	Kadın	120	79,5	19	12,6	12	7,9	151	100,0
	Erkek	94	86,2	4	3,7	11	10,1	109	100,0
	Toplam	214	82,3	23	8,8	23	8,8	260	100,0
	YAŞ								
	20-30 arası	154	78,6	21	10,7	21	10,7	196	100,0
	31-40 arası	33	94,3	2	5,7	0	0,0	35	100,0
	41-50 arası	18	94,7	0	0,0	1	5,3	19	100,0
	51-60 arası	9	90,0	0	0,0	1	10,0	10	100,0
	Toplam	214	82,3	23	8,8	23	8,8	260	100,0
CİNSİYET									
33. Çölleşme ile küresel ısınma arasında bir neden sonucu ilişkisi yoktur.	Kadın	107	70,9	32	21,2	12	7,9	151	100,0
	Erkek	76	69,7	14	12,8	19	17,4	109	100,0
	Toplam	183	70,4	46	17,7	31	11,9	260	100,0
	YAŞ								
	20-30 arası	133	67,9	37	18,9	26	13,3	196	100,0
	31-40 arası	27	77,1	7	20,0	1	2,9	35	100,0
	41-50 arası	15	78,9	1	5,3	3	15,8	19	100,0
	51-60 arası	8	80,0	1	10,0	1	10,0	10	100,0
	Toplam	183	70,4	46	17,7	31	11,9	260	100,0

Çizelge 3.5. Cinsiyete ve yaşa göre değerlendirme alt boyutuna ilişkin sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalıklarının dağılımı (devamı)

		CİNSİYET								
34. Asit yağmurları yalnızca sanayi kuruluşlarının ve işletmelerin yoğun olarak bulunduğu yerleşim bölgelerinde görülür.	Kadın	55	36,4	67	44,4	29	19,2	151	100,0	
	Erkek	50	45,9	33	30,3	26	23,9	109	100,0	
	Toplam	105	40,4	100	38,5	55	21,2	260	100,0	
	YAŞ									
	20-30 arası	78	39,8	79	40,3	39	19,9	196	100,0	
	31-40 arası	16	45,7	10	28,6	9	25,7	35	100,0	
	41-50 arası	6	31,6	8	42,1	5	26,3	19	100,0	
	51-60 arası	5	50,0	3	30,0	2	20,0	10	100,0	
	Toplam	105	40,4	100	38,5	55	21,2	260	100,0	
			CİNSİYET							
36. Toprağın özelliklerine uygun olarak işlenmesi ve arazi eğimine karşı yapılan setler erozyonla mücadelede etkili sonuçlar verir.	Kadın	131	86,8	17	11,3	3	2,0	151	100,0	
	Erkek	103	94,5	5	4,6	1	0,9	109	100,0	
	Toplam	234	90,0	22	8,5	4	1,5	260	100,0	
	YAŞ									
	20-30 arası	173	88,3	19	9,7	4	2,0	196	100,0	
	31-40 arası	32	91,4	3	8,6	0	0,0	35	100,0	
	41-50 arası	19	100,0	0	0,0	0	0,0	19	100,0	
	51-60 arası	10	100,0	0	0,0	0	0,0	10	100,0	
	Toplam	234	90,0	22	8,5	4	1,5	260	100,0	
			CİNSİYET							
38. Çevre sorunları insanların yaşama tüketim alışkanlıklarının değişimini gerektirmektedir.	Kadın	126	83,4	16	10,6	9	6,0	151	100,0	
	Erkek	95	87,2	10	9,2	4	3,7	109	100,0	
	Toplam	221	85,0	26	10,0	13	5,0	260	100,0	
	YAŞ									
	20-30 arası	161	81,2	25	12,8	10	5,1	196	100,0	
	31-40 arası	32	91,4	1	2,9	2	5,7	35	100,0	
	41-50 arası	18	94,7	0	0,0	1	5,3	19	100,0	
	51-60 arası	10	100,0	0	0,0	0	0,0	10	100,0	
	Toplam	221	85,0	26	10,0	13	5,0	260	100,0	
			CİNSİYET							
42. Küresel ısınma, sera etkisi, iklim değişikliği ve ozon tabakasındaki incelmeye çevre sorunlarından bağımsız olan, dünyanın jeolojik zamanı ile ilgili doğal olaylardır.	Kadın	108	71,5	31	20,5	12	7,9	151	100,0	
	Erkek	73	67,0	22	20,2	14	12,8	109	100,0	
	Toplam	181	69,6	53	20,4	26	10,0	260	100,0	
	YAŞ									
	20-30 arası	127	64,8	48	24,5	21	10,7	196	100,0	
	31-40 arası	28	80,0	5	14,3	2	5,7	35	100,0	
	41-50 arası	18	94,7	0	0,0	1	5,3	19	100,0	
	51-60 arası	8	80,0	0	0,0	2	20,0	10	100,0	
	Toplam	181	69,6	53	20,4	26	10,0	260	100,0	

		CİNSİYET							
44. Çevre sorunları hangi ülkede meydana geldiyse sorunu önlemek de yine o ülkenin işidir.	Kadın	132	87,4	7	4,6	12	7,9	151	100,0
	Erkek	88	80,7	6	5,5	15	13,8	109	100,0
	Toplam	220	84,6	13	5,0	27	17,4	260	100,0
		YAŞ							
	20-30 arası	159	81,1	12	6,1	25	12,8	196	100,0
	31-40 arası	33	94,3	1	2,9	1	2,9	35	100,0
	41-50 arası	19	100,0	0	0,0	0	0,0	19	100,0
	51-60 arası	9	90,0	0	0,0	1	10,0	10	100,0
	Toplam	220	84,6	13	5,0	27	10,4	260	100,0

Değerlendirme alt boyutunda sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalıkları ile ilgili görüşleri Çizelge 3.5'ten de izleneceği gibi “Atık ve kimyasal ilaçlar su kirliliğine neden olmadan mikroorganizmalarca parçalanarak yok edilir” cümlesine uzmanların % 70.4’ü evet, % 20.4’ü fikrim yok, % 9.2’si hayır yanıtını vermişlerdir. Cinsiyet değişkeni dikkate alındığında “atık ve kimyasal ilaçlar su kirliliğine neden olmadan mikroorganizmalarca parçalanarak yok edilir” görüşüne evet yanıtı veren kadın ve erkeklerin oranının diğer seçeneklerden yüksek olduğu (% 70.9, % 69,7) bunu fikrim yok yanıtını veren kadın ve erkeklerin izlediği saptanmıştır (% 21.9, % 18.3). Yaş değişkeni dikkate alındığında, “atık ve kimyasal ilaçlar su kirliliğine neden olmadan mikroorganizmalarca parçalanarak yok edilir” görüşüne katılan 41-50 yaş arasındakilerin oranının (% 94.7) diğer yaş gruplarından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

“Turizm merkezi olan bölgelerde doğal özelliklerden dolayı çevre kirliliğine rastlanılmaz” maddesine araştırmaya katılan uzmanların çoğunluğu (% 85.4) evet yanıtını vermiş olup fikrim yok ve hayır yanıtını verenlerin oranının birbirine eşit olduğu görülmüştür (% 7.3, % 7.3). Bu görüşe katıldıklarını belirten erkeklerin oranının (% 87.2) kadınlardan yüksek olduğu bulunmuştur (% 84.1). Bu görüşe katılan sosyal hizmet uzmanları yaş değişkenine göre irdelendiğinde; en yüksek oran (% 94.7) ile 41-50 yaş grubunun sahip olduğu, bunu sırasıyla % 91.4 oran ile 31-40 yaş grubunun, % 90.0 oran ile 51-60 yaş grubunun, % 83.2 oran ile de 20-30 yaş grubunun izlediği belirlenmiştir.

“Küresel ısınma, insanların ısınma ihtiyaçlarından kaynaklanan sıkıntıları gidereceği için insanoğlunun lehine bir gelişmedir” görüşüne katılımcıların % 82.3’ü evet yanıtını vermiş olup fikrim yok ve hayır şeklinde ifade edenlerin oranı aynıdır (% 8.8, % 8.8). Cinsiyete göre incelendiğinde, görüşe evet yanıtı veren erkeklerin oranının (% 86.2) kadınlardan daha yüksek olduğu belirlenmiştir (% 79.5). Bunu ayrıca % 12,6 oranı ile fikrim yok yanıtını veren kadınlar, % 10.1 oranı ile hayır yanıtını veren erkekler izlemektedir. Yaşa göre irdelendiğinde, görüşe 41-50 yaş grubunun büyük çoğunluğunun (% 94.7) evet yanıtını verdiği bulunmuştur.

“Çölleşme ile küresel ısınma arasında bir neden sonuç ilişkisi yoktur” maddesine sosyal hizmet uzmanlarının çoğunluğunun % 70.4 bu görüşe katıldıkları % 17.7’sinin fikri olmadığı, % 11.9’unun hayır yanıtını verdikleri belirlenmiştir. Bu görüşe evet yanıtını veren kadınların ve erkeklerin oranı birbirine oldukça yakındır (% 70.9, % 69.7). Bu görüşe ilişkin fikrinin olmadığını belirten kadınların oranının erkeklerden (% 21.2, % 12.8), konuya ilişkin olarak hayır yanıtını veren erkeklerin oranının kadınlardan daha yüksek olduğu bulunmuştur (% 17.4, % 7.9). Bu görüşe evet yanıtını veren yaş gruplarına bakıldığında en yüksek orana sahip yaş grubunun 51-60 yaş grubu olduğu (% 80.0), fikrim yok yanıtını veren yaş gruplarına bakıldığında en yüksek orana sahip yaş grubunun 31-40 yaş grubu olduğu (% 20.0), hayır yanıtını veren yaş gruplarına bakıldığında ise en yüksek orana sahip yaş grubunun 41-50 yaş grubunun olduğu saptanmıştır (% 15.8).

“Asit yağmurları yalnızca sanayi kuruluşlarının ve işletmelerin yoğun olarak bulunduğu yerleşim bölgelerinde görülür” görüşüne evet ve fikrim yok yanıtını veren sosyal hizmet uzmanlarının oranının birbirine yakın olduğu belirlenmiştir (% 40.4, % 38.5). Cinsiyet değişkeni dikkate alındığında, erkekler arasında evet yanıtının (% 45.9), kadınlar arasında ise fikrim yok yanıtının (% 44.4) yüksek olduğu bulunmuştur. Hayır yanıtını veren kadınların oranı % 19.2, erkeklerin oranı ise % 23.9’dur. Yaş değişkenine göre incelendiğinde, 20-30 yaş grubundakiler arasında fikrim yok yanıtının (% 40.3), 31-40 yaş grubundakiler arasında evet yanıtının (% 45.7), 41-50 yaş grubundakiler arasında fikrim yok

yanıtının (% 42.1), 51-60 yaş grubundakiler arasında da evet yanıtının (% 50.0) yüksek olduğu belirlenmiştir.

“Toprağın özelliklerine uygun olarak işlenmesi ve arazi eğimine karşı yapılan setler erozyonla mücadelede etkili sonuçlar verir” görüşüne katılma durumları incelendiğinde, araştırmaya dahil edilen sosyal hizmet uzmanlarının büyük çoğunluğunun (% 90.0) bu görüşe evet yanıtı verdikleri görülmüştür. Cinsiyet değişkenine göre görüşe katılma düzeyleri incelendiğinde; kadınların % 86.8’i erkeklerin % 94.5’i evet şeklinde yanıtlamışlardır. Yaş değişkenine göre katılma düzeyleri incelendiğinde ise evet ifadesini veren 41-50 yaş grubunun ve 51-60 yaş grubunun oranlarının en yüksek ve aynı olduğu görülmüştür (% 100.0, %100.0).

“Çevre sorunları insanların yaşama tüketim alışkanlıklarının değişimini gerektirmektedir” maddesine uzmanlarının büyük çoğunluğunun evet yanıtını verdikleri saptanmıştır (% 85.0). Bu görüşe fikrim yok yanıtını verenlerin oranı hayır yanıtını verenlerin iki katı kadardır (% 10.0, % 5.0). Cinsiyet değişkeni dikkate alındığında, kadınların % 83.4’ünün erkeklerin % 87.2’sinin görüşe katıldıkları görülmektedir. Yaş değişkeni göz önünde bulundurulduğunda ise 51-60 yaş arasındakilerin tamamının evet yanıtını verdiği bulunmuştur (% 100.0).

“Küresel ısınma, sera etkisi, iklim değişikliği ve ozon tabakasındaki incelme çevre sorunlarından bağımsız olan, dünyanın jeolojik zamanı ile ilgili doğal olaylardır” cümlesine genel toplamda % 69.6’sı evet, % 20.4’ü fikrim yok, % 10.0’ı hayır ifadesinde bulunmuşlardır. Bu görüşe evet yanıtını veren kadınların oranı erkeklerden yüksek iken (% 71.5, % 67.0), fikrim yok yanıtını veren kadın ve erkeklerin oranlarının birbirine yakın olduğu saptanmıştır (% 20.5, % 20.2). Hayır yanıtını veren erkeklerin oranı ise kadınlardan yüksektir (% 12.8, % 7.9). Görüşe evet yanıtı verenler arasında en yüksek orana sahip yaş grubunun 41-50 yaş grubu olduğu (% 54.7), fikrim yok yanıtı verenler arasında en yüksek orana sahip yaş grubunun 20-30 yaş grubu olduğu (% 24.5), hayır yanıtı verenler arasında da en yüksek orana sahip yaş grubunun 51-60 yaş grubu olduğu belirlenmiştir (% 20.0).

“Çevre sorunları hangi ülkede meydana geldiyse sorunu önlemek de yine o ülkenin işidir” görüşüne uzmanların % 84.6’sı evet, % 17.4’ü hayır , % 5.0’ı fikrim yok yanıtını vermişlerdir. Cinsiyet değişkeni göz önüne alındığında hem erkeklerin hem de kadınların büyük çoğunluğunun (% 87.4, % 80.7) “çevre sorunları hangi ülkede meydana geldiyse sorunu önlemek de yine o ülkenin işi” olduğunu düşünmektedirler. Yaş değişkenine göre irdelendiğinde ise 41-50 yaş arasındakilerin tamamının evet yanıtını verdiği bulunmuştur (% 100.0).

3.2.2. Cinsiyete Göre Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çevresel Farkındalıklarına İlişkin t-testi Sonuçları

Araştırma kapsamına dahil edilen sosyal hizmet uzmanlarının cinsiyete göre çevresel farkındalıklarına ilişkin bulgular bilgi, kavrama, analiz ve değerlendirme alt boyutunda Çizelge 3.6’da gösterilmiştir.

Çizelge 3.6. Cinsiyete göre sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalıklarına ilişkin t-testi sonuçları

	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S	Sd	T
Bilgi	Kadın	151	7,35	0,99		
	Erkek	109	7,26	1,18	258	0,67
Kavrama	Kadın	151	7,28	2,17		
	Erkek	109	6,63	2,46	258	*2,25
Analiz	Kadın	151	3,21	0,87		
	Erkek	109	3,26	0,88	258	0,48
Değerlendirme	Kadın	151	14,97	3,04		
	Erkek	109	14,86	3,32	258	0,27

*p<0.05

Cinsiyet değişkenine göre araştırma kapsamına alınan sosyal hizmet uzmanlarının bilgi, analiz ve değerlendirme alt ölçeği üzerinde önemli bir etkisinin olmadığı (p>0,05); kavrama alt boyutuna göre önemli bir etkisinin

olduğu görülmüştür ($p<0,05$). Buna göre, kadınların ortalama puanları erkeklerden yüksektir (Kadın: $\bar{x}=7,28$, Erkek: $\bar{x}=6,63$).

3.2.3. Yaşa Göre Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çevresel Farkındalıklarına İlişkin Kruskal Wallis Analiz Sonuçları

Araştırma kapsamına alınan sosyal hizmet uzmanlarının yaşa göre çevresel farkındalıklarına ilişkin bulgular bilgi, kavrama, analiz ve değerlendirme alt boyutunda Çizelge 3.7’de gösterilmiştir.

Çizelge 3.7. Yaşa göre sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalıklarına ilişkin kruskal wallis testi sonuçları

	Yaş	N	$\bar{X}$	Df	İstatistiksel Analiz
Bilgi	20-30	196	125,14	3	KWH (χ^2): 14,27*
	31-40	35	156,63		
	41-50	19	158,66		
	51-60	10	90,60		
	Toplam	260			
Kavrama	20-30	196	126,29	3	KWH (χ^2): 3,131
	31-40	35	139,86		
	41-50	19	154,08		
	51-60	10	135,50		
	Toplam	260			
Analiz	20-30	196	125,16	3	KWH (χ^2): 5,44
	31-40	35	150,31		
	41-50	19	149,50		
	51-60	10	129,70		
	Toplam	260			
Değerlendirme	20-30	196	122,72	3	KWH (χ^2): 8,80*
	31-40	35	152,67		
	41-50	19	157,92		
	51-60	10	153,30		
	Toplam	260			

* $p<0,05$

Çizelge 3.7’den de izlenebileceği gibi çevre sorunlarına yönelik farkındalık ölçeğinin alt boyutları üzerinde yaşın kavrama ve analiz boyutlarına göre bir

etkisinin olmadığı ($p>0,05$); bilgi ve değerlendirme boyutları üzerinde önemli bir etkisinin olduğu saptanmıştır ($\chi^2(1)= 14,27, p<0,05$; $\chi^2(4)= 8,80, p<0,05$).

Değerlendirme ölçeği dikkate alındığında ise 41-50 yaş arasındaki sosyal hizmet uzmanlarının ortalama puanlarının diğer yaş gruplarına göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bu sonuç, anılan yaş grubunun çevreyi değerlendirmede daha başarılı olduklarını göstermektedir. Yaş faktörü, bireyin uygulamalarında algılamasında, uyum sağlamasında, kavrama ve sorun çözmede önemli olmaktadır. 41-50 yaş grubu insanların algılama, kavrama ve çözümlemede daha deneyimli olabilecekleri düşünülebilir. Bunun yanında, kariyerinin zirvelerinde ve mesleki doyumda üst noktalarda oldukları söylenebilir. Bunların paralelinde, 41-50 yaş grubunun çevreyi değerlendirme düzeyinin de daha yüksek olacağından söz edilebilir (Kızılaslan ve Kızılaslan, 2005). Sosyal hizmet sorun çözücü bir meslek niteliği taşımakta ve sosyal hizmet uzmanları uygulamalarında bireylerin, gruplar veya ailelerin ve toplumun sorunlarını çözmek için uğraşmaktadırlar. Bu bağlamda, mesleğin bakış açısı ile sosyal hizmet uzmanları sorun çözmede etkili olmaktadır. Diğer bir yandan, sosyal hizmet uzmanları yazdıkları sosyal inceleme ve değerlendirme raporlarıyla sorunları teşhis ederek, gözlemleyerek inceleme yapmakta ve bunun sonucunda değerlendirmelerde bulunmaktadırlar. Yetişkin (41-50 yaş) sosyal hizmet uzmanlarının da sosyal hizmet mesleğinin kuram ve uygulama boyutları düşünüldüğünde değerlendirme düzeylerinin yüksek olduğu düşünülebilir. Bu doğrultuda, yetişkin sosyal hizmet uzmanlarının deneyimli, hızlı düşünen, karar veren ve değerlendiren profesyonel meslek elemanları olduğu düşünüldüğünde, çevreyi değerlendirme düzeylerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılabilir.

3.3. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çevreye Yönelik Tutumlarına İlişkin Bulgular

Bu bölümde bir ölçek dahilinde incelenen sosyal hizmet uzmanlarının çevreye yönelik tutumları, yapılan istatistik analizi sonucunda “çevresel davranış” ve “çevresel düşünce” olmak üzere iki faktör altında toplanmıştır. Söz konusu

faktörlerde yer alan cümlelere ilişkin bulgular cinsiyet ve yaş değişkenlerine göre irdelenmiş, farklılığın belirlenebilmesi için cinsiyet değişkenine göre t-testi ve yaş değişkenine göre ise Kruskal Wallis analizi yapılmış ve bu doğrultuda bulgular değerlendirilmiştir.

3.3.1. Cinsiyete ve Yaşa Göre Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çevresel Davranış Alt Boyutuna Yönelik Tutumları

Araştırma kapsamına alınan sosyal hizmet uzmanlarının “çevresel davranış” alt boyutunda yer alan cümlelere ilişkin tutumları cinsiyet ve yaş değişkenleri dikkate alınarak Çizelge 3.8'de verilmiştir.

Çizelge 3.8. Cinsiyete ve yaşa göre sosyal hizmet uzmanlarının çevresel davranış alt boyutuna yönelik tutumlarının dağılımı

ÇEVRESEL DAVRANIŞ	Her zaman		Çoğunlukla		Ara sıra		Çok az		Hiç		Toplam		
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	
1- TV ve radyolarda çıkan çevre ile ilgili programları izliyorum.	CİNSİYET												
	Kadın	2	1.3	17	11.3	69	45.7	56	37.1	7	4.6	151	100.0
	Erkek	2	1.8	10	9.2	50	45.9	35	32.1	12	11.0	109	100.0
	Toplam	4	1.5	27	10.4	119	45.8	91	35.0	19	7.3	260	100.0
	YAŞ												
	20-30 arası	4	2.0	25	12.8	101	51.5	58	29.6	8	4.1	196	100.0
	31-40 arası	0	0.0	1	2.9	10	28.6	19	54.3	5	14.3	35	100.0
	41-50 arası	0	0.0	1	5.3	4	21.1	8	42.1	6	31.6	19	100.0
	51-60 arası	0	0.0	0	0.0	4	21.1	6	60.0	0	0.0	10	100.0
	Toplam	4	1.5	27	10.4	119	45.8	91	35.0	19	7.3	260	100.0
2- Çevreyle ilgili gelişmeleri günlük gazetelerden takip ediyorum.	CİNSİYET												
	Kadın	5	3.3	34	22.5	61	40.4	45	29.8	6	4.0	151	100.0
	Erkek	7	6.4	18	16.5	48	44.0	29	26.6	7	6.4	109	100.0
	Toplam	12	4.6	52	20.0	109	41.9	74	28.5	13	5.0	260	100.0
	YAŞ												
	20-30 arası	12	6.1	43	21.9	85	43.4	48	24.5	8	4.1	196	100.0
	31-40 arası	0	0.0	4	11.4	16	45.7	11	31.4	4	11.4	35	100.0
	41-50 arası	0	0.0	3	15.8	5	26.3	10	52.6	1	5.3	19	100.0
	51-60 arası	0	0.0	2	20.0	3	30.0	5	50.0	0	0.0	10	100.0
	Toplam	12	4.6	52	20.0	109	41.9	74	28.5	13	5.0	260	100.0

Çizelge 3.8. Cinsiyete ve yaşa göre sosyal hizmet uzmanlarının çevresel davranış alt boyutuna yönelik tutumlarının dağılımı (devamı)

	CİNSİYET												
	Kadın	7	4.6	33	21.9	63	41.7	38	25.2	10	6.6	151	100.0
	Erkek	3	2.8	14	12.8	42	38.5	36	33.0	14	12.8	109	100.0
	Toplam	10	3.8	47	18.1	105	40.4	74	28.5	24	9.2	260	100.0
3- Çevreyle ilgili konuları işleyen belgeseller izliyorum.	YAŞ												
	20-30 arası	10	5.1	44	22.4	82	41.8	46	23.5	14	7.1	196	100.0
	31-40 arası	0	0.0	1	2.9	14	40.0	14	40.0	6	17.1	35	100.0
	41-50 arası	0	0.0	2	10.5	4	21.1	10	52.6	3	15.8	19	100.0
	51-60 arası	0	0.0	0	0.0	5	50.0	4	40.0	1	10.0	10	100.0
	Toplam	10	3.8	47	18.1	105	40.4	74	28.5	24	9.2	260	100.0
4- Ders kitapları dışında çevreyle ilgili kitaplar okuyorum.	CİNSİYET												
	Kadın	45	29.8	44	29.1	50	33.1	11	7.3	1	0.7	151	100.0
	Erkek	13	11.9	43	39.4	34	31.2	12	11.0	7	6.4	109	100.0
	Toplam	58	22.3	87	33.5	84	32.3	23	8.8	8	3.1	260	100.0
	YAŞ												
	20-30 arası	50	25.5	64	32.7	64	32.7	12	6.1	6	3.1	196	100.0
31-40 arası	5	14.3	13	37.1	11	31.4	6	17.1	0	0.0	35	100.0	
41-50 arası	2	10.5	5	26.3	6	31.6	5	26.3	1	5.3	19	100.0	
51-60 arası	1	10.0	5	50.0	3	30.0	0	0.0	1	10.0	10	100.0	
Toplam	58	22.3	87	33.5	84	32.3	23	8.8	8	3.1	260	100.0	
5- Çevreyle ilgili popüler dergileri takip ediyorum.	CİNSİYET												
	Kadın	58	38.4	49	32.5	34	22.5	8	5.3	2	1.3	151	100.0
	Erkek	28	25.7	34	31.2	33	30.3	10	9.2	4	3.7	109	100.0
	Toplam	86	33.1	83	31.9	67	25.8	18	6.9	6	2.3	260	100.0
	YAŞ												
	20-30 arası	71	36.2	61	31.1	47	24.0	11	5.6	6	3.1	196	100.0
31-40 arası	10	28.6	10	28.6	12	34.3	3	8.6	0	0.0	35	100.0	
41-50 arası	2	10.5	8	42.1	5	26.3	4	21.1	0	0.0	19	100.0	
51-60 arası	3	30.0	4	40.0	3	30.0	0	0.0	0	0.0	10	100.0	
Toplam	86	33.1	83	31.9	67	25.8	18	6.9	6	2.3	260	100.0	

Çizelge 3.8. Cinsiyete ve yaşa göre sosyal hizmet uzmanlarının çevresel davranış alt boyutuna yönelik tutumlarının dağılımı (devamı)

	CİNSİYET												
	Kadın	53	35.1	54	35.8	32	21.2	11	7.3	1	0.7	151	100.0
	Erkek	25	22.9	37	33.9	32	29.4	11	10.1	4	3.7	109	100.0
	Toplam	78	30.0	91	35.0	64	24.6	22	8.5	5	1.9	260	100.0
	YAŞ												
6- Çevreyle ilgili bilimsel makaleleri takip ediyorum.	20-30 arası	66	33.7	68	34.7	43	21.9	14	7.1	5	2.6	196	100.0
	31-40 arası	7	20.0	13	37.1	9	25.7	6	17.1	0	0.0	35	100.0
	41-50 arası	3	15.8	7	36.8	8	42.1	1	5.3	0	0.0	19	100.0
	51-60 arası	2	20.0	3	30.0	4	40.0	1	10.0	0	0.0	10	100.0
	Toplam	78	30.0	91	35.0	64	24.6	22	8.5	5	1.9	260	100.0
	CİNSİYET												
7- Çevreye zarar veren birini çekinmeden uyarırım.	Kadın	2	1.3	14	9.3	30	19.9	64	42.4	41	27.2	151	100.0
	Erkek	3	2.8	15	13.8	40	36.7	31	28.4	20	18.3	109	100.0
	Toplam	5	1.9	29	11.2	70	26.9	95	36.5	61	23.5	260	100.0
	YAŞ												
	20-30 arası	2	1.0	22	11.2	59	30.1	65	33.2	48	24.5	196	100.0
	31-40 arası	2	5.7	3	8.6	6	17.1	16	45.7	8	22.9	35	100.0
	41-50 arası	0	0.0	3	15.8	3	15.8	12	63.2	1	5.3	19	100.0
	51-60 arası	1	10.0	1	10.0	2	20.0	2	20.0	4	40.0	10	100.0
	Toplam	5	1.9	29	11.2	70	26.9	95	36.5	61	23.5	260	100.0
	CİNSİYET												
8- Okulumuzda/işyerimizde çevre temizliği ile ilgili bir faaliyet düzenlenirse gönüllü katılmak isterim.	Kadın	1	0.7	13	8.6	27	17.9	56	37.1	54	35.8	151	100.0
	Erkek	6	5.5	12	11.0	29	26.6	42	38.5	20	18.3	109	100.0
	Toplam	7	2.7	25	9.6	56	21.5	98	37.7	74	28.5	260	100.0
	YAŞ												
	20-30 arası	6	3.1	21	10.7	42	21.4	72	36.7	55	28.1	196	100.0
	31-40 arası	0	0.0	4	11.4	9	25.7	14	40.0	8	22.9	35	100.0
	41-50 arası	1	5.3	0	0.0	4	21.1	7	36.8	7	36.8	19	100.0
	51-60 arası	0	0.0	0	0.0	1	10.0	5	50.0	4	40.0	10	100.0
	Toplam	7	2.7	25	9.6	56	21.5	98	37.7	74	28.5	260	100.0

Çizelge 3.8. Cinsiyete ve yaşa göre sosyal hizmet uzmanlarının çevresel davranış alt boyutuna yönelik tutumlarının dağılımı (devamı)

	CİNSİYET												
	Kadın	0	0.0	10	6.6	23	15.2	78	51.7	40	26.5	151	100.0
	Erkek	2	1.8	10	9.2	22	20.2	50	45.9	25	22.9	109	100.0
	Toplam	2	0.8	20	7.7	45	17.3	128	49.2	65	25.0	260	100.0
9- Arkadaşlarım beni çevreye duyarlı biri olarak bilir.	YAŞ												
	20-30 arası	2	1.0	17	8.7	37	18.9	91	46.4	49	25.0	196	100.0
	31-40 arası	0	0.0	3	8.6	5	14.3	19	54.3	8	22.9	35	100.0
	41-50 arası	0	0.0	0	0.0	0	0.0	14	73.7	5	26.3	19	100.0
	51-60 arası	0	0.0	0	0.0	3	30.0	4	40.0	3	30.0	10	100.0
	Toplam	2	0.8	20	7.7	45	17.3	128	49.2	65	25.0	260	100.0
	CİNSİYET												
10- Yaşanabilir bir çevre için gerekirse uzun süre ücretsiz çalışabilirim.	Kadın	9	6.0	32	21.2	55	36.4	37	24.5	18	11.9	151	100.0
	Erkek	18	16.5	27	24.8	30	27.5	24	22.0	10	9.2	109	100.0
	Toplam	27	10.4	59	22.7	85	32.7	61	23.5	28	10.8	260	100.0
	YAŞ												
	20-30 arası	25	12.8	48	24.5	60	30.6	42	21.4	21	10.7	196	100.0
	31-40 arası	2	5.7	7	20.0	13	37.1	9	25.7	4	11.4	35	100.0
	41-50 arası	0	0.0	1	5.3	8	42.1	8	42.1	2	10.5	19	100.0
	51-60 arası	0	0.0	3	30.0	4	40.0	2	20.0	1	10.0	10	100.0
	Toplam	27	10.4	59	22.7	85	32.7	61	23.5	28	10.8	260	100.0
	CİNSİYET												
11- Çevre konusundaki bilgilerimi arkadaşlarımla paylaşıyorum.	Kadın	1	0.7	23	15.2	39	25.8	60	39.7	28	18.5	151	100.0
	Erkek	2	1.8	12	11.0	34	31.2	37	33.9	24	22.0	109	100.0
	Toplam	3	1.2	35	13.5	73	28.1	97	37.3	52	20.0	260	100.0
	YAŞ												
	20-30 arası	2	1.0	30	15.3	61	31.1	63	32.1	40	20.4	196	100.0
	31-40 arası	1	2.9	2	5.7	8	22.9	17	48.6	7	20.0	35	100.0
	41-50 arası	0	0.0	1	5.3	2	10.5	13	68.4	3	15.8	19	100.0
	51-60 arası	0	0.0	2	20.0	2	20.0	4	40.0	2	20.0	10	100.0
	Toplam	3	1.2	35	13.5	73	28.1	97	37.3	52	20.0	260	100.0

Çizelge 3.8. Cinsiyete ve yaşa göre sosyal hizmet uzmanlarının çevresel davranış alt boyutuna yönelik tutumlarının dağılımı (devamı)

	CİNSİYET												
	Kadın	11	7.3	25	16.6	47	31.1	43	28.5	21	16.6	151	100.0
	Erkek	15	13.8	21	19.3	38	34.9	22	20.2	13	11.9	109	100.0
	Toplam	26	10.0	46	17.7	85	32.7	65	25.0	34	14.6	260	100.0
	YAŞ												
	20-30 arası	21	10.7	42	21.4	69	35.2	41	20.9	23	11.7	196	100.0
12- Bir ürün alırken atığının geri dönüşümlü olmasına dikkat ederim.	31-40 arası	5	14.3	2	5.7	9	25.7	10	28.6	9	25.7	35	100.0
	41-50 arası	0	0.0	1	5.3	4	21.1	11	57.9	3	15.8	19	100.0
	51-60 arası	0	0.0	1	10.0	3	30.0	3	30.0	3	30.0	10	100.0
	Toplam	26	10.0	46	17.7	85	32.7	65	25.0	38	14.6	260	100.0
	CİNSİYET												
	Kadın	7	4.6	26	17.2	53	35.1	44	29.1	21	13.9	151	100.0
	Erkek	14	12.8	18	16.5	36	33.0	30	27.5	11	10.1	109	100.0
13- Daha pahalı da olsa çevreye zarar vermeyen ürünleri tercih ederim.	Toplam	21	8.1	44	16.9	89	34.2	74	28.5	32	12.3	260	100.0
	YAŞ												
	20-30 arası	15	7.7	40	20.4	76	38.8	45	23.0	20	10.2	196	100.0
	31-40 arası	6	17.1	3	8.6	6	17.1	14	40.0	6	17.1	35	100.0
	41-50 arası	0	0.0	1	5.3	3	15.8	11	57.9	4	21.1	19	100.0
	51-60 arası	0	0.0	0	0.0	4	40.0	4	40.0	2	20.0	10	100.0
	Toplam	21	8.1	44	16.9	89	34.2	74	28.5	32	12.3	260	100.0

Çizelge 3.8’den de izlenebileceği gibi, “TV ve radyolarda çıkan çevre ile ilgili programları izliyorum” cümlesini uzmanların yarıya yakını (% 45.8) ara sıra olarak değerlendirmiştir. Bunu % 35.0 oranı ile ‘çok az’ ve % 10.4 oranı ile ‘çoğunlukla’ yanıtını verenler izlemektedir. Cinsiyete göre irdelendiğinde, TV ve radyolarda çıkan çevre ile ilgili programları ara sıra izleyen kadınların ve erkeklerin oranının birbirine yakın olduğu görülmektedir (% 45.7, % 45.9). Yaş değişkeni dikkate alındığında ise, TV ve radyolarda çıkan çevre ile ilgili programları 20-30 yaş arasında olanların ortalama yarısı (% 51.5) ara sıra izlediğini belirtirken, diğer yaş grupları arasında ilgili programları çok az izlediğini ifade edenlerin oranı daha yüksektir (51-60 yaş % 60.0, 31-40 yaş % 54.3 ve 41-50 yaş % 42.1).

“Çevreyle ilgili gelişmeleri günlük gazetelerden takip ediyorum” cümlesine sosyal hizmet uzmanlarının % 41.9’u ara sıra takip ediyorum yanıtını vermişlerdir. Bu cümleye çok az yanıtı verenler % 28.5 iken çoğunlukla takip ettiğini belirtenler % 20.0 oranındadır. Cinsiyet değişkeni dikkate alındığında, kadınların % 40.4’ü, erkeklerin % 44.0’ü çevreyle ilgili gelişmeleri günlük gazetelerden ara sıra takip etmektedirler. Bu konuda çok az yanıtını veren kadınların oranının erkeklerden yüksek olduğu saptanmıştır (% 29.8, % 26.6). Yaş değişkeni dikkate alındığında ise 31-40 yaş grubundakilerin yarıya yakını çevreyle ilgili gelişmeleri günlük gazetelerden ara sıra takip ettiği bulunmuş olup (% 45.7) bunu % 43.4 oranı ile 20-30 yaş arasında olanlar takip etmektedir. Çevreyle ilgili gelişmeleri günlük gazetelerden çok az takip ettiğini belirtenlerin oranları 41-50 yaş arasında olanlar için % 52.6, 51-60 yaş arasında olanlar için % 50.0’dir. Bu sonuca göre yaşa bağlı olarak çevreye yönelik gelişmeleri takip etme düzeyi azalmaktadır.

“Çevreyle ilgili konuları işleyen belgeseller izliyorum” cümlesi sosyal hizmet uzmanlarının % 40.4’ü tarafından ara sıra izliyorum şeklinde değerlendirilmiştir. Çok az izliyorum yanıtını verenlerin oranının % 28.5 olduğu görülmüştür. Araştırmaya katılan kadın ve erkek uzmanlar, çevre ile ilgili konuları işleyen belgeselleri ara sıra izlediklerini belirtmişlerdir (% 41.7, % 38.5). Konu ile

ilgili olarak 41-50 yaş arasında olan uzmanların yarısından fazlası (% 52.6) çok az yanıtını verdiği saptanmış olup diğer yaş grupları arasında ara sıra yanıtını verenlerin dağılımlarının birbirlerine yakın olduğu görülmüştür (51-60 yaş arası % 50.0, 20-30 yaş arasında % 41.8, 31-40 yaş arası % 40.0 ve 41-50 yaş arası % 21.1).

“Ders kitapları dışında çevreyle ilgili kitaplar okuyorum” cümlesine çoğunlukla ve ara sıra yanıtını verenlerin oranlarının birbirine yakın olduğu görülmüştür (% 33.5, % 32.3). Her zaman yanıtını verenlerin oranı ise % 22.3’tür. Cinsiyete göre değerlendirildiğinde, çevre ile ilgili kitapları çoğunlukla okuduğunu belirten erkeklerin oranının kadınlardan yüksek olduğu bulunmuştur (% 39.4, % 29.1). Ara sıra yanıtını verenlerin oranlarının ise birbirine yakın olduğu belirlenmiştir (% 33.1, % 31.2). Yaşa göre değerlendirme yapıldığında ise çevre ile ilgili kitapları çoğunlukla okuyanların 51-60 yaş arasındaki uzmanların olduğu görülmüş olup oranları % 50.0’dır.

“Çevreyle ilgili popüler dergileri takip ediyorum” cümlesine araştırmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarının çoğunluğunun katıldıkları belirlenmiştir (Her zaman % 33.1, çoğunlukla % 31.9). Cinsiyet değişkeni göz önüne alındığında, ‘her zaman’ yanıtını veren kadınların oranı (% 38.4) erkeklerden (% 25.7) yüksek iken ara sıra yanıtını verenlerin oranı birbirine yakındır (% 32.5, % 31.2). Yaş değişkeni göz önüne alındığında ise, 20-30 yaş grubunun % 36.2’si ‘her zaman’, 31-40 yaş grubunun % 34.3’ü ‘ara sıra’, 41-50 yaş grubunun % 42.1’i ile 51-60 yaş grubunun % 40.0’i ‘çoğunlukla’ şeklinde değerlendirmişlerdir.

“Çevreyle ilgili bilimsel makaleleri takip ediyorum” cümlesi ile ilgili tutumları incelendiğinde, araştırmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarının çoğunluğunun (% 65.0) bu tutum cümlesine her zaman ve çoğunlukla yanıtını verdikleri görülmektedir. Cinsiyete göre incelendiğinde, araştırmaya katılan kadınların % 70.9’u, erkeklerin % 56.8’i çevreyle ilgili bilimsel makaleleri takip etmektedir. Yaşa göre incelendiğinde ise, 20-30 yaş arasındakilerin % 68.4’ü, 31-40 yaş arasındakilerin % 57.1’i, 41-50 yaş arasındakilerin % 52.6’sı ve 51-60 yaş grubu arasındakilerin % 50.0’si bu görüşe ‘çoğunlukla’ yanıtını vermişlerdir.

“Çevreye zarar veren birini çekinmeden uyarırım” cümlesine genel toplamda katılımcıların % 36.5’i ‘çok az’ yanıtını vermiş olup % 26.9’u ‘ara sıra’ şeklinde ifade etmiştir. Cinsiyete göre incelendiğinde, kadınlar arasında ‘çok az’ yanıtını verenlerin (% 42.4), erkekler arasında ise ‘ara sıra’ yanıtını verenlerin oranlarının yüksek olduğu görülmüştür. Yaş değişkeni dikkate alındığında ise, cümleye ‘çok az’ yanıtını verenlerin oranlarının diğer seçeneklerden yüksek olduğu görülmüştür. Buna göre ‘çok az’ yanıtının 41-50 yaş grubu arasında (% 63.2) ‘hiç’ yanıtının ise 51-60 yaş grubu arasında diğer yaş gruplarından yüksek olduğu görülmüştür (% 40.0).

“Okulumuzda/işyerimizde çevre temizliği ile ilgili bir faaliyet düzenlenirse gönüllü katılmak isterim” görüşüne katılma durumları incelendiğinde; sosyal hizmet uzmanlarının % 37.7’sinin bu görüşe ‘çok az’, % 28.5’inin ‘hiç’ yanıtını verdikleri belirlenmiştir. Araştırmaya katılan kadınlarda cümleye ‘çok az’ yanıtını verenlerin oranı % 37.1 iken bu oran erkeklerde % 38.5’tir. Çevre temizliği faaliyetlerinde ‘hiç’ katılmadığını belirten kadınların oranının (% 35.8) erkeklerden yüksek olduğu (% 18.3) bulunmuştur. Sosyal hizmet uzmanlarının cümleye ilişkin tutumları yaşa göre incelendiğinde, 51-60 yaş grubundakilerin yarısı (% 50.0), 31-40 yaş arasındakilerin yarıya yakını (% 40.0), 41-50 ile 20-30 yaş arasındakilerin bir kısmı (% 36.8, % 36.7) okulda veya işyerinde çevre temizliği ile ilgili bir faaliyete gönüllü olarak çok az katılacaklarını ifade ettikleri saptanmıştır. Hiç yanıtını verenler değerlendirildiğinde 41-50 yaş grubundakilerin oranının diğer yaş gruplarından daha düşük olduğu görülmüştür (% 36.8).

“Arkadaşlarım beni çevreye duyarlı biri olarak bilir” cümlesine ilişkin görüşleri sorulduğunda, araştırmaya katılan uzmanların yaklaşık yarısının görüşe çok az katıldıkları bulunmuş (% 49.2) olup bunu % 17.3 oranı ile ara sıra yanıtını verenler takip etmektedir. Cümleye ‘hiç’ yanıtını verenler ise % 25.0’dır. Araştırmaya katılan kadınların % 51.7’si erkeklerin ise % 45.9’u arkadaşlarının kendisini çevreye karşı “çok az” duyarlı olarak tanımladıklarını ifade etmişlerdir. Cümle yaş değişkenine göre irdelendiğinde 41-50 yaş grubu arasında ‘çok az’

yanıtını verenlerin oranın diğer yaş gruplarından yüksek olduğu bulunmuştur (% 73.7).

Araştırmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarının “Yaşanabilir bir çevre için gerekirse uzun süre ücretsiz çalışabilirim” cümlesini % 32.7 oranı ile ara sıra, % 23.5 oranı ile çok az şeklinde değerlendirmişlerdir. Görüşe ara sıra yanıtını veren kadınların oranı erkeklerden yüksek iken (% 36.4, % 27.5) cümleyi daha olumlu değerlendiren erkeklerin oranının kadınlardan yüksek olduğu bulunmuştur (% 41.3, % 27.2). Yaş değişkeni dikkate alındığında 41-50 yaş grubu arasında ara sıra ve çok az yanıtını verenlerin oranlarının birbirine eşit olduğu görülmüş olup bu oranlar diğer seçeneklerden ve yaş gruplarından daha yüksektir (% 42.1, % 42.1).

“Çevre konusundaki bilgilerimi arkadaşlarımla paylaşıyorum” cümlesini değerlendirdiklerinde, sosyal hizmet uzmanlarının % 37.3’ü çok az, % 28.1’i ara sıra şeklinde yanıtlamış olup çevre konusunda hiç bilgi paylaşmadığını ifade edenlerin oranı % 20.0’dır. Cinsiyet değişkenine göre incelendiğinde, çok az yanıtını veren kadın ve erkeklerin oranlarının birbirine yakın olduğu görülmüştür (% 39.7, % 33.9). Yaş değişkenine göre irdelendiğinde; araştırma kapsamına alınan 41-50 yaş grubundaki uzmanların % 68.4’ü cümleye çok az yanıtını vermiş olup bunu 31-40 yaş arasındaki uzmanlar ile 20-30 yaş arasındaki uzmanlar takip etmektedir (% 48.6, % 40.0).

Araştırma kapsamına alınan sosyal hizmet uzmanlarının bir ürün alırken atığının geri dönüşümlü olmasına dikkat etme durumları incelendiğinde, % 32.7’sinin ara sıra, % 25.0’inin çok az yanıtını verdikleri saptanmıştır. Cümleye ‘hiç’ yanıtını verenlerin oranı % 14.6’dır. Cinsiyet değişkeni göz önüne alındığında ara sıra yanıtını veren erkek ve kadınların oranının birbirine yakın olduğu (% 34.9, % 31.1), çok az yanıtını verenlerin oranının ise kadınlarda daha yüksektir (% 28.5). Yaş değişkeni dikkate alındığında, 41-50 yaş grubundaki uzmanların yarından fazlası (% 57.9) çok az yanıtını, 20-30 yaş grubundaki uzmanların ise % 35.2’si ara sıra yanıtını vermiş olup diğer seçeneklerden yüksektir.

Sosyal hizmet uzmanlarının % 34.2'si ara sıra daha pahalı da olsa çevreye zarar vermeyen ürünleri tercih ettiklerini belirtmiş olup bu durumu çoğunlukla şeklinde değerlendirenler % 28.5'tir. "Daha pahalı da olsa çevreye zarar vermeyen ürünleri tercih ederim" görüşünü her zaman-çoğunlukla değerlendirenler % 25.0 oranında iken, 'hiç' yanıtını verenler % 12.3'tür. Bu cümleyi ara sıra-çok az değerlendiren kadınların oranının (% 35.1, % 29.1) erkeklerden yüksek olduğu görülmüştür (% 33.0, %27.5). 41-50 yaş kategorisinde daha pahalı da olsa çevreye zarar vermeyen ürünleri çok az tercih ettiklerini ifade edenlerin (%57.9), 20-30 yaş kategorisinde ise ara sıra olarak değerlendirenlerin (%38.8) oranı daha yüksektir.

3.3.2. Cinsiyete ve Yaşa Göre Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çevresel Düşünce Alt Boyutuna Yönelik Tutumları

Araştırma kapsamına alınan sosyal hizmet uzmanlarının "çevresel düşünce" alt boyutunda yer alan cümleleri değerlendirme durumları cinsiyet ve yaş değişkenleri dikkate alınarak Çizelge 3.9'da verilmiştir.

Çizelge 3.9. Cinsiyete ve yaşa göre sosyal hizmet uzmanlarının çevresel düşünce alt boyutuna yönelik tutumlarının dağılımı

ÇEVRESEL DÜŞÜNCE	Her zaman		Çoğunlukla		Ara sıra		Çok az		Hiç		Toplam			
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%		
1- Nesli tükenmekte olan canlılar çok abartılıyor, zaten doğada çok sayıda tür var, birkaçı tükense önemli değildir.	CİNSİYET													
	Kadın	1	0.7	1	0.7	5	3.3	22	14.6	122	80.8	151	100.0	
	Erkek	2	1.8	3	2.8	2	1.8	22	20.2	80	73.4	109	100.0	
	Toplam	3	1.2	4	1.5	7	2.7	44	16.9	202	77.7	260	100.0	
	YAŞ													
	20-30 arası	2	1.0	3	1.5	7	3.6	33	16.8	151	77.0	196	100.0	
	31-40 arası	0	0.0	1	2.9	0	0.0	3	8.6	31	88.6	35	100.0	
	41-50 arası	0	0.0	0	0.0	0	0.0	4	21.1	15	78.9	19	100.0	
	51-60 arası	1	10.0	0	0.0	0	0.0	4	40.0	5	50.0	10	100.0	
	Toplam	3	1.2	4	1.5	7	2.7	44	16.9	202	77.7	260	100.0	
	2- Tarihi yerlere para harcamak yerine lüks yollar yapılırsa ülkemiz için daha faydalıdır	CİNSİYET												
		Kadın	0	0.0	2	1.3	7	4.6	28	18.5	114	75.5	151	100.0
		Erkek	2	1.8	2	1.8	10	9.2	18	16.5	77	70.6	109	100.0
Toplam		2	0.8	4	1.5	17	6.5	46	17.7	191	73.5	260	100.0	
YAŞ														
20-30 arası		1	0.5	3	1.5	13	6.6	39	19.9	140	71.4	196	100.0	
31-40 arası		0	0.0	1	2.9	2	5.7	2	5.7	30	85.7	35	100.0	
41-50 arası		0	0.0	0	0.0	1	5.3	4	21.1	14	73.7	19	100.0	
51-60 arası		1	10.0	0	0.0	1	10.0	1	10.0	7	70.0	10	100.0	
Toplam		2	0.8	4	1.5	17	6.5	46	17.7	191	73.5	260	100.0	

Çizelge 3.9. Cinsiyete ve yaşa göre sosyal hizmet uzmanlarının çevresel düşünce alt boyutuna yönelik tutumlarının dağılımı (devamı)

3- Erozyon artık ülkemizde görülmemektedir.	CİNSİYET												
	Kadın	0	0.0	1	0.7	10	6.6	51	33.8	89	58.9	151	100.0
	Erkek	3	2.8	2	1.8	3	2.8	24	22.0	77	70.6	109	100.0
	Toplam	3	1.2	3	1.2	13	5.0	75	28.8	166	63.8	260	100.0
	YAŞ												
	20-30 arası	2	1.0	3	1.5	11	5.6	62	31.6	118	60.2	196	100.0
	31-40 arası	0	0.0	0	0.0	1	2.9	9	25.7	25	71.4	35	100.0
	41-50 arası	0	0.0	0	0.0	0	0.0	3	15.8	16	84.2	19	100.0
	51-60 arası	1	10.0	0	0.0	1	10.0	1	10.0	7	70.0	10	100.0
	Toplam	3	1.2	3	1.2	13	5.0	75	28.8	166	63.8	260	100.0
	4- Tarımda kullanılan böcek ilaçları çevre için faydalıdır.	CİNSİYET											
Kadın		0	0.0	0	0.0	14	9.3	51	33.8	86	57.0	151	100.0
Erkek		0	0.0	4	3.7	12	11.0	28	25.7	65	59.6	109	100.0
Toplam		0	0.0	4	1.5	26	10.0	79	30.4	151	58.1	260	100.0
YAŞ													
20-30 arası		0	0.0	3	1.5	23	11.7	69	35.2	101	51.5	196	100.0
31-40 arası		0	0.0	0	0.0	2	5.7	5	14.3	28	80.0	35	100.0
41-50 arası		0	0.0	0	0.0	1	5.3	2	10.5	16	84.2	19	100.0
51-60 arası		0	0.0	1	10.0	0	0.0	3	30.0	6	60.0	10	100.0
Toplam		0	0.0	4	1.5	26	10.0	79	30.4	151	58.1	260	100.0
5- Orman vasfını kaybetmiş arazilerin, ülkeye gelir getirmesi amacıyla satılmasında bir sakınca yoktur.		CİNSİYET											
	Kadın	0	0.0	2	1.3	11	7.3	27	17.9	111	73.5	151	100.0
	Erkek	2	1.8	5	4.6	16	14.7	12	11.0	74	67.9	109	100.0
	Toplam	2	0.8	7	2.7	27	10.4	39	15.0	185	71.2	260	100.0
	YAŞ												
	20-30 arası	2	1.0	5	2.6	21	10.7	34	17.3	134	68.4	196	100.0
	31-40 arası	0	0.0	0	0.0	4	11.4	2	5.7	29	82.9	35	100.0
	41-50 arası	0	0.0	0	0.0	2	10.5	2	10.5	15	78.9	19	100.0
	51-60 arası	0	0.0	2	20.0	0	0.0	1	10.0	7	70.0	10	100.0
	Toplam	2	0.8	7	2.7	27	10.4	39	15.0	185	71.2	260	100.0

Çizelge 3.9. Cinsiyete ve yaşa göre sosyal hizmet uzmanlarının çevresel düşünce alt boyutuna yönelik tutumlarının dağılımı (devamı)

6- Milli parklarda ve ormanlarda turizm amaçlı binaların yapımına devlet izin vermelidir.	CİNSİYET												
	Kadın	1	0.7	1	0.7	4	2.6	27	17.9	118	78.1	151	100.0
	Erkek	1	0.9	5	4.6	9	8.3	18	16.5	76	69.7	109	100.0
	Toplam	2	0.8	6	2.3	13	5.0	45	17.3	194	74.6	260	100.0
	YAŞ												
	20-30 arası	2	1.0	6	3.1	10	5.1	38	19.4	140	71.4	196	100.0
	31-40 arası	0	0.0	0	0.0	1	2.9	4	11.4	30	85.7	35	100.0
	41-50 arası	0	0.0	0	0.0	1	5.3	1	5.3	17	89.5	19	100.0
	51-60 arası	0	0.0	0	0.0	1	10.0	2	20.0	7	70.0	10	100.0
	Toplam	2	0.8	6	2.3	13	5.0	45	17.3	194	74.6	260	100.0
7- Ev yapmak için en iyisi sulak alanlar kurutulmalı ve o bölgelerde ev yapılmalıdır.	CİNSİYET												
	Kadın	0	0.0	1	0.7	4	2.6	15	9.9	131	86.8	151	100.0
	Erkek	0	0.0	4	3.7	2	1.8	14	12.8	89	81.7	109	100.0
	Toplam	0	0.0	5	1.9	6	2.3	29	11.2	220	84.6	260	100.0
	YAŞ												
	20-30 arası	0	0.0	5	2.6	4	2.0	27	13.8	160	81.6	196	100.0
	31-40 arası	0	0.0	0	0.0	1	2.9	0	0.0	34	97.1	35	100.0
	41-50 arası	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	19	100.0	19	100.0
	51-60 arası	0	0.0	0	0.0	1	10.0	2	20.0	7	70.0	10	100.0
	Toplam	0	0.0	5	1.9	6	2.3	29	11.2	220	84.6	260	100.0
8- Çevre kendi kendini temizlediği için insanların atıkları problem olmaz.	CİNSİYET												
	Kadın	0	0.0	0	0.0	3	2.0	15	9.9	133	88.1	151	100.0
	Erkek	1	0.9	2	1.8	3	2.8	15	13.8	88	80.7	109	100.0
	Toplam	1	0.4	2	0.8	6	2.3	30	11.5	221	85.0	260	100.0
	YAŞ												
	20-30 arası	1	0.5	1	0.5	6	3.1	23	11.7	165	84.2	196	100.0
	31-40 arası	0	0.0	0	0.0	0	0.0	4	11.4	31	88.6	35	100.0
	41-50 arası	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	5.3	18	94.7	19	100.0
	51-60 arası	0	0.0	1	10.0	0	0.0	2	20.0	7	70.0	10	100.0
	Toplam	1	0.4	2	0.8	6	2.3	30	11.5	221	85.0	260	100.0

Çizelge 3.9. Cinsiyete ve yaşa göre sosyal hizmet uzmanlarının çevresel düşünce alt boyutuna yönelik tutumlarının dağılımı (devamı)

9- Ozon tabakası özellikle Amerika üzerinde incelenmiş, Türkiye için bir tehlike yoktur.	CİNSİYET												
	Kadın	0	0.0	1	0.7	6	4.0	23	15.2	121	80.1	151	100.0
	Erkek	1	0.9	1	0.9	3	2.8	21	19.3	83	76.1	109	100.0
	Toplam	1	0.4	2	0.8	9	3.5	44	16.9	204	78.5	260	100.0
	YAŞ												
	20-30 arası	1	0.5	2	1.0	6	3.1	40	20.4	147	75.0	196	100.0
	31-40 arası	0	0.0	0	0.0	1	2.9	2	5.7	32	91.4	35	100.0
	41-50 arası	0	0.0	0	0.0	0	0.0	2	10.5	17	89.5	19	100.0
	51-60 arası	0	0.0	0	0.0	2	20.0	0	0.0	8	80.0	10	100.0
	Toplam	1	0.4	2	0.8	9	3.5	44	16.9	204	78.5	260	100.0
10- Odadan çıkarken ışığı kapatmak fazla bir enerji tasarrufu sağlamaz.	CİNSİYET												
	Kadın	0	0.0	1	0.7	6	4.0	18	11.9	126	83.4	151	100.0
	Erkek	2	1.8	5	4.6	2	1.8	16	14.7	84	77.1	109	100.0
	Toplam	2	0.8	6	2.3	8	3.1	34	13.1	210	80.8	260	100.0
	YAŞ												
	20-30 arası	1	0.5	5	2.6	5	2.6	31	15.8	154	78.6	196	100.0
	31-40 arası	0	0.0	0	0.0	2	5.7	2	5.7	31	88.6	35	100.0
	41-50 arası	0	0.0	0	0.0	1	5.3	1	5.3	17	89.5	19	100.0
	51-60 arası	1	10.0	1	10.0	0	0.0	0	0.0	8	80.0	10	100.0
	Toplam	2	0.8	6	2.3	8	3.1	34	13.1	210	80.8	260	100.0
11- Dünyada, insanların hiçbir zaman kirletmeyeceği kadar çok su vardır.	CİNSİYET												
	Kadın	0	0.0	2	1.3	5	3.3	17	11.3	127	84.1	151	100.0
	Erkek	1	0.9	2	1.8	1	0.9	16	14.7	89	81.7	109	100.0
	Toplam	1	0.4	4	1.5	6	2.3	33	12.7	216	83.1	260	100.0
	YAŞ												
	20-30 arası	1	0.5	3	1.5	5	2.6	31	15.8	156	79.6	196	100.0
	31-40 arası	0	0.0	1	2.9	0	0.0	0	0.0	34	97.1	35	100.0
	41-50 arası	0	0.0	0	0.0	0	0.0	2	10.5	17	89.5	19	100.0
	51-60 arası	0	0.0	0	0.0	1	10.0	0	0.0	9	90.0	10	100.0
	Toplam	1	0.4	4	1.5	6	2.3	33	12.7	216	83.1	260	100.0

Çizelge 3.9. Cinsiyete ve yaşa göre sosyal hizmet uzmanlarının çevresel düşünce alt boyutuna yönelik tutumlarının dağılımı (devamı)

12- Doğal kaynakların hızla tüketilmesi geleceğimiz için önemli sorundur.	CİNSİYET												
	Kadın	7	4.6	3	2.0	5	3.3	11	7.3	125	82.8	151	100.0
	Erkek	7	6.4	5	4.6	2	1.8	8	7.3	87	79.8	109	100.0
	Toplam	14	5.4	8	3.1	7	2.7	19	7.3	212	81.5	260	100.0
	YAŞ												
	20-30 arası	7	3.6	8	4.1	6	3.1	18	9.2	157	80.1	196	100.0
	31-40 arası	2	5.7	0	0.0	0	0.0	0	0.0	33	94.3	35	100.0
	41-50 arası	3	15.8	0	0.0	0	0.0	1	5.3	15	78.9	19	100.0
	51-60 arası	2	20.0	0	0.0	1	10.0	0	0.0	7	70.0	10	100.0
	Toplam	14	5.4	8	3.1	7	2.7	19	7.3	212	81.5	260	100.0
13- Türkiye'nin önemli sorunlarından biri çarpık kentleşmedir.	CİNSİYET												
	Kadın	4	2.6	1	0.7	13	8.6	29	19.2	104	68.9	151	100.0
	Erkek	4	3.7	4	3.7	5	4.6	19	17.4	77	70.6	109	100.0
	Toplam	8	3.1	5	1.9	18	6.9	48	18.5	181	69.6	260	100.0
	YAŞ												
	20-30 arası	5	2.6	4	2.0	16	8.2	39	19.9	132	67.3	196	100.0
	31-40 arası	1	2.9	0	0.0	2	5.7	5	14.3	27	77.1	35	100.0
	41-50 arası	1	5.3	1	5.3	0	0.0	1	5.3	16	84.2	19	100.0
	51-60 arası	1	10.0	0	0.0	0	0.0	3	30.0	6	60.0	10	100.0
	Toplam	8	3.1	5	1.9	18	6.9	48	18.5	181	69.6	260	100.0

Çizelge 3.9'dan da izlenebileceği gibi, “Nesli tükenmekte olan canlılar çok abartılıyor, zaten doğada çok sayıda tür var, birkaçı tükense önemli değildir” cümlesini sosyal hizmet uzmanlarının büyük çoğunluğu çok az-hiç olarak değerlendirmiştir (%16.9, %77.7). Cinsiyete göre irdelendiğinde, nesli tükenmekte olan canlıların önemsiz olduğu görüşüne çok az-hiç katılmayan kadın ve erkeklerin oranının birbirine yakın olduğu görülmektedir (% 95.4, % 93.6). Yaş değişkeni dikkate alındığında ise 31-40 yaş arasındakilerin büyük çoğunluğu (% 88.6), 41-50 yaş arasındakilerin % 78.9'u, 20-30 yaş arasındakilerin % 77.0'ı ve 51-60 yaş arasındakilerin % 50.0'ı nesli tükenmekte olan canlıların önemsiz olduğu görüşüne hiç katılmamaktadır. Bu durum onların nesli tükenmekte olan hayvanları önemsediklerini düşündürmektedir.

“Tarihi yerlere para harcamak yerine lüks yollar yapılırsa ülkemiz için daha faydalıdır” cümlesine sosyal hizmet uzmanlarının çoğunluğu “hiç” yanıtını vermişlerdir (%73.5). Bunu %17.7 oranı ile “çok az” yanıtını verenler takip etmektedir. Bu cümleye ‘çoğunlukla’ yanıtını verenlerin oranı % 6.5 iken, ‘çoğunlukla’ ve ‘her zaman’ yanıtını verenlerin oranının birbirine yakın olduğu görülmektedir (% 1.5, % 0.8). Cinsiyet değişkeni dikkate alındığında, cümleye çok az-hiç yanıtını veren kadınların oranının toplamda (% 94.0) erkeklerden (% 87.1) yüksek olduğu görülmüştür. Yaş değişkeni dikkate alındığında ise 31-40 yaş grubunun büyük çoğunluğu (% 85.7) tarihi yerlere para harcanmaktansa ülke için lüks yollar yapılmasının faydalı olacağı görüşüne hiç katılmamakta olup bunu % 73.7 oran ile 41- 50 yaş grubu takip etmektedir. Bu görüşe çok az katılan 41-50 yaş grubu ve 20-30 yaş grubunun oranlarının birbirine yakın olduğu belirlenmiştir (% 21.1, % 19.9).

“Erozyon artık ülkemizde görülmemektedir” cümlesi sosyal hizmet uzmanlarının %63.8 oranı ile hiç katılmadığı, %28.8 oranı ile çok az katıldığı bulunmuştur. Görüşe çoğunlukla ve her zaman katıldığını ifade edenlerin oranının düşük ve birbirine eşit olduğu görülmektedir (% 1.2, % 1.2). Cümleye hiç katılmayan erkek uzmanların oranının (% 70.6) kadınlardan (% 58.9) yüksek olduğu bulunmuştur. Konu ile ilgili olarak 41-50 yaş arasında olan uzmanların büyük çoğunluğunun (% 84.2) hiç yanıtını verdiği saptanmış olup bu oranın diğer

yaş gruplarından yüksek olduğu görülmüştür (31-40 yaş grubu % 71.4, 51-60 yaş grubu % 70.0, 20-30 yaş grubu % 60.2).

“Tarımda kullanılan böcek ilaçları çevre için faydalıdır” cümlesine ‘hiç’ ve ‘çok az’ yanıtını verenlerin oranlarının diğer seçeneklerden yüksek olduğu görülmektedir (% 58.1, % 30.4). Cümleye ‘her zaman’ yanıtını veren kimse bulunmamaktadır (% 0.0). Cinsiyete göre değerlendirildiğinde, görüşe hiç katılmayan erkek ve kadınların oranlarının birbirine yakın olduğu görülmektedir (% 57.0, % 59.6). Yaşa göre değerlendirme yapıldığında ise 41-50 yaş ve 31-40 yaş arasındakilerin çoğunluğu görüşe katılmamaktadır ve oranların birbirine yakın olduğu belirlenmiştir (% 84.2, % 80.0).

“Orman vasfını kaybetmiş arazilerin, ülkeye gelir getirmesi amacıyla satılmasında bir sakınca yoktur” cümlesine araştırmaya katılan uzmanlarının çoğunluğunun hiç katılmadığı belirlenmiştir (% 71.2). Cümleye sosyal hizmet uzmanlarının % 10.4’ü ara sıra katılmaktadır. Cinsiyet değişkeni göz önüne alındığında, ‘hiç’ yanıtını veren kadınların oranının (% 73.5) erkeklerden (% 67.9) yüksek, ‘ara sıra’ yanıtını veren erkeklerin oranının (% 14.7) ise kadınların oranının (% 7.3) yaklaşık iki katı kadar olduğu tespit edilmiştir. Yaş değişkeni göz önüne alındığında ise, 31-40 yaş arasındakilerin çoğunluğunun görüşe hiç katılmadığı bulunmuştur (% 82.9). Bunu % 78.9 oran ile 41-50 yaş arasında olanlar, % 70.0 oran ile 51-60 yaş arasında olanlar ve % 68.4 oran ile 20-30 yaş arasında olanlar izlemektedir.

“Milli parklarda ve ormanlarda turizm amaçlı binaların yapımına devlet izin vermelidir” cümlesi ile ilgili tutumları incelendiğinde, araştırmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarının büyük çoğunluğunun toplamda (% 91.9) bu tutum cümlesine ‘hiç’ (%74.6) ve ‘çok az’ (%17.3) yanıtını verdikleri görülmektedir. Cinsiyete göre incelendiğinde, araştırmaya katılan kadınların % 78.1’i ve erkeklerin % 69.7’si milli parklarda ve ormanlarda devlet tarafından turizm amaçlı binaların yapılmasına karşı çıkmaktadırlar. Yaşa göre incelendiğinde ise, 41-50 yaş arasındakilerin büyük çoğunluğu (% 89.5), 31-40 yaş arasındakilerin % 85.7’si,

20-30 yaş arasındakilerin % 71.4'ü ve 51-60 yaş arasındakilerin % 70.0'ı bu görüşe 'hiç' yanıtını vermişlerdir.

“Ev yapmak için en iyisi sulak alanlar kurutulmalı ve o bölgelerde ev yapılmalıdır” cümlesine genel toplamda katılımcıların tamamına yakını yanıtlarını 'hiç' ve 'çok az' (% 95.8) şeklinde değerlendirmiş olup cümleye her zaman yanıtını veren kimse bulunmamaktadır (% 0.0). Cinsiyete göre incelendiğinde, görüşe hiç katılmayan kadınlarının oranı (% 86.8) erkeklerden (% 81.7) yüksek iken, görüşe çok az katılan erkeklerin oranının (% 12.8) kadınlardan (% 9.9) yüksek olduğu bulunmuştur. Yaş değişkeni dikkate alındığında ise, cümleye 'hiç' yanıtını verenlerin oranının diğer seçeneklerden yüksek olduğu bulunmuştur. Buna göre, 'hiç' yanıtını 41-50 yaş grubu arasındakilerin tamamı (% 100.0), 31-40 yaş grubu arasındakilerin tamamına yakını (% 97.1), 20-30 yaş grubu arasındakilerin çoğunluğu (% 81.6) ve 51-60 yaş grubu arasındakilerin % 70.0'i vermiştir.

Araştırmaya katılan sosyal hizmet uzmanları “Çevre kendi kendini temizlediği için insanların atıkları problem olmaz” cümlesini % 85.0 oranı ile 'hiç', % 11.5 oranı ile 'çok az' şeklinde değerlendirmişlerdir. Görüşe her zaman ve çoğunlukla yanıt verenlerin oranının çok düşük ve birbirine yakın olduğu saptanmıştır (% 0.4, % 0.8). Cümleye 'hiç' yanıtını veren kadınların oranı (% 88.1) erkeklerden (% 80.7) yüksek iken, 'çok az' yanıtını veren erkeklerin oranının (% 13.8) kadınlardan (% 9.9) yüksek olduğu bulunmuştur. Yaş değişkeni dikkate alındığında 'hiç' yanıtını verenler arasında 41-50 yaş grubunun oranının yüksek olduğu görülürken (% 94.7), 'çok az' yanıtını verenler arasında 51-60 yaş grubunun oranının diğer yaş gruplarından yüksek olduğu saptanmıştır (% 20.0).

“Ozon tabakası özellikle Amerika üzerinde incelenmiş, Türkiye için bir tehlike yoktur” görüşüne katılma durumları incelendiğinde; sosyal hizmet uzmanlarının % 78.5'inin bu görüşe 'hiç', % 16.9'unun 'çok az' yanıtını verdikleri belirlenmiştir. Araştırmaya katılan kadınlarda cümleye 'hiç' yanıtını verenlerin oranı % 80.1 iken bu oran erkeklerde % 76.1'dir. Ozon tabakasının incelenmesinin Türkiye için bir tehlike olmadığına çok az katılan erkeklerin oranının (% 19.3)

kadınlardan (% 15.2) yüksek olduğu bulunmuştur. Sosyal hizmet uzmanlarının cümleye ilişkin tutumları yaşa göre incelendiğinde, 31-40 yaş arasında olanların büyük çoğunluğu (% 91.4), 41-50 yaş arasındakilerin büyük çoğunluğu (% 89.5), 51-60 yaş arasındakilerin çoğunluğu (% 80.0) ve 20-30 yaş arasındakilerin % 75.0'i ozon tabakasının incelmesinin Türkiye için bir tehlike olmadığı görüşüne hiç katılmamaktadırlar.

Araştırmaya katılan sosyal hizmet uzmanları “Odadan çıkarken ışığı kapatmak fazla bir enerji tasarrufu sağlamaz” cümlesini % 80.8 oran ile ‘hiç’, % 13.1 oran ile ‘çok az’ şeklinde değerlendirmişlerdir. Görüşe ‘hiç’ yanıtını veren kadınların oranının (% 83.4) erkeklerden (% 77.1) yüksek olduğu, ‘çok az’ yanıtını veren erkeklerin oranının (% 14.7) ise kadınlardan (% 11.9) yüksek olduğu bulunmuştur. Yaş değişkeni dikkate alındığında, odadan çıkarken ışığı kapatmanın enerji tasarrufu sağlamadığı görüşüne hiç katılmayan 41-50 yaş grubunun oranının (% 89.5) diğer yaş gruplarından yüksek olduğu görülmüştür (31-40 yaş grubu % 88.6, 51-60 yaş grubu % 80.0 ve 20-30 yaş grubu % 78.6).

“Dünyada, insanların hiçbir zaman kirletmeyeceği kadar çok su vardır” cümlesini değerlendirdiklerinde, sosyal hizmet uzmanlarının % 83.1’i ‘hiç’, % 12.7’si ‘çok az’ şeklinde yanıtlamış olup bu görüşe ara sıra katılanların oranı % 2.3’tür. Cinsiyet değişkenine göre incelendiğinde, ‘hiç’ yanıtını veren kadın ve erkeklerin oranlarının birbirine yakın olduğu görülmüştür (% 84.1, % 81.7). Yaş değişkenine göre irdelendiğinde ise, araştırma kapsamına alınan 41-50 yaş grubundaki uzmanların % 97.1’i cümleye ‘hiç’ yanıtını vermiş olup bunu 51-60 yaş arasındaki uzmanlar ile 41-50 yaş arasındaki uzmanlar takip etmektedir (% 90.0, % 89.5).

Araştırma kapsamına alınan sosyal hizmet uzmanlarının doğal kaynakların hızla tüketilmesini gelecek için önemli bir sorun olarak görme durumları incelendiğinde, % 81.5’inin ‘hiç’, % 7.3’ünün ‘çok az’, % 5.4’ünün ‘her zaman’ yanıtını verdikleri bulunmuştur. Cümleye ‘çoğunlukla’ (% 3.1) ve ‘ara sıra’ (% 2.7) yanıtını verenlerin oranlarının düşük olduğu belirlenmiştir. Cinsiyet değişkenine göre kadınların % 82.8’i, erkeklerin ise % 79.8’i doğal kaynakların

hızla tüketilmesinin gelecek için önemli bir sorun olmadığını düşünmektedirler. Cümleye ‘çok az’ yanıtını veren kadın ve erkek uzmanların oranlarının birbirine eşit olduğu saptanmıştır (% 7.3, % 7.3). ‘Her zaman’ yanıtını verenler erkeklerin oranı (% 6.4) kadınlardan yüksektir (% 4.6). Yaş değişkenine göre cümle irdelendiğinde, doğal kaynakların hızla tüketilmesinin gelecek için önemli bir sorun olduğunu düşünen 51-60 yaş kategorisindeki uzmanların oranının diğerlerinden yüksek olduğu (% 20.0) bulunmuş olup görüşe ‘hiç’ yanıtını vererek katılmayanların oranının ise 31-40 yaş arasındaki uzmanlarda diğer yaş gruplarına göre daha yüksek olduğu görülmüştür (% 94.3).

“Türkiye’nin önemli sorunlarından biri çarpık kentleşmedir” cümlesi değerlendirildiğinde sosyal hizmet uzmanlarının genel toplamda % 69.6’sı ‘hiç’, % 18.5’i ‘çok az’, % 6.9’u ‘ara sıra’, % 3.1’i ‘her zaman’, %1.9’u ise ‘çoğunlukla’ yanıtlarını vermişlerdir. ‘Hiç’ yanıtını veren kadın ve erkeklerin oranlarının birbirine yakın olduğu görülmüş olup (% 68.9, % 70.6) cümleye ‘çok az’ ve ‘ara sıra’ yanıtını veren kadınların oranlarının (% 19.2, % 8.6) erkeklerden yüksek olduğu bulunmuştur (% 17.4, % 4.6). “Türkiye’nin önemli sorunlarından biri çarpık kentleşmedir” cümlesine ‘hiç’ yanıtını verenlerin % 84.2’si 41-50 yaş kategorisindeki uzmanlar oluşturmaktadır. Bunu % 77.1 oranı ile 31-40 yaş grubu, % 67.3 oranı ile 20-30 yaş grubu ve % 60.0 oranı ile 51-60 yaş grubundaki sosyal hizmet uzmanları takip etmektedir. Cümleye ‘çok az’ yanıtını veren 51-60 yaş kategorisindeki uzmanlar % 30.0 oranı ile diğer yaş gruplarından daha yüksektir.

3.3.2. Cinsiyet ve Yaşa göre Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çevreye Yönelik Tutumları

Araştırma kapsamına dahil edilen sosyal hizmet uzmanlarının cinsiyet ve yaş değişkenleri dikkate alınarak çevresel davranış ve çevresel düşünceleri incelenmiştir. Cinsiyet değişkenine göre sosyal hizmet uzmanlarının çevreye yönelik tutumlarını belirlemek için t-testi; yaşa göre sosyal hizmet uzmanlarının çevreye yönelik tutumlarını belirlemek için de Kruskal Wallis testi yapılmış ve bunlara ilişkin analizler Çizelge 3.10’da verilmiştir.

Çizelge 3.10. Cinsiyet ve yaşa göre sosyal hizmet uzmanlarının çevreye yönelik tutumlarına ilişkin istatistik analiz sonuçları

Çevresel Tutum	Cinsiyet	N	$\bar{x}$	Sd	Df	İstatistik Analiz
Çevresel Davranış	Erkek	109	40.5046	9.65480	258	t-testi=0.329
	Kadın	151	40.8742	8.38117		
Çevresel Düşünce	Erkek	109	63.8624	7.90741	258	t-testi=1.861
	Kadın	151	65.4437	5.79843		
Yaş						
Çevresel Davranış	20-30	196	120.44	8.92104	3	KWH (χ^2): 16.03*
	31-40	35	151.94			
	41-50	19	180.18			
	51-60	10	158.30			
Çevresel Düşünce	20-30	196	124.08	6.39755	3	KWH (χ^2): 8.85*
	31-40	35	159.53			
	41-50	19	151.74			
	51-60	10	114.30			

* $p < 0.05$

Çizelge 3.10'dan da izlenebileceği gibi sosyal hizmet uzmanlarının çevresel davranış ve çevresel düşünce alt ölçeklerine ilişkin değerlendirmeleri üzerinde cinsiyetin istatistiksel açıdan etkili olmadığı ($p > 0.05$); yaş değişkenine bağlı olarak farklılık gösterdiği saptanmıştır ($p < 0.05$).

Sosyal hizmet uzmanlarının çevre sorunlarına yönelik farkındalık ölçeği ile çevresel tutum ölçeğinden aldıkları puanlar Çizelge 3.11'de gösterilmiştir.

Çizelge 3.11 . Sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalıkları ile çevreye yönelik tutum puanlarının dağılımı (n=260)

	Minimum	Maksimum	$\bar{X}$	Sd
Çevre Sorunlarına Yönelik Farkındalık Ölçeği				
Bilgi	3.00	8.00	7.31	1.07
Kavrama	0.00	10.00	7.01	2.31
Analiz	0.00	4.00	3.23	0.88
Değerlendirme	2.00	18.00	14.92	3.15
GENEL	12.00	40.00	32.49	5.53
Çevresel Tutum Ölçeği				
Çevresel Davranış	18.00	65.00	40.71	8.92
Çevresel Düşünce	23.00	65.00	60.28	6.39
GENEL	56.00	130.00	101.00	11.77

Çizelge 3.11 incelendiğinde çevre sorunlarına yönelik farkındalık ölçeği puan ortalamaları 32.49 ± 5.53 olarak saptanmıştır. Çevre sorunlarına yönelik farkındalık ölçeği puan ortalamalarının “bilgi” alt boyutunda 7.31 ± 1.7 . “kavrama” alt boyutunda 7.01 ± 2.31 , “analiz” alt boyutunda 3.23 ± 0.88 , “değerlendirme” alt boyutunda 14.92 ± 3.15 olarak belirlenmiştir. Bu puan ortalamaları potansiyel dağılımlarına göre incelendiğinde, sosyal hizmet uzmanlarının çevre sorunlarına yönelik farkındalık ölçeği puan ortalamalarının yüksek düzeyde olduğuna ulaşılmaktadır. Bu sonuç, sosyal hizmet uzmanlarının çevre konularında bilgi sahibi oldukları, çevre konularını kavradıkları, çevreyi iyi analiz ettikleri ve çevre hakkında değerlendirmelerinin iyi olduğu ve bunun sonucunda çevresel farkındalıklarının yüksek olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Sosyal hizmet uzmanlarının çevresel tutum ölçeği puan ortalamalarının 101.00 ± 11.77 olduğu görülmüştür. “Çevresel davranış” alt ölçeği puan ortalamalarının 40.71 ± 8.92 , “çevresel düşünce” alt ölçeği puan ortalamalarının ise 60.28 ± 6.39 olduğu belirlenmiştir. Elde edilen bu puan ortalamaları potansiyel

dağılımlarına göre sosyal hizmet uzmanlarının çevresel tutum ölçeği puan ortalamalarının yüksek olduğuna işaret etmektedir. Bu sonuç, sosyal hizmet uzmanlarının çevre koruma düşüncelerinin yüksek olduğu ve bunu davranışlarına yansıttıklarını ve bunun sonucunda çevreye yönelik tutumlarının olumlu olduğu şeklinde yorumlanabilir.

4. TARTIŞMA

Bir canlı olarak insanlar, başta fizyolojik ihtiyaçları olmak üzere tüm ihtiyaçlarını etkileşim içinde oldukları çevreden karşılar. Eline geçirdiği tüm doğal kaynakları dilediği gibi ve sorumsuzca kullanan insanlar bugün çevredeki aşırı kullanım nedeniyle önemli çevre sorunları ile karşı karşıyadır (Gökdayı, 1997). İnsanoğlu ilk defa sanayi devrimiyle çevreye/doğaya hakim olurken doğayla olan ilişkilerinde köklü bir değişimi de beraberinde getirmiştir. Genel anlamı içinde günümüzdeki çevre sorunları, daha çok üretimi ve daha fazla kaynak kullanımını desteklediğinden dolayı aynı zamanda tüketimin dışı vurulmuş halidir. Ne yazık ki verdiği zararların kendisini tehdit etmesini fark ettikten sonra çevre değerlerinin sürdürülebilirliğini sağlamak için arayışlara girmiştir. Böylelikle çevre sorunları yöresel bir sorun olmaktan daha çok tüm insanlığı ve canlıları ilgilendiren küresel bir sorun haline dönüşmüştür. Enerjinin geliştirilmesi, çevrenin korunması ve ekonomik büyüme her biri bir diğerini etkilemekte ve kimi zaman bu etki ciddi sorunlara yol açmaktadır. Örneğin, nükleer enerjinin gelişimi binlerce insanın yaşamına mal olan Çernobil patlamasına yol açmıştır. Birbirini etkileme açısından değerlendirildiğinde örneğin, otomobillerin egzoz gazını temizleme işlevi için araçların kullanımının artması, hava kirliliğini önleyecek, yakıt kullanımını azaltacaktır. Çevresel sorunların önlenmesinde, kaynakların korunmasında ve yeni enerji kaynaklarının geliştirilmesinde değer değişimine ihtiyaç vardır. Sosyal hizmet, birey ve bireyin sosyal ve fiziksel çevresi arasındaki işlevsiz etkileşimleri vurgulayarak ve kavramlaştırarak hem iyileştirmeyi hem de değiştirmeyi içermektedir. Bu noktada, sosyal hizmet çevre sorunlarının oluşmasına neden olan sosyal ve ekonomik kayıpları dikkate alarak sosyal sistemleri dengelemeye ve desteklemeye yardım eder. Küresel ekolojik krizleri ve çevresel sorunları anlamada ve bunlara tepki oluşturmada sosyal hizmetin rolü sosyal hizmetin değerlerinin küresel ekolojik yaklaşımı içerecek şekilde genişletilmesine bağlıdır. Bu kapsamda, sosyal hizmet odağında ekolojik krizleri ve çevresel sorunları irdelleyen çalışmalara ihtiyaç vardır. Ancak ülkemizde sosyal hizmet mesleği çerçevesinde çevre ve ekolojik yönelimli çalışmalara pek rastlanmamaktadır.

Konu ile ilgili literatür incelendiğinde dünyada ve Türkiye’de çevre ile ilgili pek çok araştırma yapıldığı görülmüş olup bugüne kadar yapılan çalışmalar genel olarak değerlendirildiğinde eğitim bilimleri açısından çoğunlukla öğrencilerinin çevre konusundaki bilgi düzeyleri, çevre bilinci ve çevre eğitimi gibi konulardan oluştuğu, sosyal bilimlerde çevrenin korunması, çevre politikaları, çevre hareketleri vb. konu başlıklarına yer verildiği görülmüştür. Mühendislik bilimleri dikkate alındığında, çevre sorunları ve bu sorunlara etki eden faktörleri belirleme ve gerekli teknik ürün ve sistemi üretme sürecine ilişkin çalışmaları kapsamaktadır. Araştırmaların her biri çevreyi kendi disiplin ve perspektiflerinden ele almaktadırlar.

Sosyal hizmet mesleğinde ekoloji ve doğa yönelimli yüksek lisans düzeyinde hiçbir çalışma bulunmamaktadır. Bu bağlamda, araştırmanın amacı, sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalık seviyelerinin saptanması ve çevreye yönelik tutumlarının belirlenmesidir. Bu açıdan, araştırma sosyal hizmet uzmanları ile bu konuda yapılan ilk çalışma olması yönüyle önemlidir. Bu bölümde yerli ve yabancı literatür derinlemesine incelenmiş ve konu ile bağlantılı olduğu düşünülen çalışma sonuçları, sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalık seviyeleri ve çevreye yönelik tutumlarına ilişkin bulgular ile karşılaştırılarak yorumlanmış ve tartışılmıştır.

Çalışma sonuçları, çevresel farkındalığa ilişkin araştırmalar ve çevreye yönelik tutumlara ilişkin araştırmalar alt başlıkları altında incelenmiştir.

Çevresel farkındalığı konu alan araştırmalar

Araştırmada, sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalık seviyelerine ilişkin bulgular değerlendirildiğinde; sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalık seviyelerinin yüksek olduğu bulunmuştur. Sosyal hizmet uzmanlarının çevre konularında bilgi sahibi oldukları, çevre sorunlarını kavradıkları, çevreyi iyi analiz edip değerlendirdikleri saptanmıştır. Literatür incelendiğinde, bireylerin çevresel farkındalık seviyelerini yüksek bulan ve araştırmanın bu yöndeki

bulgularını destekleyen çalışmalar bulunmaktadır. Purutçuoğlu (2008) yaptığı çalışmada, üniversite öğrencilerinin büyük çoğunluğunun su ve hava kirliliği ile ormansızlaşmanın oldukça ciddi çevre sorunları olduğunu ve bir an önce ele alınması gerektiğini düşündüklerini saptamıştır. Sadık, Çakan ve Artut (2009), yürüttükleri çalışmalarında, 11–12 yaş grubundaki çocukların çevre sorunlarına yönelik farkındalıklarını, onların yaptığı resimler ile incelemiştir. Araştırmada öğrencilerin en fazla algıladığı çevre sorunlarının hava, su ve davranış kirliliği olduğu bulunmuştur. Öğrenciler tarafından hava kirliliği siyah ve gri gökyüzü olarak, su kirliliği ormanların yok olması ve canlı türlerinin azalması şeklinde ve davranış kirliliği ise yerlere çöp atma, tükürme ve ağaçlara zarar verme davranışlarını gösteren insan figürleriyle çizilmiştir. Elm'in (2006) okul öncesi öğrencileriyle yapmış olduğu röportajlar, çocukların çevresel problemleri ayrıntılı olarak düşündüklerini, yaşanan alanların gittikçe azaldığını ve aynı zamanda doğal kaynakların kaybı ile kentleşme artışı tehlikelerinin farkında olduklarını açığa çıkarmıştır. Page (2000) çalışmasında. Avustralya'da yaşayan 4 ve 5 yaşlarındaki çocukların şimdiki çevresel problemlerin açık bir biçimde farkında oldukları sonucuna ulaşmıştır (Güven ve Aydoğdu. 2012).

Literatürde, sosyal hizmet uzmanların çevresel farkındalık seviyelerinin yüksek olduğunu gösteren araştırma sonuçlarının aksine çevresel farkındalık düzeyini oldukça düşük bulan araştırmalara da rastlanmaktadır. Oğuz, Çakıcı ve Kavas (2010) çalışmalarında, Ankara'da öğrenim gören üniversite öğrencilerinin çevresel farkındalığını belirlemeyi amaçlamış ve araştırma sonuçları, öğrencilerin çevre konularına yönelik birçok ders almalarına karşın beklenenin altında bir çevresel farkındalığa ve davranışa sahip olduğunu ortaya koymuştur. Kahraman, Yalçın, Özkan ve Aggöl (2008), sınıf öğretmenliği adaylarının küresel ısınma konusundaki farkındalıklarını ortaya koymayı amaçlamış ve analiz sonuçları öğretmen adaylarının küresel ısınma konusunda düşük bir farkındalık seviyesine sahip olduğunu göstermiştir. Özdemir, Yıldız, Ocaktan ve Sarışen (2004) yapmış oldukları araştırma ile tıp fakültesi öğrencilerinin, çevre sorunları ile ilgili farkındalık ve duyarlılıklarını belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırma sonucunda çevre sorunlarına yönelik farkındalık düzeyinin yüksek olduğu düşünülen bir toplum kesiminin farkındalık ve duyarlılık düzeyinin yetersiz olduğu görülmüştür.

Said ve arkadaşları (2002) yapmış oldukları çalışmada, Malezya'daki ikinci kademe öğrencilerinin çevre ve çevresel kaynaklar hakkındaki çevresel farkındalığını belirlemeyi amaçlamıştır. Verilerin sonuçları öğrencilerin sadece % 10'unun çevre ile ilgili kavramları tanımlayabildiğini ve sadece kirlilik gibi gözle görünen çevresel problemleri bildiğini ortaya koymuştur (Güven ve Aydoğdu, 2012).

Sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalıkları dikkate alındığında, cinsiyet değişkeninin yalnızca “kavrama” boyutu üzerinde etkili olduğu; yaş değişkeninin ise “bilgi” ve “değerlendirme” alt boyutu üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir. Çalışmada, çevresel farkındalık açısından kadınlarla erkekler arasında önemli bir fark olmadığı yalnızca çevre konularını kavrama açısından kadınların erkeklere oranla ortalama puanlarının yüksek olduğu, çevreye ilişkin sorunları daha iyi kavradıkları söylenebilir. Yılmaz ve arkadaşlarının (2009) yaptığı çalışmada da çevresel bilinç açısından erkek ve kadınların düzeyleri arasında önemli bir fark olmadığı belirlenmiştir. Özdemir ve arkadaşlarının (2004) yaptığı çalışmaya göre, kız öğrencilerin çevresel farkındalıklarının daha yüksek olduğu ve çevreyi korumaya yönelik tedbir alma konusunda da daha hassas oldukları tespit edilmiştir. Straughan ve Roberts'ın (1999) Amerika'da büyük bir üniversitenin 235 öğrencisi üzerinde yapmış oldukları araştırma, araştırma bulgularını destekler nitelikte olup çevresel kaygılara kadınların erkeklerden daha ilgili oldukları bulunmuştur. Bunun dışında, Yılmaz ve arkadaşlarının (2009) yaptığı araştırma, araştırma bulgularının aksine erkeklerin çevresel farkındalık düzeylerinin biraz daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çalışmaya göre, erkeklerin % 63.5'inin çevresel bilinç düzeyleri “fazla”, % 0.7'sinin “çok fazla” iken kadınlarda bu oranlar sırasıyla % 62.2 ve % 0.0'dır. Korhonen ve Lappalainen'in (2004) öğrenciler üzerinde yaptığı çalışmaya göre de erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre yüksek düzeyde çevresel farkındalığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sonuç olarak, farklı zaman ve farklı sahalarda yapılan çalışmalarda, erkek ve kadınların çevresel farkındalıklarının birçok faktöre bağlı olarak değişiklik gösterdiği ileri sürülmüştür. Bu nedenle eleştirel bakan birkaç çalışma, çevresel farkındalık ile cinsiyetin bir korelasyon içinde

olmadığını ancak kadınların erkeklere nazaran daha ahlaki bir tutum içinde olduğunu vurgulamıştır (Özbebek Tunç ve ark., 2012).

Çalışmada, çevresel farkındalık açısından 41-50 yaş grubunun ortalama puanları yüksek çıkarken. 20-30 yaş arasındaki ve 50-60 yaş arasındaki sosyal hizmet uzmanlarının ortalama puanları düşük çıkmıştır. Ziadat ve Ziadat'ın (2010) yaptığı araştırma, araştırma bulgularını güçlü bir şekilde destekler nitelikte olup bu araştırma, çevresel farkındalığın yaş ile doğrusal bir ilişki içinde olmadığı yönünde bulgulara ulaşmıştır. Mansuroğlu ve arkadaşlarının (2008) yaptığı çalışmada, araştırma bulgularını yansıtır şekilde 31-40 yaş grubunun çevresel farkındalık seviyesinin yüksek olduğu bulunmuştur (% 80.7). Yılmaz ve arkadaşlarının (2002) yapmış oldukları araştırmada, öğrencilerin çevre konusunda sahip oldukları bilgi düzeylerinin yetersiz olduğu. çevre kavramlarını yeterince öğrenmedikleri ve çevre sorunlarını tam olarak tanımadıkları sonucuna ulaşılmıştır (Yılmaz ve ark., 2009). Diğer bir yandan, Straughan ve Robert'ın (1999) araştırması. araştırma bulgularının aksine genç insanların çevresel kaygılara daha duyarlı olabileceği yönünde bulgulara ulaşmıştır (Özbebek Tunç ve ark., 2012). Özdemir ve arkadaşlarının (2004) yaptığı araştırma da bu bulguyu destekler nitelikte olup 21 yaş ve daha genç olanların 22 yaş ve daha üzerinelere göre çevresel duyarlılık puanlarının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Araştırma sonuçlarına göre, çevresel farkındalığın yaş ile birlikte artmadığı sonucuna ulaşılabilir. Dolayısıyla, seçilen örneklem grubunun çevresel farkındalık üzerinde etkili olabileceği söylenebilir.

Çevreye yönelik tutumu konu alan araştırmalar

Araştırmada, sosyal hizmet uzmanlarının çevreye yönelik tutumlarına ilişkin bulgular değerlendirildiğinde; çevresel davranış ve çevresel düşünce alt ölçeklerinde sosyal hizmet uzmanlarının ortalama puanlarının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç, sosyal hizmet uzmanlarının çevresel düşünce ve çevresel davranış açısından olumlu tutum sergilediklerini göstermektedir. Demirel ve arkadaşlarının (2014) bir sağlık ocağına başvuran bireylerle yaptıkları çalışmada, bireylerin çevresel tutum ölçeğinden aldıkları puanların ortalaması

çalışmada $\bar{x}=96.00$ olduğu görülmüş olup bu sonuç, bireylerin çevreye yönelik orta düzeyde yüksek bir tutum sergilediklerini göstermektedir. Altıparmak (2012) araştırmasında, üniversite öğrencilerinin çevreye yönelik tutum puanlarını $\bar{x}=80.20$ olarak bulmuştur. Bu sonuç, üniversite öğrencilerinin orta düzeyde çevreye yönelik tutum sergilediklerini ifade etmektedir. Sadık'ın (2013) öğretmen adaylarıyla yaptığı çalışmada, çevresel düşünce alt ölçeğine ait puanların ortalamasının $\bar{x}=63.52$ bulunmuştur. Bu sonuç, öğretmen adaylarının çevresel düşünce açısından olumlu tutum sergilediklerini göstermektedir. Bu bulgunun araştırmanın bulguları ile benzer nitelikte olduğu görülmektedir. Ancak aynı çalışmada, öğretmen adaylarının çevresel davranış alt ölçeği puan ortalamalarının $\bar{x}=37.79$ olduğu saptanmıştır olup bu sonuç, öğretmen adaylarının çevresel davranış açısından olumsuz yakın tutum sergilediklerini göstermektedir. Akıllı ve Yurtcan (2009) öğretmen adayları ile yaptıkları çalışmada, öğretmen adaylarının çevresel davranış puan ortalamalarının orta düzeyde ($\bar{x}=36.86$), çevresel düşünce puan ortalamalarının yüksek düzeyde ($\bar{x}=62.21$) olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Mansuroğlu ve arkadaşlarının (2010) yaptığı çalışmada, Antalya'da yaşayanların % 53.9'unun çevresel tutum düzeyinin "orta", % 24.2'sinin "fazla", % 18'inin "az", % 3.1'inin "çok fazla", % 0.8'inin çok az olduğu belirlenmiştir.

Sosyal hizmet uzmanlarının çevreye yönelik tutumları dikkate alındığında; cinsiyet değişkeninin çevresel davranış ve çevresel düşünce alt ölçeklerine göre anlamlı bir fark yaratmadığı saptanmıştır. Çevresel davranış alt ölçeğinde kadınların ortalama puanlarının yüksek olduğu; çevresel düşünce alt ölçeğinde ise erkeklerin ortalama puanlarının yüksek olduğu görülmüştür. Demirel ve arkadaşlarının (2014) bir sağlık ocağına başvuran bireylerle yaptıkları çalışmada, cinsiyet ile bireylerin çevresel tutum ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir ilişki olmadığı saptanmıştır. Uzun ve arkadaşlarının (2010) yaptığı çalışmada, araştırma bulgularını destekleyici yönde cinsiyetin çevreye yönelik tutum üzerinde önemli bir etkisinin olmadığı saptanmıştır. Kahyaoğlu ve arkadaşları (2008), ilköğretim öğretmen adayları ile yürüttükleri çalışmada, adayların çevreye karşı tutumlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediğine ulaşmışlardır. Öz Aydın ve arkadaşlarının (2013) yaptığı

çalışmada da okul öncesi öğretmen adaylarının çevreye yönelik tutum seviyeleri ile cinsiyet arasında önemli bir fark olmadığı belirlenmiştir. Araştırma bulgularının aksine Akıllı ve Yurtcan'ın (2009) yaptığı çalışmada, cinsiyetin hem çevresel davranış hem de çevresel düşünce alanlarında dolayısıyla; “çevreye yönelik tutum” üzerinde bir farklılığa sebep olduğu bulunmuştur. Aynı çalışmada, öğretmen adaylarının tutumlarının, cinsiyet faktörü dikkate alındığında kız öğrenciler lehine farklılaştığı tespit edilmiştir. Çabuk ve Karacaoğlu (2003) ile Deniz ve Genç (2007) tarafından yapılan çalışmalarda da kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre çevreye karşı daha duyarlı oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Mansuroğlu ve arkadaşlarının (2010) yaptığı çalışmada da cinsiyetin çevreye yönelik tutum üzerinde anlamlı bir fark yarattığı ortaya çıkmıştır ve bu çalışmaya göre kadınların çevreye yönelik tutumlarının erkeklere göre yüksek düzeyde olduğu kanıtlanmıştır. Tikka, Kuitunen ve Tynys (2000), kadınların, erkeklere nazaran çevre konusunda daha olumlu tutum sergiledikleri yönünde bulgulara ulaşımlardır (Akt: Okur ve Yalçın Özdilek, 2012).

Sosyal hizmet uzmanlarının çevreye yönelik tutumları dikkate alındığında; yaş değişkeninin çevresel davranış ve çevresel düşünce alt ölçeklerine göre anlamlı bir fark yarattığı belirlenmiştir. Çevresel davranış alt ölçeğinde 41-50 yaş grubunun, çevresel düşünce alt ölçeğinde de 31-40 yaş grubunun ortalama puanlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ek ve arkadaşlarının (2009) çalışmasında, 21 yaş ve üzeri öğrencilerin çevreye yönelik tutumları, 20 yaş ve altındaki öğrencilerin tutumlarına göre yüksek olarak bulunmuştur. Mansuroğlu ve arkadaşlarının (2010) yaptığı çalışmada, tüm yaş grupları değerlendirildiğinde çevreye yönelik tutumun orta düzeyde olduğu. 25-30 yaş arasında “çok yüksek”, 31-40 yaş arasında “yüksek” düzeyde olduğu bulunmuş olup bu sonucun araştırmanın bulguları ile örtüştüğü görülmektedir. Bu sonuçlardan farklı olarak, Koval ve Mertig (2002) gençlerin çevresel tutumlarını yaşlılara göre daha yüksek bulmuşlardır (Erkol ve Uğulu, 2013). Demirel ve arkadaşları (2014) bir sağlık ocağına başvuran bireylerle yaptığı çalışmada, yaşın bireylerin çevresel tutum ölçeğinden aldıkları puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki olmadığını belirlemişlerdir. Dolayısıyla, yaş ile birlikte çevreye yönelik tutum arasında doğrusal bir ilişki olmamakla birlikte araştırmalar

değerlendirildiğinde; 25-40 arası yaş grubunun çevreye yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu görülmektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalık seviyeleri ile çevreye yönelik tutumlarının belirlenmesi amacı ile yürütülen araştırmada, elde edilen bulgular, önce katılımcıların demografik özellikleri genel olarak değerlendirilmiş, daha sonra ölçekler ve ölçekleri oluşturan cümleler bazında cinsiyet ve yaş değişkenlerine göre dağılımlar irdelenmiş ve sonuçlara ilişkin öneriler getirilmeye çalışılmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçların daha önce yapılan araştırmalarla tutarlılık gösterdiği saptanmıştır. Farklılıkların ise katılımcı profili ve sayısı ile metottan kaynaklandığı söylenebilir. Bu bağlamda, sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalık seviyeleri ile çevreye yönelik tutumlarının ele alındığı, meslek elemanlarının çeşitlendirildiği karşılaştırmalı çalışmalar yapılarak ölçekler arasındaki ilişki farklı değişkenlerle değerlendirilebilir.

Araştırma sonuçlarına göre;

Sosyal hizmet uzmanlarının yarısından fazlasını kadınlar oluşturmaktadır. Çoğunluğu 20-30 yaş kategorisinde olup yarısından fazlası bekadır. Uzmanların dörtte üçü 2001-3000 TL arasında gelire sahiptir. Büyük çoğunluğu kadrolu çalışmaktadır. Çoğunluğu üniversite mezunu olup bunu yüksek lisans eğitimi yapanlar takip etmektedir. Çoğunluğunun meslekte 0-5 yıl arasında çalıştığı belirlenmiştir. “Çevre eğitimi” dersinin sosyal hizmet eğitiminde gerekliliği değerlendirildiğinde sosyal hizmet uzmanlarının büyük çoğunluğunun gerekli gördüğü tespit edilmiştir.

Sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalık seviyelerine ilişkin yüzdeler dağılımlar genel olarak incelendiğinde; bilgi düzeylerinin yüksek olduğu, çevre sorunlarını kavradıkları ve iyi analiz ettikleri, çevre sorunlarını değerlendirmede başarılı oldukları söylenebilir. Cinsiyet değişkeninin araştırma kapsamına alınan sosyal hizmet uzmanlarının bilgi, analiz ve değerlendirme alt ölçeği üzerinde önemli bir etkisinin olmadığı ($p>0.05$); kavrama alt boyutuna göre önemli bir etkisinin olduğu görülmüştür ($p<0.05$). Buna göre, kadınların ortalama puanları erkeklerden yüksektir. Bu durum kadınların çevre sorunlarının farkında

olması ve nedenlerini kavraması konusunda daha başarılı olduklarını göstermektedir. Yapılan çalışmalar, yüksek farkındalık düzeyinin tutum-davranış ilişkisini güçlendirdiğini ortaya koymaktadır (Güven ve Aydoğdu, 2012). Toplumsal açıdan bakıldığında bu sonuç üzerinde 1970'li yıllarda başlayan feminist hareket ve eylemlerin etkili olduğu söylenebilir. Çevre sorunlarına yönelik farkındalık ölçeğinin alt boyutları üzerinde yaşın kavrama ve analiz boyutlarına göre bir etkisinin olmadığı ($p>0.05$); bilgi ve değerlendirme boyutları üzerinde önemli bir etkisinin olduğu saptanmıştır ($p<0.05$). Bu sonuçlara göre, 51-60 yaş arası sosyal hizmet uzmanlarının sıra ortalamalarının diğer yaş gruplarına göre daha düşük olduğu bulunmuş olup çevresel farkındalığa ilişkin bilgi düzeylerinin düşük olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, bu yaş grubunun değişen koşullara uyum sağlama, yenilikleri takip etme gibi olgulara ilgisiz yaklaşım göstermelerinden kaynaklanabilir. Çalışmada, çevresel farkındalığın yaş ile doğrusal bir ilişki içinde olmadığı yönünde bulgulara ulaşılmıştır.

Araştırma kapsamına alınan sosyal hizmet uzmanlarının çevreye yönelik tutumlarına ilişkin bulgular değerlendirildiğinde ise uzmanların çevreye yönelik tutumlarının yüksek olduğu belirlenmiş olup bu sonuç, olumlu tutum sergilediklerini göstermektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının çevresel davranış ve çevresel düşünce alt ölçeklerine ilişkin değerlendirmeleri üzerinde cinsiyetin istatistiksel açıdan etkili olmadığı ($p>0.05$); yaş değişkenine bağlı olarak farklılık gösterdiği saptanmıştır ($p<0.05$). Çevreye yönelik davranış tek boyutlu yapıda değildir. Genel davranış, çevre topluluklarına katılma, bunları destekleme, antlaşmaları imzalama gibi faaliyetleri kapsamaktadır. Bu tür davranışlar, doğrudan ve eylemci davranışlardan farklı olarak kamu politikalarını etkiler ve çevreye fayda sağlar. Özel davranış ise yeşil tüketim, geri dönüşüm, organik gıda tüketimi gibi faaliyetleri içerir (Purutçuoğlu, 2008). Çevresel davranış alt ölçeğinde 41-50 yaş arası sosyal hizmet uzmanlarının ortalama puanlarının daha yüksek olduğu görülmüştür ($\bar{x} = 180.18$). 41-50 yaş grubu sosyal hizmet uzmanlarının aldıkları yüksek puan, bu yaş grubundakilerin daha sorumluluk sahibi davranış kalıplarına ve normlarına alışmış kurallara uyma eğiliminde olan kendilerini ve çevrelerini kontrol edebilen ve daha kararlı davranan bireyler olduğunu düşündürmektedir. 41-50 yaş grubu çevreye yönelik olumlu

davranışların oluşmasında, ekolojik kültürün gelişmesinde rol model olarak görülmektedir. 20-30 yaş grubu sosyal hizmet uzmanlarının yeni mezun olmaları ve mesleklerinde ilk yılları olması nedeniyle ortalama puanları ($\bar{x} = 120.44$) daha düşük bulunmuş olup bu durum, bu yaş grubunun çevreye yönelik tutumlarının olumlu yönde değiştirilmesine ve çevresel farkındalıklarının arttırılarak davranışlarına yansımaya ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Çevresel düşünce alt ölçeği değerlendirildiğinde ise 31-40 yaş arası sosyal hizmet uzmanlarının ortalama puanlarının diğerlerinden daha yüksek olduğu saptanmıştır ($\bar{x} = 159.53$). Erikson'un psikososyal gelişim dönemleri incelendiğinde; bu yaş grubu arasında kendini göstermek, kabul ettirmek ve geleceğe dönük sorumluluk alabileceğini ispatlamak istediği bir dönem olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, bu sonuç, bu yaş grubundakilerin çevresel düşüncelerini davranışlara aktarmada daha başarılı olmalarından kaynaklanabilir. 51-60 yaş kategorisindeki sosyal hizmet uzmanlarının ortalama puanlarının diğer yaş gruplarından daha düşük olduğu görülmektedir ($\bar{x} = 114.30$). Bu yaş grubunun aktif meslek yaşantılarının sonlarına yaklaşmaları, daha irrasyonel düşünceye sahip ve yanlış algılamalara açık olmaları, Erikson'un psiko-sosyal gelişim kuramına göre durgunluk evresinin bir özelliği olarak bireylerin çevreleri ile yoğun etkileşime girememeleri çevresel düşünce ortalama puanlarının düşük olma nedeni olarak görülebilir. Bunun yanında, bu sonucun ortaya çıkmasında 1960 ve 1965'li yıllarda II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan ağır travmalar, soğuk savaş dönemi, küresel ekonomik buhranın toplumsal yapı üzerinde etkili olması; 1990 ve sonrasında ise neo-liberal politikalar ve küreselleşmenin etkili olması söylenebilir.

Araştırmadan elde edilen bulgulara ilişkin öneriler:

- Sosyal hizmet eğitimi kapsamında çevre eğitimine ayrıca yer verilmesi gerekmektedir. Dünyada sosyal hizmet eğitimi veren üniversitelerin müfredat programları incelendiğinde, lisans ve lisansüstü düzeyde çevre/ekoloji ile ilgili derslerin verildiği tespit edilmiş olup ülkemizde sosyal hizmet bölümlerinde de lisans ve lisansüstü düzeyde çevre/ekoloji ile ilgili derslere gereksinim olduğu düşünülmektedir.

- Sosyal hizmet uzmanlarının müracaatçılarda çevreye duyarlı davranış geliştirmeleri konusunda onları destekleyecek ekoloji temelli sosyal hizmet müdahaleler yapması önemli görülmektedir.
- Sosyal hizmet veren kuruluşlarda peyzaj düzenlemelere önem verilmeli ve özellikle incinebilir grupların (suçlu çocuk ve yetişkin, korunmaya muhtaç çocuk) çevre ile ilgili etkinliklere aktif olarak katılmaları desteklenmelidir.
- Sosyal hizmet mesleği ve disiplini çerçevesinde çevre ve ekoloji ile ilgili akademik çalışmaların artırılması teşvik edilmelidir.
- Sosyal hizmet, doğa için birey ve toplumsal saygı bağlamında bireylerin kendi geleceğini belirlemesini ve saygı göstermeyi teşvik etmelidir. Kendine saygı ve doğaya saygı birbirinden ayrılamaz.
- Sosyal hizmet, küresel eşitliğe inanmaktadır. Bir başka deyişle, dünyadaki tüm insanlar, dünyanın tüm kaynaklarını eşit bir şekilde paylaşmalıdır. Ne yazık ki, gelişmiş ülkeler küresel kaynakları orantısız şekilde tükettiği için böyle bir uyum söz konusu değildir.
- Sosyal hizmet, dünya kaynaklarının sürdürülebilir kullanımını teşvik eden sosyal ve ekonomik politikaları daha çok desteklemelidir.
- Sosyal hizmet, yalnızca insan ve onun sosyal çevresi arasındaki etkileşim ile ilgilenmez; aynı zamanda Dünyanın biyosferini de içine alan tüm sistemler arasında birbirine bağlı bir etkileşimde bulunur.
- Sosyal hizmetin, biyosferin bütünlüğüne saygı duyan sosyal, politik ve ekonomik sistemleri teşvik etme sorumluluğu bulunmaktadır. Bu destek, mevcut ekolojik zararları ve kaynak tüketimini tersine çevirecek ekonomik, sosyal ve politik örgütlerin yeni çareler/yollar bulmasını içermelidir.

- Sosyal hizmet, doğal ekosistemin bütünlüğüne güvenmektedir. Bu kapsamda biyosferi taşıyan kapasiteyi kabul eder ve sınırlarına saygı duyar.
- Sosyal hizmet, çeşitlilik ilkesine değer verir. Biyosferi şekillendiren ekolojik niş ve canlı türlerinin çeşitliliği insanların ırklarını, etnik gruplarını, kültürlerini ve değerlerini yansıtır.
- Sosyal hizmet, küresel ve evrensel bir yaklaşımı varsayar. İnsanın diğer canlı türlerinden bir üstünlüğü yoktur ve biyosferin ayrılmaz bir parçasıdır. Evrenin her bir parçası birbiri ile bağlantılıdır.
- Sosyal hizmet, insanoğlunu, dünya kaynaklarını idare etmesi için teşvik etmelidir.
- Sosyal hizmet, meslek elemanlarının şimdi ve gelecekteki canlı sistemlerinin yaşam kalitesini ya da sürdürülebilirliğini olumsuz etkileyecek zararlar ile ilgili bilgi sahibi olduklarında bunu açıklama yükümlülükleri olduğunu kabul eder.
- Sosyal hizmet, ekolojik olarak ses getiren, insancıl ve sürdürülebilir bir yaşam tarzı yaratmak için insanın aklına ve teknolojiye başvuracak ahlaki bir kapasiteye sahip olduğunu düşünür.
- Sosyal hizmet, insanların temel iyilik haline inanır. İnsanoğlu, ekolojik sorumlu bir yaşam tarzı için çaba gösterdiğinde dünya kaynakları ile uyumlu bir şekilde yaşayacaktır (Berger and Kelly, 1993).

ÖZET

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çevresel Farkındalık Seviyeleri ile Çevreye Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi

Bu araştırma, sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalık seviyeleri ile çevreye yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla planlanmış ve yürütülmüştür. Sosyal hizmetin mesleki örgütlenmelerine ilişkin derneklerin mail grubu ve sosyal medya hesaplarına kayıtlı ve araştırmaya istekli 260 (151 kadın, 109 erkek) sosyal hizmet uzmanı araştırma kapsamına alınmıştır. Araştırma materyalinin toplanmasında online anket tekniği kullanılmış olup, oluşturulan online anket link aracılığıyla Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği ve Sosyal Hizmet Meslekte Birlik Derneği'nin mail grupları ve sosyal medya hesaplarında paylaşılmıştır. Online anket formu, sosyal hizmet uzmanlarının sosyo-demografik bilgileri, çevresel farkındalık seviyeleri ve çevreye yönelik tutumlarını belirlemeye yönelik "Sosyo-Demografik Bilgi Formu", Güven ve Aydoğdu (2012) tarafından geliştirilen "Çevre Sorunlarına Yönelik Farkındalık Ölçeği" ve Uzun ve Sağlam (2006) tarafından geliştirilen "Çevresel Tutum Ölçeği" olmak üzere üç aşamadan oluşmuştur. Sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalık seviyeleri ile çevreye yönelik tutumlarının incelendiği araştırmada, cinsiyet ve yaş açıklayıcı değişken olarak göz önüne alınmıştır. Çevre sorunlarına yönelik farkındalık ve çevresel tutum ölçeklerinin her bir faktörü üzerinde cinsiyet ve yaşa göre çapraz tablolar oluşturulmuştur. Her bir alt ölçek üzerinde değişkenlerin etkisi cinsiyet durumuna göre t-testi; yaşa göre ise parametrik olmayan testlerden Kruskal Wallis testi ile değerlendirilmiştir. Ayrıca ölçekler, aritmetik ortalama, minimum ve maksimum değerler ve standart sapma gibi istatistiksel yönlerden değerlendirilmiştir.

Araştırma kapsamına alınan sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalık seviyeleri üzerinde cinsiyetin yalnızca kavrama alt boyutu üzerinde; yaşın ise bilgi ve değerlendirme alt boyutunda etkili olduğu görülmüştür ($p<0.05$). Çevreye yönelik tutumlar irdelendiğinde, yaş hem çevresel davranış hem de çevresel düşünce alt boyutları üzerinde etkili iken ($p<0.05$), cinsiyetin herhangi bir farklılık yaratmadığı bulunmuştur ($p>0.05$). Sosyal hizmet uzmanlarının çevre sorunlarına yönelik farkındalık ölçeği ile çevresel tutum ölçeği puan ortalamalarının yüksek olduğu saptanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Çevresel farkındalık, çevreye yönelik tutum, sosyal hizmet, sosyal hizmet uzmanı.

SUMMARY

Investigating the Levels of Environmental Awareness of Social Workers and Their Attitudes Toward Environment

This research aims to investigate the levels of environmental awareness and attitudes toward environment of social worker 260 (151 woman and 109 man) social workers who are registered google groups and social media accounts of associations about vocational organizations of social work and volunteer to the research were included. In the collection of the research material was used the technique of online survey. Created online survey were shared google groups and social media accounts of Turkish Association of Social Workers and Turkish Union Association of Social Work Profession via the link. Online questionnaire was divided into three phases. They are socio-demographic information form to identify socio-demographic information of social workers, the Awareness Scale toward Environmental Problems was developed by Guven and Aydogdu (2012) to identify environmental awareness of social workers, and the Environmental Attitude Scale was developed by Uzun ve Saglam (2006) to identify attitude toward environment of social workers. In the research, gender and age were evaluated explanatory variables. Cross-tables were created for each subscales of the Awareness Scale toward Environmental Problems and the Environmental Attitude Scale by gender and age. The effect of variables for each subscale of the scales was evaluated t-test analysis by gender and Kruskal Wallis test analysis by age. In addition, the scales were evaluated in terms of arithmetic mean, minimum and maximum values, and standard deviations.

It was found that gender affect only comprehension subdimensions, and age affect knowledge and evaluation subdimensions on environmental awareness of social workers who were included the research ($p < 0.05$). It was determined that gender didn't affect and age affect both environmental behaviour and environmental considerations subscales of the attitudes toward environment of social workers ($p < 0.05$). It was also investigated that the Awareness Scale toward Environmental Problems and the Environmental Attitude Scale mean scores of social workers are high.

Keywords: Environmental awareness. attitude toward environment. social work. social worker.

KAYNAKLAR

- Anonim (2014). Erişim: [www.mebk12.meb.gov.tr]. Erişim Tarihi: 31.10.2014.
- Anonim (2014). Erişim: [www.cevre.terimleri.com]. Erişim Tarihi: 09.09.2014.
- Anonim (2014). Erişim: [www.cevreonline.com]. Erişim Tarihi: 08.09.2014.
- Anonim (2014). Erişim: [<http://www.lth.se/asasd>]. Erişim Tarihi: 08.03.2014.
- Anonim (2013). Erişim: [www.tdk.gov.tr]. Erişim Tarihi: 31.08.2013.
- Australian Association of Social Workers (AASW) (2010). Code of Ethics. Erişim: [<http://www.aasw.asn.au/document/item/740>]. Erişim Tarihi: 14.09.2013.
- AÇMA, B. (2005). *Kentleşme ve Çevre Sorunları*. Anadolu Üniversitesi Yayınları. Eskişehir.
- AFACAN, Ö ve DEMİRCİ GÜLER, M. P. (2011). Sürdürülebilir Çevre Eğitimi Kapsamında Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması. 2nd International Conference on New Trends in Education and Their Implications. 27-29 April. Siyasal Kitabevi. Ankara.
- AKKURT, N. D. (2007). Aktif Öğrenme Tekniklerinin Lise 1. Sınıf Öğrencilerinin Ekoloji ve Çevre Kirliliği Konusunu Öğrenme Başarılarına ve Çevreye Yönelik Tutumlarına Etkisi. Yüksek Lisan Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Öğretmenliği Anabilim Dalı. Ankara.
- AKSU, C. (2011). *Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre*. Güney Ege Kalkınma Ajansı Yayını.
- ALTIPARMAK, S. (2012). Üniversite Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Tutumları. *Uluslararası Hakemli Akademik Sağlık ve Tıp Bilimleri Dergisi*. **3 (2)**: 94-106. [Elektronik Dergi].
- AYDIN, F. ve ÇEPNİ, O. (2012). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Tutumlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi (Karabük İli Örneği). *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*. **18**: 189-207. [Elektronik Dergi].
- BAL, A. D. (2009). Çevre İle İlgili Yeni Yaklaşımlar. Ed.: Mustafa Aydoğdu ve Kudret Gezer. *Çevre Bilimi*. 4. Baskı. Anı Yayınları. Ankara.
- BAŞ, O. (2011). “Ortaöğretim Kurumlarında Çevre Bilincinin Yöneticiler ve Öğretmenler Tarafından Algılanma ve Benimsenme Düzeyi”. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

- BERBEROĞLU, E. O. ve UYGUN, S. (2012). Çevre Farkındalığı-Çevre Tutumu Arasındaki İlişkinin Yapısal Eşitlik Modeli İle Sınanması. *Eğitim Fakültesi Dergisi*. **25 (2)**: 459-473. [Elektronik Dergi].
- BERGER, R. L., FEDERICO, R. C., and MCBREEN, J. T. (1991). *Human Behavior: A Perspective for the Helping Professions* (3rd ed.). New York: Longman.
- BERGER, R.M. and KELLY, J.J. (1993). Social Work in the Ecological Crisis. *Social Work*, **38 (5)**: 521-526.
- BESTHORN, F. H. ve CANDA, E. R. (2002). Revisioning Environment: Deep Ecology for Education and Teaching in Social Work. *Journal of Teaching in Social Work*. **22 (1/2)**: 79–101 [Electronic Journal].
- BESTHORN, F. and MCMILLEN, D. (2002). The Oppression of Women and Nature: Ecofeminism As A Framework for an Expanded Ecological Social Work. *Families in Society*. **83 (3)**: 221-232 [Electronic Journal].
- BİLGİN, A. (2012). “Teori ve Aksiyoloji”. *Teorik Biyoloji ve Sistem Teorisi Açısından Ekosistem ve Ekonomi: Doğa Korumanın Ekonomik Sisteme Entegrasyonu 2* Orman ve Su İşleri Bakanlığı Yayınları.
- BOOKCHIN, M. (2013). *Ekolojik Bir Topluma Doğru*. Çev. Abdullah Yılmaz. Sümer Yayıncılık. İstanbul.
- BORRELL, C., LANE, S. and FRAZER, S. (2010). Integrating Environmental Issues into Social Work Practice: Lessons Learnt from Domestic Energy Auditing. *Australian Social Work*. **63 (3)**. [Electronic Journal].
- BOZKURT, O. (2009). “Çevre Eğitimi”. Ed.: Mustafa Aydoğdu ve Kudret Gezer. *Çevre Bilimi*. Anı Yayınları. 4. Baskı. Ankara.
- BRENNAN, E. (2010). Definitions for Social Sustainability and Social Work. *CSWE Conference*. Portland State University.
- British Association of Social Workers (BASW) (2002). Code of Ethics. Erişim: [<http://www.basw.co.uk/about/code-of-ethics/>]. Erişim Tarihi: 14.09.2013.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş., KILIÇ ÇAKMAK, E., AKGÜN, Ö. E., KARADENİZ, Ş. ve DEMİREL, F. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Pegem Akademi Yayınları. 3. Baskı. Ankara.
- Caribbean Business (2006). Puerto Ricans Overwhelmingly Concerned About the Environment. *Caribbean Business*. pp. 16-17. [Electronic Journal].

- CILGA, İ. (2004). *Bilim ve Meslek Olarak Türkiye’de Sosyal Hizmet*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayınları. Ankara.
- CİCOS, P. (2010). Sağlık Bakanlığı’na Bağlı Hastanelerde Çalışan Sosyal Hizmet Uzmanlarının Karşılaştıkları Sorunlar (İstanbul İli Örneği). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- COATES, J. (2003). *Ecology and Social Work*. Halifax: Fernwood Publishing.
- COLON-VILA, L. (2008). “Ecological Education: Teaching for Sustainability and the Whole Child”. Erişim: [<http://amauta.upra.edu>]. Erişim Tarihi: 14.09.2013.
- CONNELLY, J. and SMITH, G. (2003). *Politics and the Environment: From Theory to Practice*. Routledge Yayınları. 2. Basım. Londra ve New York.
- ÇABUK, B. ve KARACAOĞLU, O. C. (2003). Üniversite Öğrencilerinin Çevre Duyarlılıklarının İncelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. **36**: 189-198. [Elektronik Dergi].
- ÇEPEL, N. (1996). *Çevre Koruma ve Ekoloji Terimleri Sözlüğü*. (2. Baskı). İstanbul: TEMA Vakfı Yayınları.
- ÇEPEL, N. (2006). *Ekoloji. Doğal Yaşam Dünyaları ve İnsan*. Palme Yayıncılık. Ankara.
- ÇETİNGÖZ AKBAY, G. (2012). “İlköğretim 6. 7. ve 8. Sınıf Öğrencilerinde “Enerjini Boşa Harcama Etkinlikleri” İle Çevre Bilincinin Kazandırılması”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- ÇOKADAR, H., TÜRKOĞLU, A. ve GEZER, K. (2009). “Çevre Sorunları”. *Çevre Bilimi*. Ed.: Mustafa Aydoğdu ve Kudret Gezer. Anı Yayıncılık. 4. Baskı. Ankara.
- Department of Environment and Water Resources (2007). *Adapting to Climate Change*. Australian Government. Canberra. Erişim: [<http://www.greenhouse.gov.au/impacts/index.html>]. Erişim Tarihi: 17.09.2013.
- DEMİR, E. ve YALÇIN, H. (2014). *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*. Türkiye’de Çevre Eğitimi. **7 (2)**: 07-18.
- DEMİREL, T., TEKİN, F. ve BELGİN, A. (2014). Bir Sağlık Ocağına Başvuran Bireylerin Çevre İle İlgili Bilgi ve Tutumları. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*. **23 (3)**: 86-92. [Elektronik Dergi].
- DENİŞ, H. ve GENÇ, H. (2007). Çevre Bilimi Dersi Alan ve Almayan Sınıf Öğretmenliği Öğrencilerinin Çevreye İlişkin Tutumları ve Çevre Bilimi Dersindeki Başarılarının Karşılaştırılması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. **13**: 20-26. [Elektronik Dergi].

- DEWANE, C. J. (2011). "Environmentalism & Social Work: The Ultimate Social Justice Issue". *Social Work Today*. **11 (5)**. [Electronic Journal].
- DİNÇ, M. ve ÖZKAYA, A. (1999). "Ekosistem". *Çevre Bilimi*. Ed.: Mustafa Aydoğdu ve Kudret Gezer. Anı Yayıncılık. 4. Baskı. Ankara.
- DUYAN, V., ÖZGÜR SAYAR, Ö. ve ÖZBULUT, M. (2008). *Sosyal Hizmeti Tanımak ve Anlamak*. Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayınları. Yayın No.11. Ankara.
- DUYAN, V. (2012). *Sosyal Hizmet Temelleri Yaklaşımları Müdahale Yöntemleri*. Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayınları. Ankara.
- EGELİ, G. (1996). *Avrupa Birliği ve Türkiye'de Çevre Politikaları*. Türkiye Çevre Vakfı Yayını. Yayın No 114. Ankara.
- EK, H. N., KILIÇ, N., ÖĞDÜM, P., DÜZGÜN, G. ve ŞEKER, S. (2009). Adnan Menderes Üniversitesinin Farklı Akademik Alanlarında Öğrenim Gören İlk ve Son Sınıf Öğrencilerinin Çevre Sorunlarına Yönelik Tutumları ve Duyarlılıkları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. **17 (1)**: 125-136. [Elektronik Dergi].
- ELM, A. (2006). Young Children's Concerns for the Future: A Challenge for Student Teachers. *Children's Identity and Citizenship in Europe*. (CiCe). Riga. Latvia.
- ERDOĞAN, E. (2006). Çevre ve Kent Estetiği. *ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi*. **8 (9)**: 68-77. [Elektronik Dergi].
- ERKOL, S. ve UĞULU, İ. (2013). Ortaöğretim Öğrencilerinin Biyoloji ve Çevreye Yönelik Tutumlarının Karşılaştırılması. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*. **2 (3)**: 243-251. [Elektronik Dergi].
- ERTEN, S. (2006). "Çevre Eğitimi ve Çevre Bilinci Nedir. Çevre Eğitimi Nasıl Olmalıdır?" *Çevre ve İnsan Dergisi*. Çevre ve Orman Bakanlığı Yayın Organı. **65**: 2. Ankara. [Elektronik Dergi].
- ESER, A. (2012). "İlköğretim Öğrencilerinin İnsani Değer Düzeyleri İle Çevresel Tutumları Arasındaki İlişki". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- EWERT, A. and MCAVOY, L. (1987). "The Effects of Wilderness Settings on Organized Group". *Therapeutic Recreation Journal*. **22 (1)**: 53-69. [Electronic Journal].
- FRAENKEL, J.R. and WALLEN, N.E. (2006). *How to Design and Evaluate Research in Education*. McGraw-Hill International Edition. New York.
- FRUMKIN, H. (2001). "Beyond Toxicity: Human Health and the Environment". *American Journal of Preventive Medicine*. **20 (3)**: 234-240. [Electronic Journal].

- GERMAIN, C. and GITTERMAN, A. (1980). *The Life Model of Social Work Practice*. New York: Columbia University Press.
- GÖKDAYI, I. (1997). *Çevrenin Geleceği: Yaklaşımlar ve Politikalar*. Türkiye Çevre Vakfı. Yayın No.115. Ankara.
- GÖRMEZ, K. (2003). *Çevre Sorunları ve Türkiye*. Gazi Kitabevi. Ankara.
- GÜLER, T. (2009). Ekoloji Temelli Bir Çevre Eğitiminin Öğretmenlerin Çevre Eğitimine Karşı Görüşlerine Etkileri. *Eğitim ve Bilim Dergisi*. **34 (151)**: 30-43. [Elektronik Dergi].
- GÜNEY, E. (2007). *Çevrebilim Sözlüğü*. SABEV Yayınları. Ankara.
- GÜRBÜZ, H. ve ÇAKMAK, M. (2012). Biyoloji Eğitimi Bölümü Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Tutumlarının İncelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*. **19**: 162-173. [Elektronik Dergi].
- GÜRBÜZ, H. ve KIŞOĞLU, M. (2011). Güncel Çevre Sorunları. Ed.: Hakkı Yazıcı ve Kenan Arıbaş. *Günümüz Dünya Sorunları*. Pegem Akademi. Ankara.
- GÜVEN, E. ve AYDOĞDU, M. (2012). Çevre Sorunlarına Yönelik Farkındalık Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Öğretmen Adaylarının Farkındalık Düzeylerinin Belirlenmesi. *Öğretmen Eğitimi ve Eğitimcileri Dergisi*. **1 (2)**: 185-202. [Elektronik Dergi].
- HOFF, M. and POLACK, R. (1993). Social Dimensions of The Environmental Crisis: Challenges for Social Work. *Social Work*. **38 (10)**. [Electronic Journal].
- HUTTENMOSER, M. (1995). Children and Their Living Surroundings: Empirical Investigations into the Significance of Living Surroundings for Everyday Life and Development of Children. *Children's Environments Quarterly*. **12**: 403-413. [Electronic Journal].
- İNCEOĞLU, M. (2010). *Tutum Algı İletişim*. Beykent Üniversitesi Yayınevi. 5. Baskı. İstanbul.
- İZGİ, U. (1999). *Mimarlıkta Süreç. Kavramlar-İlişkiler*. Yapı Endüstri Merkezi Yayınları. Yem Yayınevi. İstanbul.
- JONES, P. (2008). Expanding the Ecological Consciousness of Social Work Students: Education for Sustainable Practice. *International Conference. Sustainability in Higher Education: Directions for Change*. Edith Cowan University. Perth Western Australia.
- JONES, P. (2010). Responding to The Ecological Crisis: Transformative Pathways For Social Work Education. *Journal of Social Work Education* **46 (1)**. [Electronic Journal].

- KAHN, P. H. (1999). *The Human Relationship with Nature*. MIT Press. Cambridge. MA.
- KAHRAMAN, S., YALÇIN, M., ÖZKAN, E. ve AGGÜL, F. (2008). Sınıf Öğretmenliği Öğrencilerinin Küresel Isınma Konusundaki Farkındalıkları ve Bilgi Düzeyleri. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. **28 (3)**: 249-263. [Elektronik Dergi].
- KAPLAN, R., KAPLAN, S. and RYAN, R. L. (1998). *With People in Mind: Design and Management for Everyday Nature*. Island Press. Washington. DC.
- KARABEKİR, H. M. (2010). Yetiştirme Yurtları Örneğinde Sosyal Hizmet Uzmanlarının Sosyal Hizmet Değerlerini Mesleki Uygulamalarına Aktarışı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- KARADAĞ, A. (2009). Kentsel Ekoloji Kentsel Çevre Analizlerinde Coğrafi Yaklaşım. *Ege Coğrafya Dergisi*. **18(1-2)**: 31-47. [Elektronik Dergi].
- KARASAR, N. (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Nobel Yayınları. 14. Basım. Ankara.
- KAYALI, H. (2010). Sosyal Bilgiler, Türkçe ve Sınıf Öğretmenliği Öğretmen Adaylarının Çevre Sorunlarına Yönelik Tutumları. *Marmara Coğrafya Dergisi*. **21**: 258-268. [Elektronik Dergi].
- KELEŞ, R. (2013). *Kentleşme Politikası*. İmge Kitabevi. Ankara.
- KELEŞ, R. (1987). Kentleşme ve Çevre Politikaları. *Şehirleşme ve Çevre Konferansı*. Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını. Ankara.
- KELEŞ, R. ve HAMAMCI, C. (1998). *Çevrebilim*. İmge Kitabevi. Ankara.
- KELEŞ, R., HAMAMCI, C. ve ÇOBAN, A. (2012). *Çevre Politikası*. İmge Yayınları. 7. Baskı. Ankara.
- KERLINGER, F.N. (1973). *Foundation of Behavioural Research*. (Second edition). Holt Rinehart and Winston. New York.
- KIRST-ASHMAN, K. K. and HULL, G.H. (1999). *Understanding Generalist Practice*. Nelson-Hall Publishers. Chicago.
- KIŞLALIOĞLU, M. ve BERKES, N. (2012). *Çevre ve Ekoloji*. Remzi Yayınevi. İstanbul.
- KORHONEN, K. and LAPPALAIEN, A. (2004). Examining the Environmental Awareness of Children and Adolescents in the Ranomafana Region. Madagascar. *Environmental Education Research*. **10 (2)**: 195-215. [Electronic Journal].

- KOVAL, M. H. and MERTIG, A. G. (2002) . Attitudes toward Natural Resources and their Management: A report on the "2001 Resource Attitudes in Michigan Survey."; A report to the MDNR Wildlife Division. February. 90. 2 appendices.
- LOUV, R. (2010). *Doğadaki Son Çocuk*. (Çev. Ceyhan Temürçü). TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları Yayını. 1. Basım. Ankara.
- MCAVOY, L. (2001). "Outdoors for Everyone: Opportunities That Include People with Disabilities. *Parks and Recreation*. **36 (8)**: 24-36. [Electronic Journal].
- MALKOÇ, H. (2011). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Çevre Sorunlarına Yönelik Tutumlarının ve Bilişsel Farkındalık Becerilerinin İncelenmesi. Yüksek Lisan Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı. Ankara.
- MANSUROĞLU, S., KARAGÜZEL, O. ve ATİK, M. (2008). Environmental Awareness Level in Antalya City (Turkey) and It's Relations with Socio-Economic Characteristics. *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*. **21 (2)**: 167-177. [Elektronik Dergi].
- MANSUROĞLU, S., KARAGÜZEL, O., ATİK, M. ve KINIKLI, P. (2010). Effects of Socio-Economic Characteristics on Environmental Attitudes in Developing Countries: Antalya Case in Turkey. *Selçuk Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi*. **24 (1)**: 10-18. [Elektronik Dergi].
- MARLOW, C. and ROOGEN, C. V. (2001). How Green is the Environment in Social Work?. *International Social Work* **44 (2)**: 241–254. [Electronic journal].
- MARY, N.L. (2008). *Social Work in a Sustainable World*. Lyceum Books. CA.
- MATTAINI, M. A. and MEYER, C. H. (2002). "The Ecosystems Perspective". *The Foundations of Social Work Practice: A Graduate Text* (3rd ed.). Ed. Mattaini, M. A. ve Lowery, C. T. . NASW Press. Washington.
- MCKINNON, J. (2008). Exploring the Nexus Between Social Work and the Environment. *Australian Social Work*. **61**: 256–268. [Electronic journal].
- MILLER, S. E., HAYWARD, R. A. and SHAW, T. V. (2011). Environmental Shifts for Social Work: A Principles Approach. *International Journal of Social Welfare*. **21**: 270–277. [Electronic Journal].
- MİSER, R. (2010). *Çevre Eğitimi*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Mezunları Derneği. 1. Baskı. Ankara.
- NARHI, K. (2004). The Eco-social Approach in Social Work and the Challenges to the Expertise of Social Work. Unpublished PhD Thesis. University of Jyväskylä. Department of Social Sciences and Philosophy/Social Work. Finland.

- NARHI, K. and MATTHIES, A. (2001). "What Is The Ecological Self-Consciousness of Social Work?" In A. MATTHIES, K. NARHI & D. WARD (Eds.). *The eco-social approach in social work* (pp. 16-53) Finland.
- National Association of Social Workers (NASW) (2003). Environmental Policy. Erişim: [http://www.socialworkers.org]. Erişim Tarihi: 14.09.2013.
- National Association of Social Workers (NASW) (2008). Code Of Ethics. Washington. DC. NASW Press. Erişim: [http://www.naswdc.org/pubs/code/code.asp]. Erişim Tarihi: 14.09.2013.
- OĞUZ, D., ÇAKCI, I. ve KAVAS, S. (2011). Yükseköğretimde Öğrencilerin Çevre Bilinci. *SDÜ Orman Fakültesi Dergisi*. **12**: 34-39. [Elektronik Dergi].
- OKUR, E. ve YALÇIN ÖZDİLEK, Ő. (2012). Yapısal Eşitlik Modeli ile Geliştirilmiş Çevresel Tutum Ölçeği. *İlköğretim Online*. **11 (1)**: 85-94. [Elektronik Dergi].
- ORIAN, G. and HEERWAGEN, J. (1992). "Evolved Responses to Landscapes". Jerome H. BARKOW, Leda COSMIDES ve John TOOBY (Eds). *The Adapted Mind: Evolutionary Psychology and the Generation of Culture*. (pp. 555-579). Oxford University Press. New York. US.
- ÖZATEŐ, Ö. S. (2009). Sosyal Hizmet Uzmanlarının 'Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Projesi'nin Uygulama Sürecine İlişkin Değerlendirmeleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- ÖZ AYDIN, S., ŐAHİN, S. ve KORKMAZ, T. (2013). İlköğretim Fen Bilgisi. Sınıf ve Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Çevresel Tutum Düzeylerinin Belirlenmesi ve Karşılaştırılması. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitim Dergisi*. **7 (2)**: 248-267. [Elektronik Dergi].
- ÖZBEBEK TUNÇ, A., AKDEMİR ÖMÜR, G. ve DÜREN, A. Z. (2012). Çevresel Farkındalık. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. **47**: 227-246. [Elektronik Dergi].
- ÖZBESLER, C. ve BULUT, I. (2013). "Sosyal Hizmette Genelci Yaklaşım ve Ekolojik Yaklaşım" *Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleriyle Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları*. Maya Akademi Yayınları. 1. Baskı. Ankara.
- ÖZDEMİR, A. ve YAPICI, E. (2010). Öğretmen Adaylarının Çevre Sorunlarına Yönelik Farkındalık ve İlgi Düzeylerinin Karşılaştırılması. *Anadolu Doğa Bilimleri Dergisi* **1 (1)**: 48-56.
- ÖZDEMİR, O., YILDIZ, A., OCAKTAN, E. ve SARIŞEN, Ö. (2004). Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Çevre Sorunları Konusundaki Farkındalık ve Duyarlılıkları. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*. **57 (3)**: 117-127. [Elektronik Dergi].

- ÖZGEN, N. (2011). Öğretmen Adaylarının Çevre Sorunlarına Yönelik Tutumları: Türkiye Örneği. *Kastamonu Education Journal*. **20** (2): 403-422. [Elektronik Dergi].
- ÖZYOL, A. (2014). “Sürdürülebilir Kalkınma ve Katılımcı Demokrasi”. Erişim: www.bpw-turkey.org. Erişim Tarihi: 16.07.2014.
- PAGE, J. (2000). *Reframing the Early Childhood Curriculum: Educational Imperatives for the Future*. London: Routledge Falmer.
- PARDECK, J. (1996). *Social Work Practice: An Ecological Approach*. Greenwood Publishing, London.
- PARK, K. M. (1996). The Personel is Ecological: Environmentalism of Social Work. *Social Work*. **41** (3). [Electronic Journal].
- PEETERS, J. (2009). Social Work and Sustainable Development. *ENSACT Joint European Conference*. 26-29 April. Dubrovnick. Croatia.
- PLUMWOOD, V. (2002). *Environmental Culture: The Ecological Crisis of Reason*. London: Routledge.
- PURUTÇUOĞLU, E. (2008). Üniversite Öğrencilerinin Demografik Özellikleri ve Materyalist Eğilimleri İle Çevreye Yönelik Tutum ve Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- ROGGE, M. E. and GOMBES-ORME, T. (2003). “Protecting Children From Chemical Exposure: Social Work and U.S. Social Welfare Policy”. *Social Work*. **48**: 439-450. [Electronic Journal].
- SADIK, F. (2013). Öğretmen Adaylarının Çevresel Tutum ve Bilgi Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*. **3** (4): 69-82. [Elektronik Dergi].
- SADIK, F., ÇAKAN, H. ve ARTUT, K. (2009). “Perceptions about Environmental Problems in Elementary School Children’s Drawings”. *The 10th European Affective Education Network Conference*. University of the West of Scotland. UK.
- SANDERS, D. (1994). “The Role of Universities in Peace and Social Development”. *Journal of Social Development in Africa*. **9** (1): 51–80. [Electronic Journal].
- SCHMİTZ, C. L., MATYOK, T., SLOAN, L. M. and JAMES, C. (2012). The Relationship Between Social Work and Environmental Sustainability: Implications for Interdisciplinary Practice. *International Journal of Social Welfare*. **21**: 278-286. [Electronic Journal].

- SOLMAZ, G. (2010). İşbirlikli Öğrenme Yoluyla Kavramsal Anlamaya Yönelik Öğretimin Öğrencilerin Çevre Kavramlarını Anlamalarına ve Çevre Farkındalıklarına Etkisi: 7. Sınıf “İnsan ve Çevre” Ünitesi Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı. İzmir.
- SPENCER, R. (2006). Americans Still Cool on Warming. Erişim:[<http://www.tcsdaily.com>]. Erişim Tarihi: 14.09.2013.
- SHAW, T. V. (2008). An Ecological Contribution to Social Welfare Theory. *Social Development Issues*. **30 (3)**: 13–26. [Electronic Journal].
- SÜLÜN, Y. ve SÜLÜN, S. (2009). “İnsan ve Çevre”. *Çevre Bilimi*. Ed.: Mustafa Aydoğdu ve Kudret Gezer. Anı Yayıncılık. 4. Baskı. Ankara.
- SYNDER, G. (2004). *The Practice of Wild*. Shoemaker&Hoard Publishing. Washington. DC. 1.
- STRAUGHAN, R. D. and ROBERTS, C. A. (1999). Environmental Segmentation Alternatives: A Look at Green Consumer Behavior in the New Millennium. *Journal of Consumer Marketing*. **16 (6)**: 558-575. [Electronic Journal].
- TABACHICK, B. G. and FIDEL, L.S. (1989). *Using Multivariate Statistics*. Harper Collins Publishers. USA.
- TANĞLAY, N. (2009). Şişek’te Çalışan Sosyal Hizmet Uzmanlarının Mesleki Motivasyon ve İş Tatmin Düzeylerinin İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- TANRIVERDİ, B. (2009). Sürdürülebilir Çevre Eğitimi Açısından İlköğretim Programlarının Değerlendirilmesi. *Eğitim ve Bilim*. **34 (151)**: 89-103. [Elektronik Dergi].
- Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı (TKİB) (2013). Kırsal Kalkınma Planı (2010-2013). Erişim: [www.trakya2023.com]. Erişim Tarihi: 23.10.2014.
- TIKKA, P. M., KUITUNEN, M. T. ve TYNYS, S. M. (2000). Effect of Educational Background On Students' Attitude. Activity Levels and Knowledge Concerning Environment. *The Journal of Environmental Education*. **31 (3)**: 12-19. [Electronic Journal].
- TOKUÇOĞLU, B. (1993). Çevre Sorunları ve Kentleşme. *Çevre Dergisi*. **6**: 19-21. [Elektronik Dergi].
- TORUNOĞLU, E. (2013). *Çevre Politikaları*. Anadolu Üniversitesi Çevre Mühendisliği Ders Notları.
- TUAN, Y. F. (1998). *Escapism*. Johns Hopkins University Press. Baltimore.

- TUNÇ ÖZBEBEK, A., ÖMÜR AKDEMİR, G. ve DÜREN, A. Z. (2012). Çevresel Farkındalık. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. **47**: 227-246.
- TÜRK, M. (2011). *Çevre Bilinci Yasal Zorunluluktan Sosyal Sorumluluğa*. Nobel Yayınları. 2. Basım. Ankara.
- Türkiye Çevre Vakfı Yayını (2001). *Ansiklopedik Çevre Sözlüğü*. Ankara.
- Türkiye Çevre Vakfı Yayını (2003). *Türkiye'nin Çevre Sorunları*. Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2014). Nüfus Yoğunluğu. İl ve İlçe Merkezlerinde Yaşayan Nüfus. Köy ve Beldelerde Yaşayan Nüfus. Erişim: [www.tuik.gov.tr] Erişim Tarihi: 25.08.2014.
- TÜRKMAN, A. (2000). *Yaşanabilir Bir Çevre İçin*. Dokuz Eylül Yayınları. İzmir.
- United Nations (2007) *United Nations Framework Convention on Climate Change*. United Nations. Germany. Erişim: [http://unfccc.int/2860.php]. Erişim Tarihi: 17.09.2013.
- United Nations Environment Programme (2007). *Global Environment Outlook: Environment for Development*. Erişim: [http://www.unep.org/geo/geo4]. Erişim Tarihi: 14.09.2013.
- UŞAK, M. (2009). “Çevre Nedir?” *Çevre Bilimi*. Ed.: Mustafa Aydoğdu ve Kudret Gezer. Anı Yayınları 4. Baskı. Ankara.
- UZUN, N., ATLI, K. ve SAĞLAM, N. (2010). Evaluation of the High School Students' Environmental Attitudes and Interest Levels: Kalecik-Turkey Sample. *Eurasian Journal of Educational Research*. **41**: 165-181. [Electronic Journal].
- UZUN, N. ve SAĞLAM, N. (2006). Orta Öğretim Öğrencileri için Çevresel Tutum Ölçeği Geliştirme ve Geçerliliği. *H.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*. **30**: 240-250. [Elektronik Dergi].
- WELLS, N. M. and EVANS, G. W. “Nearby Nature: A Buffer of Life Stress among Rural Children”. *Environment and Behaviour*. **35** (3): 311-330. [Electronic Journal].
- WEST, D. (2007). Building a Holistic Environmental Model for Global Social Work. *The International Journal of Interdisciplinary Social Sciences*. **2** (4). [Electronic Journal].
- WILSON, E. O. (1984). *Biophilia*. Harvard University Press. Cambridge. MA.

- YARDIMCI, E. (2009). Yaz Bilim Kampında Yapılan Etkinlik Temelli Doğa Eğitiminin İlköğretim 4 ve 5. Sınıftaki Çocukların Doğa Algılarına Etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bolu.
- YILMAZ, A., MORGİL, İ., AKTUĞ, P. ve GÖBEKLİ, İ. (2002). Ortaöğretim ve Üniversite Öğrencilerinin Çevre ve Çevre Kavramları ve Sorunları Konusundaki Bilgileri ve Öneriler. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. **22**: 156-162. [Elektronik Dergi].
- YILMAZ, R. (2009). Edirne’de Çevre Bilincinin Belirlenmesi ve Sosyo-Ekonomik Özelliklerin Çevresel Bilinç Üzerine Etkileri. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*. **6 (1)**: 79-92. [Elektronik Dergi].
- YILMAZ, V., ÇELİK, H. E., YAĞIZER, C. (2009). Çevresel Duyarlılık ve Çevresel Davranışın Ekolojik Ürün Satın Alma Davranışına Etkilerinin Yapısal Eşitlik Modeliyle Araştırılması. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. **9 (2)**: 1-14. [Elektronik Dergi].
- YOLCUOĞLU, İ. G. (2010). Çocukların İhmal ve İstismara Uğramasında Aile ve Çocuklara Yönelik Risk Faktörleri ve Sosyal Hizmet Müdahalesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. **21 (1)**: 73-83. [Elektronik Dergi].
- ZAPF, M. K. (2010). Social Work and the Environment: Understanding People and Place. *Critical Social Work*. **11**: 30–46. [Electronic Journal].
- ZIADAT, A. H. and ZIADAT, A. H. (2010). Assessment of Special Needs People Towards Environmental Awareness in the Hashemite Kingdom of Jordan. *American Journal of Environmental Sciences*. **6 (5)**: 455-462. [Electronic Journal].

EKLER**EK - 1****ETİK KURUL FORMU****GİZLİ**

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Genel Sekreterlik

Sayı : 85434274-50.04.04- 154
Konu :

Ankara

02 Ocak 2014

SAĞLIK BİLİMLERİ FAKÜLTESİ DEKANLIĞINA

İlgi : 05/12/2013 tarihli ve 38435356-302.14.01-485 sayılı yazımız.

Üniversitemiz Sağlık Bilimleri Enstitüsü yüksek lisans öğrencilerinden İrfan Doğan'ın "Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çevresel Farkındalık Seviyeleri ile Çevreye Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi" başlıklı tezi ile ilgili olarak Ankara Üniversitesi Etik Kurulunun 19/12/2013 tarihli toplantısında alınan 160/969 sayılı kararının bir örneği ilişikte gönderilmektedir.

Bilgilerinizi saygılarımla rica ederim.

Prof. Dr. Erkan İBİŞ
Rektör

EKLER :
1- Karar Örneği (1 sayfa)

GİZLİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
ETİK KURULU
KARAR ÖRNEĞİ

Karar Tarihi : 19/12/2013

Toplantı Sayısı : 160

Karar Sayısı : 969

969-Üniversitemiz Sağlık Bilimleri Enstitüsü yüksek lisans öğrencilerinden **İrfan Doğan**'ın "Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çevresel Farkındalık Seviyeleri ile Çevreye Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi" başlıklı tezine ilişkin 27/11/2013 tarihli "İnsan Üzerinde Yapılan Klinik Dışı Araştırmalar Başvuru Formu" Etik Kurulumuzca incelenmiştir.

Yapılan görüşmeler ve incelemeler sonucunda, **İrfan Doğan**'ın "Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çevresel Farkındalık Seviyeleri ile Çevreye Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi" başlıklı tezinin, araştırma protokolüne uyulması ve etik onay tarihinden itibaren geçerli olması koşuluyla uygulanmasının etik açıdan uygun olduğuna oybirliği ile karar verildi.

ASLININ AYNIDIR

19/12/2013

AYKUT AKAY
Genel Sekreteriik
Şube Müdürü

EK - 2

ENSTİTÜ YÖNETİM KURULU KARARI

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YÖNETİM KURULU KARARI

Toplantı Sayısı :43	Karar Sayısı: 1258	Toplantı Tarihi: 12.12.2013
---------------------	--------------------	-----------------------------

Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Başkanlığı'nın 05.12.2013 tarih ve 484 sayılı yazısı görüldü.

Sosyal Hizmet Anabilim Dalı tezli yüksek lisans programı öğrencisi İrfan DOĞAN'ın, tez projesinin, "*Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çevresel Farkındalık Seviyeleri İle Çevreye Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi*" olarak kabulüne oybirliği ile karar verildi.

ASLI GİBİDİR

Enstitü Müdürü
Prof. Dr. K. Zafer KARAER
İmza

Enstitü Müdür Yardımcısı
Prof. Dr. Fügen AKTAN
İmza
Üye
Prof. Dr. Ayhan BAŞTAN
Görevli

Enstitü Müdür Yardımcısı
Prof. Dr. Ayfer TEZEL
İmza

EK - 3**ANKET**

Sayın katılımcı,

Sosyal hizmet kuram ve uygulamalarında çevreyle ilgili konuları anlama son yıllarda hızla artmıştır. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalığı, mesleki açıdan büyük önem taşımaktadır. Çünkü sosyal hizmet uzmanlarının çalıştığı dezavantajlı gruplar içinde ekolojik krize uğramış ve/veya çevresel sorunlardan etkilenmiş müracaatçılar da yer almaktadır. Bu bağlamda, sosyal hizmet uzmanlarının birey, aile/grup ve topluma müdahalede bulunurken çevre ve ekoloji bilgisine sahip ve çevre sorunlarına hakim olması, vakaları değerlendirmelerinde önemli katkılar sağlayacaktır.

Aşağıda sizinle ilgili sorular yer almaktadır. Lütfen soruları dikkatlice okuyarak samimi yanıtlar veriniz. İsim yazmanıza gerek yoktur. Verdiğiniz yanıtlar tamamen gizli tutulacak olup elde edilen bulgular bilimsel çalışmada (yüksek lisans tezi) kullanılacaktır.

İlginize teşekkürler

Arş. Gör. İrfan DOĞAN

I. SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER

1. Cinsiyetiniz

Erkek Kadın

2. Yaşınız

20-30 arası 31-40 arası 41-50 arası 51-60 arası 61 ve yukarı

3. Ailedeki birey sayısı

Tek kişi 2 3 4 5 ve üstü

4. Eğitim durumunuz nedir?

Ön lisans mezunu
 Üniversite veya yüksekokul mezunu
 Yüksek lisans yapıyor
 Yüksek lisans mezunu
 Doktora yapıyor
 Doktora mezunu

5. Medeni durumunuz nedir?

Evli Bekar Boşanmış

6. Aylık geliriniz ne kadardır?

1000 – 1500 TL 1501 – 2000 TL 2001 – 3000 TL 3001 – 4000 TL
 4001 TL ve üstü

7. Hangi statüde çalışıyorsunuz?

Kadrolu Sözleşmeli Özel

8. Mesleğinizde hizmet ettiğiniz süre ne kadardır?

0 - 5 yıl 6 – 10 yıl 11 – 15 yıl 16 yıl ve üstü

9. Sosyal hizmet eğitiminde “çevre eğitimi” dersinin ders programlarında yer alması sizce gerekli midir?

( ) Çok gerekli ( ) Gerekli ( ) Az gerekli ( ) Gereksiz

II. ÇEVRE SORUNLARINA YÖNELİK FARKINDALIK ÖLÇEĞİ

Lütfen ölçekte bulunan her maddeyi okuduktan sonra doğru olduğunu düşündüğünüz yalnızca bir cevabı işaretleyiniz. Ölçekte bulunan maddeleri cevaplandığınız cevaplarınızda dürüst ve içten olduğunuz için teşekkür ederim.			
İfadeler	Evet	Fikrim yok	Hayır
1. Günümüzde hava kirliliği sera etkisi, küresel ısınma, iklim değişiklikleri ve ozon tabakasında incelme gibi çok ciddi küresel sorunlara yol açmaktadır			
2. Çevre sorunlarının çözümü, çevre bilinci ve çevre eğitiminin yaygınlaştırılması ile mümkündür			
3. Gürültü göreceli bir kavram olduğundan bir kirlilik çeşidi olarak adlandırılmaz			
4. Biyokütle enerjisi, hidrolik enerji, su ve rüzgar enerjileri yenilenebilir enerji kaynaklarıdır			
5. Çevre sorunları dünya var olduğundan beri bulunmaktadır ve ekolojik denge doğal bir yetenek ile bu sorunları her zaman çözüme kavuşturur			
6. Atık ve kimyasal ilaçlar su kirliliğine neden olmadan mikroorganizmalarca parçalanarak yok edilir			
7. Çevre sorunlarını önlemede yalnızca bir ülkenin katkısı yeterli değildir. tüm dünya ülkeleri sorunları önlemeye yönelik çaba göstermelidir			
8. Hava kirliliğinin en önemli nedeni fosil yakıt kullanımı ve arabalardan çıkan egzoz gazlarıdır			
9. Sera etkisi fosil yakıtların yakılmasıyla oluşan gazların güneşten gelen ışınları yeryüzüne hapsedmesi ile oluşur			
10. Günümüzde çevre sorunlarının bir kısmı deprem, sel, volkanik patlama gibi doğal nedenlere bağlı olarak ortaya çıkmıştır			
11. Hava, su ve toprak kendini yenileyebilen ve tükenmeyen kaynaklardır			
12. Gürültü kirliliği ağaçlandırma, susturucular ve toplu taşımacılığın artırılması ile önlenir			
13. CO2 emisyonunu azaltmak sera etkisi ve küresel ısınmayı büyük ölçüde önler			
14. Doğal gaz kullanımı ve toplu taşıma araçlarının tercihi hava kirliliğini önemli ölçüde azaltır			
15. İnsanlar üstün adaptasyon yetenekleriyle kirlenmiş ortamlara da ayak uydurabilir ve yaşayabilirler			
16. Günümüzde özellikle büyük şehirlerde yaşanan çevre sorunlarından birisi de gürültü kirliliğidir ve pek çok rahatsızlığa neden olur			
17. Yağmur asitliğini önlemek için bazik maddeler içeren fosil yakıtlar tüketilmelidir			
18. Katı atıklar toprakta bulunan mikroorganizmalarca yok edilir ve kirliliğe neden olmaz			
19. Atıkların bertaraf edilmesi ve daha fazla arıtma tesisinin kurulması su kirliliğini önlemede alınacak en önemli tedbirlerdendir			
20. Ozon tabakası güneş etkinliği sonrasında ozonun fotokimyasal reaksiyonu ile de incilir			
20. Ozon tabakası güneş etkinliği sonrasında ozonun fotokimyasal reaksiyonu ile de incilir			
21. Radyoaktif kirliliğin kaynağı nükleer silahlar ve reaktörlerdir			

22. Global çevre sorunları türlerin yok oluşunun temel nedenlerindedir			
23. Sürdürülebilir kalkınma kaynakların gelecek nesillere aktarılmasıdır			
24. Günümüzde dünyanın pek çok ülkesinde çölleşme, toprak kirliliği ve yanlış tarımsal faaliyetler besin kıtlığına sebebiyet vermektedir			
25. Çevre sorunlarını önlemede çevresel etki değerlendirme etkili bir yöntemdir			
26. İnsanlardaki zihniyet, duyarsızlık ve eğitimsizlik zamanla ciddi çevre sorunlarına yol açar			
27. Çevre sorunları sınır tanımaz ve küreseldir			
28. Ozon tabakasındaki incelmenin en büyük nedeni kloroflorokarbon gazlarıdır			
29. Turizm merkezi olan bölgelerde doğal özelliklerinden dolayı çevre kirliliğine rastlanılmaz			
30. Küresel ısınma insanların ısınma ihtiyaçlarından kaynaklanan sıkıntıları gidereceği için insanlığın lehine bir gelişmedir			
31. Su kirliliği, türlerin değişmesine, biyo eşitliliğinin azalmasına ve ötrifikasyona neden olur			
32. Işık kirliliği yapay gökyüzü parlaklığı ile gökbilim araştırmalarının yapılmasını engeller			
33. Çölleşme ile küresel ısınma arasında bir neden sonuç ilişkisi yoktur			
34. Asit yağmurları yalnızca sanayi kuruluşlarının ve işletmelerin yoğun olarak bulunduğu yerleşim bölgelerinde görülür			
35. Recycling bazı ürünlerin geri dönüşümle tekrar kazanılmasını ifade eder			
36. Toprağın özelliklerine uygun olarak işlenmesi ve arazi eğimine karşı yapılan setler erozyonla mücadelede etkili sonuçlar verir			
37. Günümüzde karşı karşıya kaldığımız çevre sorunları yaşadığımız yüzyılın sonucunda oluşmuştur			
38. Çevre sorunları insanların yaşama tüketim alışkanlıklarının değişimini gerektirmektedir			
39. Büyük şehirlerin ve yüksek gökdelenlerin çeşitli şekillerde. bol miktarda aydınlatılması bir gelişmişlik göstergesidir			
40. Sera etkisi dünyanın ısısının korunması ve dünya üzerindeki yaşamsal faaliyetlerin deva etmesi için gerekli olan doğal bir süreçtir			
41. Radyoaktif kirlenme doğadaki radyoaktif elementlerin kendiliğinden ışıma yapmasıyla oluşur			
42. Küresel ısınma, sera etkisi, iklim değişikliği ve ozon tabakasındaki incelme çevre sorunlarından bağımsız olan, dünyanın jeolojik zamanı ile ilgili doğal olaylardır			
43. Ozon tabakasındaki incelme hem kuzey ve güney yarım küreler hem de ekvator ve kutup bölgeleri arasında farklılık gösterir			
44. Çevre sorunları hangi ülkede meydana geldiyse sorunu önlemek de yine o ülkenin işidir			

III. ÇEVRESEL TUTUM ÖLÇEĞİ

Aşağıdaki cümlelerde size uygun gelen seçeneği işaretleyiniz. Lütfen hiçbir cümleyi boş bırakmayınız.					
a- Çevresel Davranış Alt Ölçeği	Her zaman	Çoğunlukla	Ara sıra	Çok az	Hiç
1- TV ve radyolarda çıkan çevre ile ilgili programları izliyorum.					
2- Çevreyle ilgili gelişmeleri günlük gazetelerden takip ediyorum.					
3- Çevreyle ilgili konuları işleyen belgeselleri izliyorum.					
4- Ders kitapları dışında çevreyle ilgili kitaplar okuyorum.					
5- Çevreyle ilgili popüler dergileri takip ediyorum.					

6- Çevreyle ilgili bilimsel makaleleri takip ediyorum.					
7- Çevreye zarar veren birini çekinmeden uyarırım.					
8- Okulumuzda çevre temizliği ile ilgili bir faaliyet düzenlenirse gönüllü katılmak isterim.					
9- Arkadaşlarım beni çevreye karşı duyarlı biri olarak bilir.					
10- Yaşanabilir bir çevre için gerekirse uzun süre ücretsiz çalışabilirim.					
11- Çevre konusundaki bilgilerimi arkadaşlarımla paylaşıyorum.					
12- Bir ürün alırken atığının geri dönüşümlü olmasına dikkat ederim.					
13- Daha pahalı da olsa çevreye zarar vermeyen ürünleri tercih ederim.					
b- Çevresel Düşünce Alt Ölçeği	Tamamen katılıyorum	Katılıyorum	Kısmen katılıyorum	Katılmıyorum	Hiç katılmıyorum
1- Nesli tükenmekte olan hayvanlar çok abartılıyor, zaten doğada çok sayıda tür var, birkaçı tükense önemli değildir.					
2- Tarihi yerlere para harcamak yerine lüks yollar yapılırsa ülkemiz için daha faydalıdır.					
3- Erozyon artık ülkemizde görülmemektedir.					
4- Tarımda kullanılacak böcek ilaçları çevre için faydalıdır.					
5- Orman vasfını kaybetmiş arazilerin, ülkeye gelir getirmesi amacıyla satılmasında bir sakınca yoktur.					
6- Milli parklarda ve ormanlarda turizm amaçlı binaların yapımına devlet izin vermelidir.					
7- Ev yapmak için en iyisi sulak alanlar kurutulmalı ve o bölgelerde ev yapılmalıdır.					
8- Çevre kendi kendini temizlediği için insanların atıkları problem olmaz.					
9- Ozon tabakası özellikle Amerika üzerinde incelenmiş. Türkiye için bir tehlike yoktur.					
10- Odadan çıkarken ışığı kapatmak fazla bir enerji tasarrufu sağlamaz.					
11- Dünyada, insanların hiçbir zaman kirletmeyeceği kadar su vardır.					
12- Doğal kaynakların hızla tüketilmesi geleceğimiz için önemli sorundur.					
13- Türkiye'nin önemli sorunlarından biri çarpık kentleşmedir.					
14- Yerkürenin giderek ısınması gelecekte facialara sebep olabilir.					

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: İrfan Doğan

Ünvanı: Araştırma Görevlisi

Öğrenim Durumu

Üniversite/Bölüm	2007- 2012	Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü-ANKARA
Üniversite/Yandal	2010- 2012	Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji-ANKARA
Yüksek Lisans/ Anabilim Dalı	2012-	Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı- ANKARA
Yüksek Lisans/ Anabilim Dalı	2014-	Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Disiplinlerarası Sosyal Çevre Bilimleri Anabilim Dalı-ANKARA

Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitabında (Proceedings) basılan bildiriler

Purutçuoğlu E. and Doğan. İ. (2014) "Poverty of People with Disabilities: The Perceived Causes of Poverty". Barcelona 2014: International Conference for Academic Disciplines. International Journal of Arts and Sciences. Barcelona. Spain.

Purutçuoğlu. E. and Doğan. İ. (2013) "The Effect of Working Children's Materialistic Tendencies on Their Friendship Relations". Eight International Conference on Interdisciplinary Social Sciences. Prague. Czech Republic.

Ulusal bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında basılan bildiriler

Purutçuoğlu E. and Doğan. İ. (2014). "Ceza-İnfaz Kurumlarında Kalan Mahkumların Sosyotropik-Otonomik Kişilik Özelliklerinin Belirlenmesi". Türkiye'de Adalet Sistemi ve Adli Sosyal Hizmet Sempozyumu. Başkent Üniversitesi. Ankara.

Purutçuoğlu. E. ve Doğan. İ. (2013) "Yetiştirme Yurdunda Kalan İhmal ve İstismara Uğramış Ergenlerin Sosyal Uyum Düzeylerinin Artırılması: Sosyal Grup Çalışması". Sosyal Hizmet Sempozyumu: Türkiye'de Çocuğun Refahı ve Korunması. Kapsayıcı Bir Yaklaşım Arayışı. Kocaeli Üniversitesi. Kocaeli.

İlgi Alanlarım

Ekolojik sosyal hizmet, aile ve çocuk refahı alanı, aile psikolojisi ve sosyolojisi, çocuk psikolojisi, özel gereksinimli çocuklar, sosyal gelişimsel bozukluklar ve otizm, klinik sosyal hizmet, çocuk hakları, sosyal politika, yoksulluk, çevresel adalet, ekolojik adalet, insan hakları.